

LANDSCHAPSBEHEERSPLAN STADSPARK ANTWERPEN

Opdrachtgever: Stad Antwerpen
Feb. 2013 / Aangepast november 2013

Titel	Studieopdracht Beheerplan Stadspark
Opdrachtgever	Stad Antwerpen
Contactpersoon opdrachtgever	Patrick Dictus
Opdrachtnemer	TRITEL (Tractebel Engineering n.v.) Coveliersstraat 15 - 2600 Antwerpen T +32 3 270 00 30 - tritel@tritel.be i.s.m. BUITING advies
Contactpersoon opdrachtnemer	Guido Lauwaert tel. +32 11 28 86 87 - fax + 32 11 28 86 20 mob. +32 495 58 71 58 guido.lauwaert@tritel.be
Datum	20/02/2013 aangepast 25/11/2013
Versienummer	1
Projectnummer	P003167.0501

KWALITEIT

DOCUMENTGESCHIEDENIS (BOVENSTE RIJ IS HUIDIGE VERSIE)

Versie	Datum	Opmerkingen
01	19/11/2012	conceptversie
02	20/02/2013	Definitieve versie
03	25/11/2013	Aangepaste versie op basis van advies district

DOCUMENTVERANTWOORDELIJKHEID

Auteur(s)	Eric Verkaik, Ralph de Jong	13/02/2013
Document screener(s)	Guido Lauwaert	20/02/2013 / 25/11/2013

BESTANDSINFORMATIE

Bestandsnaam	Beheerplan Stadspark_versie 13 februari 2013_def.docx
Laatst opgeslagen	25/11/2013

Afbeelding 1, doorkijkje vanuit het hart van het Stadspark

**Een park in Landschapsstijl:
een kunstwerk
gevormd in, met en naar de natuur**

(Friedrich Eduard Keilig)

Inhoudsopgave

0.	Inleiding	9
0.1	Aanleiding	9
0.2	Doelstelling.....	9
0.3	Leeswijzer	10
1.	Identificatie van het studiegebied.....	11
1.1	Situering en afbakening	11
1.2	Eigendomssituatie en kadastrale informatie	11
1.3	Juridische en beleidsmatige aspecten.....	13
1.4	Landschapskenmerken op grote schaal	18
2.	Algemene analyse.....	19
2.1	Bevragingen van gebruikers door Stad Antwerpen	19
2.2	Cultuurhistorie	21
2.3	Fysisch systeem	37
2.4	Ecologie	43
2.5	Beplanting	47
2.6	Milieu.....	67
2.7	Recreatief en ander gebruik.....	69
2.8	Knelpunten	85
3.	Visie & Beheerdoelstellingen	89
3.1	Visie en beheerdoelstellingen voor het volledige gebied.....	89
3.2	Visie op deelgebieden.....	98
4.	Beheermaatregelen.....	103
4.1	Inleiding.....	103
4.2	Beheer van opgaande vegetaties.....	103
4.3	Beheer van korte vegetaties	108
4.4	Beheer abiotische inrichting	110
4.5	Overige beheermaatregelen	113
5.	Inrichtingsmaatregelen	115
5.1	Inleiding.....	115
5.2	Aanbrengen en herstellen van vegetatie	115
5.3	Verwijderen van vegetatie.....	122
5.4	Aanpassen van de abiotische inrichting	123
6.	Opgaven en suggesties voor verdere ontwikkeling	131
6.1	Inleiding.....	131
6.2	Ontwerpopgaven	131
6.3	Suggesties voor verdere ontwikkeling	135
6.4	Onderlinge samenhang ontwerpopgave.....	136

7.	Programma van uitvoering.....	137
7.1	Inleiding.....	137
7.2	Maatregelen per afdeling	137
7.3	Organisatie van het beheer.....	138
7.4	Randvoorwaarden en aandachtspunten voor het beheer.....	139
8.	Kostenraming.....	141
8.1	Periodiek terugkerende kosten.....	141
8.2	Incidentele kosten.....	141
9.	Bronnen	145

Onder een afzonderlijk bijlagenbundel (A3 formaat) zijn de volgende documenten opgenomen:

Bijlage 1. Waarnemingen in het Stadspark	3
Bijlage 2. Beschermingsbesluit Stadspark	5
Bijlage 3. Soortenlijst bomen, struiken, bloembollen en bodembedekkers	8
Bijlage 4. Streefbeeld beheer en inrichting van het stadspark	11
Bijlage 5. Vak- en afdelingen	12
Bijlage 6. Beheertabel beheermaatregelen	13
Bijlage 7. Beheertabel inrichtingsmaatregelen	16
Bijlage 8. Verwijderen beplanting	21
Bijlage 9. Planten solitaire bomen en bomen in plantvakken	22
Bijlage 10. Planten struiken en bodembedekkers	23
Bijlage 11. Beheer boom- en struiklaag	24
Bijlage 12. Beheer en inrichting gazon	25
Bijlage 13. Beheer en aanpassen abiotische inrichting	26
Bijlage 14. Werkblokken	27
Bijlage 15, Tabel maatregelenplanning	28
Bijlage 16, Resultaten inspraakronde	31
Bijlage 17, Straatmeubilaris Antwerpen; een uittreksel	35

Afbeelding 2, grens van het studiegebied.

0. Inleiding

Voor u ligt het **Landschapsbeheerplan Stadspark Antwerpen**. Het plan is met veel zorg tot stand gekomen en vertolkt de visie, ambitie en geplande beheerinspanningen van Stad Antwerpen ten aanzien van één van haar meest markante en bijzondere stedelijke groengebieden: een park in landschapsstijl, een kunstwerk in, met en naar de natuur.

0.1 Aanleiding

Het Stadspark van Antwerpen vormt met zijn bijzondere historische betekenis één van de groene parels van het Antwerpse groenpatrimonium. Het park heeft bovendien door zijn centrale ligging een bijzondere uitstraling en aantrekkingskracht voor het stadscentrum en de dichtbevolkte omgevende wijken. Het park is zeer geliefd en kent navenant ook een zeer intensief en meervoudig gebruik. Dit gebruik heeft door de jaren zijn sporen nagelaten en dient meer gericht en gepast onderhouden te worden om de 'grandeur' van het park en de 'ecosysteemdiensten' die het vervult voor de omgeving op termijn te blijven verzekeren.

Een gericht onderhoud van een park betekent echter dat er soms drastisch moet ingegrepen worden om een verdere aftakeling te voorkomen. We moeten er ons van bewust zijn dat dit groene erfgoed voornamelijk bestaat uit levend materiaal, waarvan de groene structuur – de beplanting - vanzelf in de loop der jaren een gedaanteverandering ondergaat. Met andere woorden: het Stadspark zag er bij de aanleg helemaal anders uit dan nu. De bomen zijn groot geworden, sommige zijn verwijderd of afgestorven, andere zijn vervangen. Door een ander beheer zien de gazons, perken en struikmassieven er anders uit dan destijds bedoeld. Deze gedaanteverandering verloopt traag en soms ongemerkt. Meestal groeit de mentale identiteitsverbinding van de gebruikers mee met de trage groei van de bomen of struiken waardoor het beeld van het park zo in het netvlies gebrand is dat er een collectief belang voor ontstaat. Daardoor reageert de bevolking ook als er veranderingen gebeuren en plots oude, bekende elementen uit dit erfgoed verdwijnen, denken we maar aan het kappen van de bomen.

Een beheersplan en de communicatie erover moeten bijdragen tot het versterken van de kwaliteiten van het park en tot een planmatige aanpak van herstel en onderhoud.

0.2 Doelstelling

Doel is het opmaken van een beheerplan voor het beschermde monument 'Stadspark' te Antwerpen (centrum) ten behoeve van de diensten Stads- en buurtonderhoud. Het beheerplan wordt opgesteld conform de inhoudelijke richtlijnen voor het opstellen van landschapsbeheerplannen zoals bepaald in het landschapsdecreet en overeenkomstig het uitvoeringsbesluit tot instelling van een premiestelsel voor beschermde landschappen. Gezien het bijzondere belang van het park en de daaraan verbonden gevoeligheden heeft Stad Antwerpen niet enkel behoefte aan een praktisch en concreet document voor het toekomstig beheer van het park als beschermd monument, maar wenst zij ook een beheerplan dat communiceerbaar is en gedragen wordt door de gebruikers.

Het streven is een planmatige aanpak en een duidelijke vertaling van visie naar onderhoudsmaatregelen. Daarom is het plan tot stand gekomen via een brede stuurgroep en gerichte inspraak met de wijkbewoners en gebruikers van het park.

0.3 Leeswijzer

Het Landschapsbeheerplan Stadspark Antwerpen is opgebouwd uit een aantal onderdelen. Met het oog op uniformiteit en herkenbaarheid is aansluiting gezocht bij landschapsbeheerplannen die voor andere terreinen van Stad Antwerpen reeds eerder zijn opgesteld. Gestart wordt met een identificatie van het studiegebied, waarbij ingegaan wordt op de begrenzing van het studiegebied, de formele aanduiding en het randvoorwaardelijk kader waarbinnen het plan is opgemaakt. Hoofdstuk twee geeft voorts de resultaten weer van een analyse van het studiegebied. Hier wordt uitvoerig ingegaan op inhoudelijke onderwerpen die van belang zijn voor de duurzame instandhouding en het lopende beheer van het terrein. Onder andere de ontstaansgeschiedenis, de huidige situatie en het huidige gebruik komen hier aan de orde. Waar relevant is een vergelijking opgenomen tussen de historische en huidige situatie, aan de hand waarvan een beeld is gevormd van de ontwikkelingen die het park tot op heden heeft doorgemaakt.

In hoofdstuk drie wordt de visie beschreven. Hierin wordt de ambitie verbeeld voor het park, evenals de randvoorwaarden waarbinnen de doelstellingen worden geformuleerd. Vanuit verschillende invalshoeken worden vervolgens beheerdoelstellingen beschreven. Deze doelen zijn gedeeltelijk ingegeven door de bevindingen van de analyse, maar zijn ook gesteld op basis van het huidige gebruik, de potenties die het park bezit voor heden en toekomst en de inbreng van omwonenden en betrokkenen.

In het vierde en vijfde hoofdstuk wordt vervolgens de vertaalslag gemaakt naar de praktijk. In deze hoofdstukken wordt respectievelijk de beheer- en inrichtingsmaatregelen beschreven die Stad Antwerpen tot haar beschikking heeft voor de realisatie van de beheerdoelen. Voor enkele deelgebieden volstaan deze maatregelen niet. Daarvoor is het noodzakelijk een nieuw ontwerp te maken om de gebieden weer te laten aansluiten bij de inrichting en het gebruik van het park als geheel. Deze ontwerpgegevens zijn beschreven in hoofdstuk zes.

Het programma van uitvoering wordt vervolgens beschreven in het zevende hoofdstuk. Hier wordt via verwijzingen naar tabellen en kaarten (in bijlagenbundel) gedetailleerd aangegeven welke maatregelen waar moeten worden uitgevoerd. Ook wordt beschreven hoe de uitvoering in de tijd gepland moet worden. Hoofdstuk acht gaat tot slot in op de beheerkosten.

Aan dit rapport is onder formaat A3 een afzonderlijk bijlagenbundel gekoppeld, omdat naast een aantal bijlagendocumenten de hierbij opgenomen specifieke beheerskaarten en tabellen enkel op dit formaat praktisch te hanteren zijn.

1. Identificatie van het studiegebied

Voordat inhoudelijk op het Stadspark wordt ingegaan, wordt in onderstaande paragrafen de ruimtelijke, juridische en beleidsmatige afbakening van het plangebied beschreven. Dit vormt het randvoorwaardelijk kader waarbinnen het landschapsbeheerplan verder is vormgegeven.

1.1 Situering en afbakening

Het Stadspark Antwerpen ligt in centrum van de stad Antwerpen, in dicht bebouwd stedelijk gebied (zie afbeelding 2). Het park, 14 ha en 25 are groot, heeft een markante driehoekige vorm en wordt omgeven door de Rubenslei in het westen, de Quinten Matsijslei in het oosten en de Van Eycklei in het zuiden. De brede middenberm tussen de beide rijbanen van de Quinten Matsijslei maakt formeel deel uit van het park. In het westen loopt haaks op de Rubenslei de Louiza-Marialei, met tussen beide rijbanen een brede middenberm. Ook deze berm wordt als integraal onderdeel van het park beschouwd (Onroerend Erfgoed 2011).

Het studiegebied voor dit beheerplan wordt begrensd door de gevels aan de overzijde van bovengenoemde wegen. Het omvat derhalve naast het Stadspark zelf ook de direct aanliggende wegen, middenbermen, trottoirs en het daarin aanwezige groen.

1.2 Eigendomssituatie en kadastrale informatie

Het Stadspark maakt onderdeel uit van het openbaar domein van Antwerpen. Derhalve kent het park geen Kadastrale aanduiding. Een uitzondering hierop vormt het bouwblok binnen het park, dat bij het Kadaster bekend is als Antwerpen, 8^e afdeling, sectie H, perceelnummer 1205/02B.

1.2.1 Eigenaar

Het eigendom van het gehele terrein ligt bij de Stad Antwerpen (Grote Markt 1, 2000 Antwerpen).

1.2.2 Beheerder

Beheer en onderhoud van het Stadspark valt onder de verantwoordelijkheid van verschillende stadsdiensten. Beheer van het groen wordt verzorgd door de dienst Stads en buurtonderhoud, de gebouwen, commerciële concessies zoals de taverne en aanverwante voorzieningen worden door AG VESPA beheerd.

1.2.3 Erfdienstbaarheden

Het grondgebied waarop het Stadspark is gelegen, betreft voormalig militair eigendom. Er is derhalve geen sprake van erfdienstbaarheden.

De volgende paragrafen en beleidslijnen uit het RSV zijn relevant voor het Stadspark:

- § 4.8 **Optimalisering van recreatieve en toeristische voorzieningen en medegebruik**
Streven naar het herwaarderen van stedelijk gebied als volwaardige woon-, werk- en ontspanningsmilieu. Hierbij aandacht voor de kwalitatieve opwaardering van de verharde en groene openbare ruimte en van de landschappelijke en natuurlijke kwaliteit van het stedelijk gebied. Bijzondere aandacht moet gaan naar het versterken van de relatie tussen het cultuurhistorisch erfgoed, het winkelapparaat en de horeca. Toeristisch-recreatieve voorzieningen zijn een essentieel element van de stedelijke gebieden. Deze vormen immers een belangrijke bestemming van daguitstappen. Verbetering van kwaliteit van bestaande voorzieningen staat voorop.
- § 4.9 **De zorg voor collectieve en openbare ruimten**
Voor de openbare ruimte moeten kwaliteitsverbetering, het openbare karakter, de publieke functie en de veiligheid uitgangspunten zijn.
- § 4.10 **Behoud en ontwikkeling van stedelijke natuurelementen en randstedelijke groengebieden**
Omwille van hun belang voor de stedelijke leefbaarheid moeten de stedelijke natuurelementen en randstedelijke groengebieden worden behouden en ontwikkeld. De ruimtelijke kwaliteit van de stedelijke gebieden kan worden verbeterd door de relatie met de rivier- en beekvalleien die onderdeel uitmaken van het stedelijk gebied te herwaarderen.
- § 4.12 **Behoud en uitbouw van cultuurmaatschappelijke en historische waardevolle elementen**
Het streven naar duurzame ontwikkeling moet zijn uitdrukking vinden in de bescherming van de cultureel-maatschappelijke bijzonder waardevolle delen van de stedelijke gebieden. In het RSV wordt ook de natuurlijke structuur afgebakend. Wij gaan hier nader op in bij paragraaf 1.3.2 bij het kopje VEN.

1.2.4 *Gebruiksovereenkomsten en concessies*

In 1971 is namens het College van Burgemeester en Schepenen van Stad Antwerpen een vergunning afgegeven aan de naamloze vennootschap Brouwerijen Artois voor een terrein met een oppervlakte van 1.695 m², gelegen in het Stadspark van Antwerpen. De vergunning is afgegeven voor:

- het inrichten en exploiteren van het bedoelde terrein met een 'verbruikspaviljoen' met woon- en ontspanningsgelegenheid en terrassen
- het verwezenlijken van een 'sociaal paviljoen' (met een bergplaats voor materieel, fietsenbergplaats, refter, sanitair, kleedkamer enz.) ten behoeve van het personeel van de stad

De café/taverne die in het recente verleden ook dienst deed als nachthoreca is in 2010 afgebrand, waardoor er nu geen horecavoorziening meer aanwezig is.

Recent heeft de stad een nieuw ontwerp gekozen voor de volledige nieuwbouw van de site met daghoreca/avondhoreca, openbare toiletten, inclusief een nieuwe stelplaats voor de diensten stads- en buurtonderhoud/groen en begraafplaatsen en met inbegrip van de afbraak van de materialenloods verder in park

1.3 **Juridische en beleidsmatige aspecten**

1.3.1 *Bestemming volgens geldende plannen*

Gewestplan

Antwerpen is gelegen in het Gewestplan Antwerpen (1979, aangepast in 1998, 1999). Het overgrote deel van het Stadspark staat op het Gewestplan aangeduid als Parkgebied. De randen van het park, daar waar de Quinten Matsijslei, Rubenslei en Van Eycklei lopen, zijn aangeduid als woongebied.

Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen

Dit plan, afgekort met RSV, is van kracht sinds 1997 en vormt een kader voor het ruimtelijke beleid. Het plan stelt dat de open ruimte maximaal moet worden beschermd en steden moeten worden gehervat. Het plan is gedeeltelijk herzien in de periodes 2003-2004 en 2008-2011, waarmee ook de looptijd van het plan is verlengd. Er wordt gewerkt aan een opvolger, het Beleidsplan Ruimte. Meer informatie over het RSV is beschikbaar op de website van het Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen (www.rsv.vlaanderen.be).

In het Ruimtelijk Structuurplan worden vier structuurbepalende componenten onderscheiden in Vlaanderen:

- stedelijke gebieden en netwerken
- buitengebied
- gebieden voor economische activiteit
- lijninfrastructuur.

Het Stadspark zelf wordt niet genoemd in het Structuurplan. Wel wordt aangegeven dat Antwerpen grootstedelijk gebied is. Een grootstedelijk gebied heeft potenties op internationaal en Vlaams niveau om de groei inzake woongelegenheden, stedelijke voorzieningen en ruimte voor economische activiteiten op te vangen. Antwerpen behoort ook tot de Vlaamse Ruit, het stedelijk kerngebied tussen Antwerpen, Brussel, Gent en Leuven dat van internationaal economisch belang is voor Vlaanderen. Het Stadspark is dus gelegen binnen stedelijk gebied.

De volgende paragrafen uit het RSPA zijn relevant voor het Stadspark:

Informatieve gedeelte

In dit deel worden verschillende deelruimten beschreven. Het Stadspark ligt in de deelruimte Grootstad Antwerpen, het hart van de provincie. De kernstad biedt bovenregionale centrumfuncties, zoals bibliotheken, musea, horeca, onderwijs, gezondheidszorg en cultuur. De bevolking en de bedrijven uit de Antwerpse rand maken hiervan in hoge mate gebruik, aldus de tekst.

Richtinggevend deel

In het richtinggevend deel wordt aangegeven dat toerisme en recreatie wordt ingeschakeld bij het beheer van de open ruimte. Verder wordt vermeld dat het stedelijk gebied Antwerpen is aangeduid als gebied van primair toeristisch-recreatief belang. In deze gebieden is uitbreiding en inplanting van nieuwe hoogdynamische infrastructuur mogelijk.

Het RSPA gaat ook in op de mobiliteit in de provincie. Dit beleid is verwerkt in het gemeentelijk mobiliteitsplan. Zie elders in deze paragraaf.

De volgende onderdelen uit het sRSA zijn relevant voor het Stadspark:

Informatief deel, Poreuze stad.

In het informatieve deel wordt geconstateerd dat de kernstad op wijk- en buurtniveau een zeer groot tekort heeft aan groengebieden. Enkel het Stadspark, Koning Albertpark en Krugerpark zijn hier aanwezig, aldus de tekst in het structuurplan.

Bindend deel, Waterstad.

In dit deel wordt verwezen naar de gedempte Herentalse vaart: "De dokken van het Eilandje, het Dokske aan de Kanaalzone, de Gedempte Zuiderdokken, het Lobroekdok, de Droogdokken te Hoboken, de Ruien (Ankerrui, Oude Leeuwenrui en Brouwersvliet), het Kempisch Kanaal en de Herentalse vaart, de fortengrachten, zijn of waren ooit belangrijke dragers van de stedelijke waterstructuur. Onderzocht moet worden hoe deze elementen ingeschakeld worden in de ruimtelijke structuur van de stad enerzijds en hoe dit een antwoord kan bieden op de verdroging van de stad."

Bindend deel, Ecostad

Hier wordt aangegeven dat de parken in de stad belangrijke puntvormige elementen zijn die bijdragen aan de groenstructuur van de stad. Daar waar de recreatieve behoeften groot zijn, moeten deze parken ingepast worden, door het behoud van de historisch ecologische waarden zo veel mogelijk na te streven.

Bindend deel, Ddorpen en metropool, recreatie.

Op de selectiekaart 6 e wordt het Stadspark afgebeeld als te herstructureren bestaand recreatief cluster. Hier wordt verder genoemd: *"het park vangt de vraag naar groen op van verschillende scholen in de buurt, maar niet de vraag naar speelruimte of sport. Het doel van deze cluster is een beleid te ontwikkelen om de behoefte op te vangen, een beleid dat werkt op de toegankelijkheid van zowel publieke als private sporthallen en speeltuinen"*.

Ruimtelijk Structuurplan Provincie Antwerpen

Het Ruimtelijk Structuurplan Provincie Antwerpen (RSPA) werd goedgekeurd in 2001 en geeft een langetermijnvisie op de ruimtelijke ontwikkeling van de provincie. Ook vormt het een referentiekader voor de gemeentelijke ruimtelijke structuurplannen. Het RSPA bestaat uit een informatief, richtinggevend en bindend gedeelte. Meer informatie hierover is beschikbaar via de website van Provincie Antwerpen (www.provant.be).

Strategisch Ruimtelijk Structuurplan Stad Antwerpen

Net als het ruimtelijk structuurplan van de provincie bestaat dit plan, het sRSA uit 2006, uit een informatief, richtinggevend en bindend gedeelte. Het informatieve gedeelte beschrijft de bestaande ruimtelijke structuur, aan de hand van verschillende beelden over de stad, zoals Antwerpen als waterstad of Antwerpen als Megastad. In het richtinggevend deel wordt het toekomstige ruimtelijke beleid van de gemeente voorgesteld en het bindende deel bevat afspraken om de voorgestelde visie te realiseren en is bindend voor het stadsbestuur.

Gemeentelijk Mobiliteitsplan Antwerpen

Om zowel de verkeersveiligheid, bereikbaarheid als de leefbaarheid te vergroten worden sinds 1996 mobiliteitsconvenants gesloten tussen de Vlaamse overheid, gemeenten, provincies en De Lijn. In het kader van dit convenant dient de stad een mobiliteitsplan op te stellen. Het mobiliteitsplan Antwerpen (2005) is digitaal beschikbaar (<http://www.antwerpen.be>) waarbij kaarten zijn weergegeven voor acht deelgebieden. Het beleid met betrekking tot het gebied binnen de Singel wordt beschreven in deelmobiliteitsplan Kernstad.

Afbeelding 3. Het gewenste functionele fietsroutenetwerk rond het Stadspark, zoals weergegeven in het mobiliteitsplan

In het mobiliteitsplan worden de verschillende gewenste mobiliteitsstructuren waaronder het functionele fietsroutenetwerk rond het park (afbeelding 3) weergegeven. In de omgeving van het Stadspark bestaat dit netwerk uit een bovenlokale functionele route (Frankrijklei), een bovenlokale alternatieve functionele route (Van Eycklei) en het voorstel voor een bijkomende alternatieve functionele route (Quinten Matsijslei). Ook de gewenste wegcategorisering rond het Stadspark wordt erin weergegeven, waarbij de Frankrijklei en Quinten Matsijslei zijn weergegeven als lokale weg van het type wijkverzamelweg (zie afbeelding 4).

Afbeelding 4. Wegencategorisering rond het Stadspark, zoals weergegeven in het mobiliteitsplan

uitgezonderd

PARKREGLEMENT

- Gooi afval in de papiermand.

- Hou je hond aan de leiband en blijf op de paden, behalve in de hondenlooptone. Zorg voor een identificatie (chip of penning met gegevens eigenaar).

- Fiets, skate of step op de daartoe voorziene wegen. Ruiters zijn enkel toegelaten op specifieke ruiterspaden.

- Vermijd dat je hond zijn behoefte doet op ongepaste plaatsen (speeltuin,...) en verwijder altijd de hondenpoep (breng hiervoor voldoende zakjes mee).

- Baad niet in de vijvers en waterlopen, hou ook je hond uit deze wateren.

- Sprokkel geen hout en/of maak geen vuur, barbeque niet.

- Breng geen schade toe aan de beplanting en de uitrusting.

- Kampeer niet in de parken.

- Hou alle parkdieren en hun omgeving gezond en voeder hen niet. Laat ook geen dieren achter.

Overtredingen worden bestraft met boetes tot €250. Voor een volledige versie van het parkreglement kan u de Politiecodex raadplegen. (TITEL I, HOOFDSTUK 5, Afd. 2, Onderafd. 1-2) De politiecodex is online

www.politiecodex.be

03 22 41 333 (tijdens weekdays van 8.30 tot 17.30, op zaterdag van 10.30 tot 17.30)
email: info@stad.antwerpen.be

De Van Eycklei is weergegeven als stedelijke hoofdverkeersweg of stedelijke weg binnen de bebouwde kom. De bestaande ondergrondse parkeergarage onder de Frankrijklei aan de National Bank is gecategoriseerd voor het middellang parkeren. Deze wegcategorisering is gebaseerd op de visies in het Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen en het Ruimtelijk Structuurplan van de provincie Antwerpen.

Afbeelding 5. Het gewenste openbaar vervoer rond het Stadspark, zoals weergegeven in het mobiliteitsplan

Het gewenste openbaar vervoer (afbeelding 5) bestaat uit een hoofdbuscorridor over de Quinten Matsijslei, een nevenbuscorridors over de Rubenslei en Van Eycklei en grootstedelijk OV op regionaal niveau op de Frankrijklei.

1.3.2 Ligging in beschermingszones

VEN en IVON

Het Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen voorziet onder andere in de afbakening van een natuurlijke structuur. De kern bestaat uit het Vlaams Ecologisch Netwerk (VEN), een selectie van gebieden met zeer hoge natuurkwaliteit. Daarnaast wordt het Integraal Verwevings- en ondersteunend Netwerk (IVON) afgebakend. Het Stadspark maakt geen onderdeel uit van het VEN of IVON.

Natura2000-netwerk

Het Natura2000-netwerk bestaat uit alle gebieden die beschermd zijn op grond van de Europese Vogelrichtlijn van 1979 en de Habitatrichtlijn van 1992. Het doel van de richtlijnen is het beschermen en herstellen van natuurlijke habitats en de wilde flora en fauna die op Europees niveau bedreigd zijn. De richtlijnen zijn omgezet in Vlaamse wetgeving en in Vlaanderen liggen een groot aantal Natura 2000 gebieden. Het Stadspark maakt geen onderdeel uit van dit netwerk.

Monumenten

De Databank Beschermd Erfgoed (<http://onroenderfgoed.ruimte-erfgoed.be>) geeft aan dat er 3 beschermde monumenten aanwezig zijn in het studiegebied:

- De historische hangbrug, uit 1869, aangewezen als monument in 1974.
- Het monument voor de gesneuvelden, naar ontwerp uit 1922, aangewezen als monument in 2002.
- Het Stadspark zelf, aangewezen als monument in 2010.

1.3.3 *Andere beleidsdocumenten die van toepassing zijn*

Politiecodex

Bij de meeste ingangen van het Stadspark staan borden (afbeelding 6) met het parkreglement. Met pictogrammen zijn de belangrijkste verboden en geboden aangegeven, waaronder het gebod de hond aan een leiband te houden en het gebod te fietsen, skaten en steppen op de daartoe voorziene wegen. Het volledige parkreglement staat beschreven in de politiecodex (titel 1, hoofdstuk 5, afdeling 2, onderafdeling 1-2).

Voorlopig beheerplan Stadspark Antwerpen

Het voorlopig beheerplan is ontwikkeld door Stad Antwerpen in samenwerking met IPC Groene Ruimte en dient als handvat voor het onderhoud van het Stadspark. Het voorlopig beheerplan is niet door het Stadsbestuur vastgesteld en heeft daarmee geen formele status. Het geeft de hoofdlijnen van het beheer voor de periode 2008-2012, vooruitlopend op het opstellen van het onderhavige en officiële beheerplan voor het Stadspark.

1.4 **Landschapskenmerken op grote schaal**

Traditionele landschappen Vlaams Gewest

Op de kaart met Traditionele landschappen van het Vlaams Gewest zijn de historisch gegroeide cultuurlandschappen afgebeeld. De indeling op de kaart is gebaseerd op zowel natuurlijke- als op cultuurlandschappelijke kenmerken. Het Stadspark is op deze kaart gelegen binnen het stedelijk gebied van Antwerpen.

Landschapsatlas

Middels het landschapsdecreet van 1996 is het mogelijk landschappen te beschermen omwille van hun historische, socioculturele, natuurwetenschappelijke of esthetische waarde. De Landschapsatlas geeft een overzicht van historisch waardevolle elementen in het landschap en geeft ook de ligging van ankerplaatsen die speciale bescherming genieten. De Landschapsatlas is online te raadplegen via de website van het Agentschap voor Geografische Informatie Vlaanderen (www.agiv.be). Het Stadspark is niet gelegen in een relictzone of ankerplaats, zo geeft de Landschapsatlas aan.

Landschapskenmerkenkaart Antwerpen

De landschapskenmerkenkaart is een aanvulling op de landschapsatlas. Hierop zijn naast de landschapskenmerken met erfgoedwaarde ook andere ruimtelijke landschapskenmerken van bovenlokaal belang opgenomen. De opgenomen kenmerken hebben een ruimtelijke structurerende invloed (gehad). Bescherming vloeit niet voort uit de opname op deze kaart, maar de informatie is wel bruikbaar bij ruimtelijke planning. Het Stadspark is op deze kaart (Diriken en Van de Genachte 2000) gelegen binnen de stedelijke woonkern van Antwerpen.

2. Algemene analyse

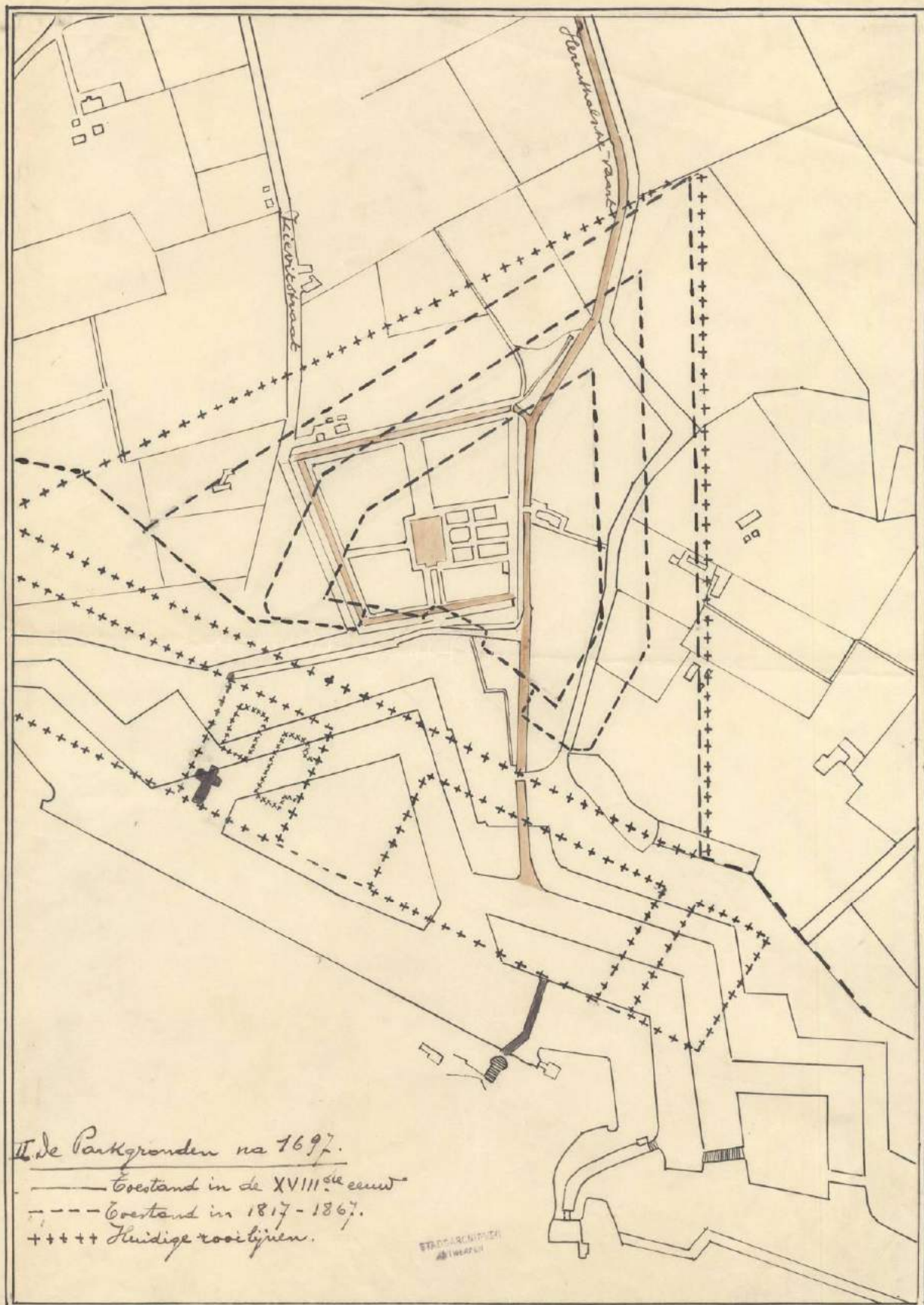
Om tot een goede visie te komen op het studiegebied is voldoende inzicht in alle facetten van het park onmisbaar. Dit betreft het ontstaan van het park, de ontwikkelingen die tot op heden hebben plaatsgevonden, maar ook de aspecten die gezamenlijk het huidige beeld vormen. Dit inzicht is verkregen door het studiegebied te ontleden in thematische lagen.

Het bespreken van de verschillende lagen brengt alle facetten als unieke kenmerken van het Stadspark in beeld. Door de verschillende lagen vervolgens over elkaar heen te leggen, worden deze facetten in het juiste perspectief samengevoegd tot een compleet beeld van het Stadspark. In onderstaande paragrafen word laag voor laag ingegaan op die onderdelen die relevant zijn voor de fundamentele keuzes die aansluitend in de visie worden gemaakt. Waar nodig zijn historische en recente gegevens met elkaar vergeleken zodat het huidige beeld in het juiste perspectief kon worden geplaatst.

2.1 Bevragingen van gebruikers door Stad Antwerpen

Voor de analyse is gebruik gemaakt van veld- en literatuurgegevens. Daarnaast zijn de resultaten gebruikt van een bevraging die door de stad Antwerpen werd uitgevoerd in 2009 onder gebruikers van het park. Hiertoe werden 5.000 enquêtes verspreid in de onmiddellijke omgeving van het park, waarop 1.411 bruikbare reacties kwamen, voornamelijk uit de buurt van het Stadspark (98%). Relatief weinig reacties kwamen er van mensen uit de leeftijdsgroepen 26-40 jaar en van jongeren (-25 jaar). Veel respondenten (80%) hadden een hogere opleiding. Voorafgaand aan deze bevraging zijn focusgesprekken gehouden met vertegenwoordigers van belangengroepen, waaronder leerkrachten, vertegenwoordigers van de Indische en Joodse gemeenschap, mensen uit het Stedelijk Wijkoverleg, de Groendienst, wijkcomités en de werkgroep 'Antwerpen Toegankelijk'. Ook mensen die professioneel betrokken zijn bij het Stadspark werden geraadpleegd. De resultaten van de focusgesprekken zijn door de Stad Antwerpen vervolgens gebruikt om de bevraging op te stellen. De resultaten van de bevragingen zijn verweven in de navolgende paragrafen.

Ook in 2011 vond een bevraging plaats van parkgebruikers van het park tijdens het wijkfeest 'Klein Antwerpen'. Dit onderzoek was van veel kleinere schaal en leverde uiteindelijk slechts 17 bruikbare reacties op. Vanwege deze beperkte respons worden deze reacties hier niet nader besproken. Wel zijn de reacties meegewogen in de visievorming.

2.2 Cultuurhistorie

Onder cultuurhistorie wordt hier verstaan de geografische ontwikkeling en het historische gebruik en dit beschrijft daarmee vooral de ruimtelijke aspecten van de historie van het studiegebied.

2.2.1 *Geschiedenis tot aan de aanleg van het park in 1867*

Het plangebied is als park aangelegd in de periode 1867-1869. Maar ook de geschiedenis van het terrein nog voor de aanleg van het park is van invloed geweest op de huidige inrichting. Moens (1983;1984) heeft uitgebreid geschreven over het ontstaan van het park en onderstaande informatie is dan ook vooral afkomstig van deze publicaties, tenzij anders vermeld.

Sint-Margrietendal en Terlistgronden

Op last van het bisdom van Utrecht wordt in 1279 nabij Antwerpen door vijf zusters een kapelaanshuis opgericht. De plaats waar dit gebeurde werd Sint-Margrietendal genoemd, later ook Sint-Margrietendal van Ternoennen. De locatie werd destijds omgeven door een kleine omschansing. Het klooster zelf werd in 1542 afgebrand, met het oog op een aanval van de troepen van de Hertog van Gelre. Na de sloop van het klooster is hier een 'hof van plaisantie' gelegen; een buitenverblijf genaamd 'De Kievit'.

Zowel het nonnenklooster als De Kievit waren gelegen op de 'Terlistgronden'. Deze omvatten het Antwerps grondgebied buiten de Spaanse vestingen, afgebakend naar het zuiden door de Herentalse vaart en naar het noorden door de straatweg 'Gemeentestraat – Carnotstraat'. Binnen de omgrenzing van de gronden liggen nu onder andere het Stadspark, het stationskwartier en de dierentuin. De gronden zijn genoemd naar Arnold van der List die er in de 14e eeuw een kasteel bouwde. Dit kasteel werd in de 16^e eeuw verwoest.

Herentalse Vaart

In 1462 werd door Filips de Goede, hertog van Bourgondië, een machtiging verleend om Antwerpen en Herentals door een vaart met elkaar te verbinden. Het Herentalse gedeelte is nooit gegraven maar het Antwerpse gedeelte werd vanaf 1473 met water uit de Schijn gevoed. Via de Herentalse vaart werd het water de binnenstad van Antwerpen in geleid. Het water liep waar nu de Plantin Moretuslei is, via het Stadspark naar de Brouwersvliet. De vaart, van Plantin-Moretuslei tot Borgerhout toe zou tot 1927 openblijven. De delen richting de binnenstad werden al eerder overwelfd.

Spaanse omwalling

In de 16^e eeuw maakte Antwerpen onderdeel uit van het Heilige Roomse Rijk van Keizer Karel V, de koning van Spanje. Hij liet de Italiaanse bouwkundige Donato Buoni di Pellizzuoli een plan opstellen voor de versterking van Antwerpen. In 1555 was deze versterking, in de vorm van een nieuwe omwalling, voltooid. De Spaanse omwallingen werden pas in de loop van de 19^e eeuw afgebroken, nadat op twee kilometer hiervan een nieuwe hoofdwal was aangelegd.

Fort Herentals

Fort Herentals was reeds gepland onder Napoleon, maar werd pas later gebouwd. Afbeelding 7 toont een kaart uit 1697 waarop de contouren van de vesting reeds zijn weergegeven. De Spaanse omwalling was reeds in 1701 met voorwerken uitgebouwd en de beoogde versterking door Napoleon voorzag in de aanleg van enkele vooruitgeschoven ravelijnen en brilschansen op circa 300m van de omwalling. In 1815 liet Willem I deze werken uiteindelijk bouwen. In het Sint-Margrietendal werd de brilschans Herentals aangelegd. Deze locatie werd gekozen

vanwege de aanwezigheid van de Herentalse vaart en vanwege de aanwezigheid van wallen. De gracht van het nieuwe fort was 46m breed.

Promenade du Glacis

Openbare wandelingen waren er in de 19e eeuw nog maar weinig in Antwerpen, dat destijds nog geheel omsloten was door de Spaanse vestingwallen. Deze wallen lagen ongeveer tot aan de plek van de huidige Frankrijklei. De Antwerpse provincie-gouverneur Henri De Brouckère stelde in 1844 voor om het talud van de Spaanse omwalling als publieke wandeling in te richten. Als voorbeeld verwees de gouverneur hierbij naar Duitse steden waar stadswallen ook waren voorzien van landschappelijk aangelegde wandeltracés (Hebbelinck 2009). De wandeling op de Antwerpse omwalling werd ontworpen door Emmanuel Van Cuyck en werd als slingerende wandelweg vormgegeven. Op de wallen werden bomen aangeplant, aangevuld met bloeiende heesters. In 1853 werd de wandeling uitgebreid met een wandeling over de zijlijnen van fort Herentals. Op de 'Promenade du Glacis' werden ook enkele standbeelden en allegorische beelden geplaatst.

In 1850 begon men, op Witte Donderdag, een bijzonder gebruik op deze Promenade du Glacis, namelijk een feestelijke wandeling, naar Parijs voorbeeld. Het feest kreeg de naam 'Longchamps' en was gebaseerd op Parijzenaren die tijdens de Paasweek op de Champs-Élysées en in het Bois de Boulogne gingen flaneren. In Antwerpen vond dit flaneren plaats op de Quinten-Matsijlslei-Rubenslei. In april 1867 werd dit wandelfeest verplaatst naar 1 mei en vond toen plaats in het Stadspark.

Aanleiding tot ontwerp van het Stadspark

Van 1860-1865 werden nieuwe verdedigingswerken rond de stad gebouwd, waardoor de oude vestingwerken hun rol verloren en ontmanteld konden worden. De strook land rond de voormalige Spaanse vestingwerken kwam hierdoor vrij voor stadsuitbreiding. In 1864 kon de herinrichting van deze stadsuitbreidingszone van start gaan, aan de hand van het verkavelingsplan van Theodor van Bever. Dit hoofd van de dienst Stadsvergroting, stelde daarbij voor om fort Herentals in te richten als openbaar stadspark. Dit kan gezien worden als de aanleiding voor het uiteindelijke Stadspark.

2.2.2 Ontwerp van het Stadspark

Friedrich Eduard Keilig

In 1867 wordt Friedrich Eduard Keilig gecontracteerd om het park te ontwerpen. Keilig kwam op 17 maart 1827 in Duitsland ter wereld, in Rödgen, nabij Delitzsch. Vanaf 1844 werkte hij bij het vermaarde tuinbouwbedrijf van Keil in Leipzig. Daarnaast volgde hij in Leipzig cursussen Scheikunde en Plantenkunde aan de universiteit. Vervolgens werkte Keilig van 1847-1849 in het koninklijke Park van Charlottenburg in Berlijn, waar hij zich verder bekwaamde als tuinarchitect. Ook in Berlijn volgde hij cursussen aan de universiteit. Vanaf 1849 was hij op verschillende plekken werkzaam als tuinarchitect en in 1853 bezocht hij in België een aantal tuinbouwbedrijven, waaronder het gerenommeerde bedrijf van Jean Linden in Brussel. Hier leerde hij ook Baron de Man de Lennick kennen, die hem vervolgens vroeg een ontwerp te maken voor zijn landgoed. Vanaf die tijd ontwierp Keilig verschillende Belgische tuinen en parken. In 1862 won hij de opdracht om het Ter Kamerenbos om te vormen tot stadspark en het is vooral dit project dat hem internationaal bekend maakte. In 1867 kreeg Eduard Keilig de opdracht om het Stadspark te ontwerpen. Friedrich Eduard Keilig overlijdt uiteindelijk op 29 juli 1895 in Brussel, waar hij tot aan zijn dood in dienst was als inspecteur van de dienst Aanplantingen (Moens 1984; Lombaerde 1989; Hebbelinck 2009).

Landschapsstijl

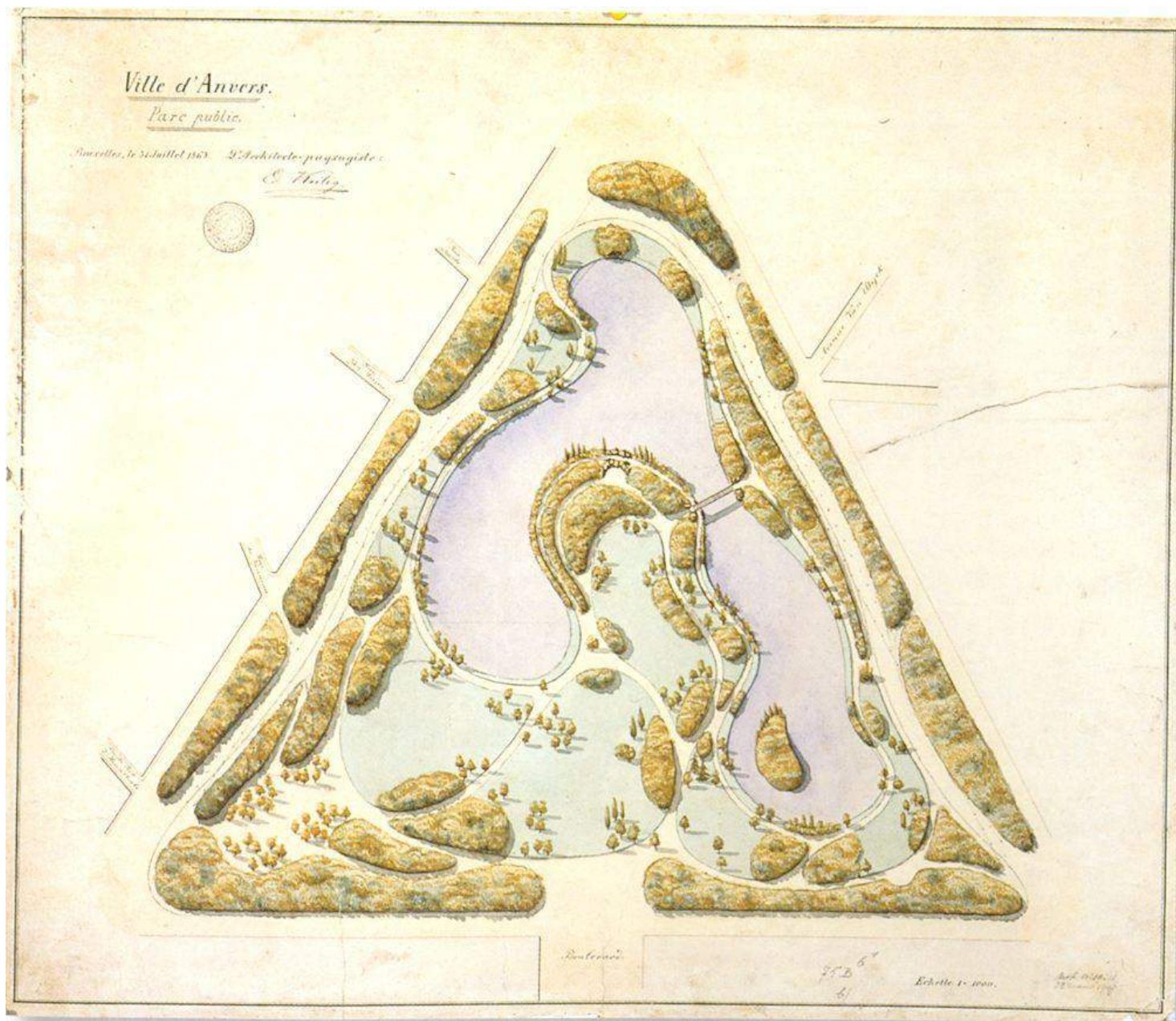
Keilig noemde parken en tuinen kunstwerken, gevormd in, met en naar de natuur en deze manier van ontwerpen past binnen de Engelse landschapsstijl. Vanaf de 18e eeuw zet deze stijl zich af tegen de Franse stijl van aanleg. De Franse tuin is strak vormgegeven, met veel symmetrie, lanen, lijnen, statige vijvers, fontein en strak gesnoeide hagen. Het zijn tuinen om te imponeren. De Engelse tuin vormt hiermee een contrast. Bij de Engelse stijl worden tuinen niet aangelegd om te imponeren, maar om te exploreren. Tuinen worden gevormd met de 'schone natuur' als voorbeeld. Dit betekent dat men gebruikt maakt van natuurlijke vormen. De natuurbeelden die men als voorbeeld gebruikte kwamen uit de schilderkunst en de literatuur. Kenmerkend voor de stijl is een romantisch, parkachtig landschap, met doorkijkjes en een asymmetrische structuur. Tuinen en parken in deze stijl kenmerken zich verder door het gebruik van taferelen en vista's, de opeenvolging van ruimten, een vaak schilderachtige compositie en contrast tussen gebouw en park. Middelen die gebruikt worden bij de aanleg zijn onder andere boomgroepen, bosschages, een rivier, een beek, een waterval, stroomversnellingen of terreinglooiingen (Vroom 2010). De Engelse landschapsstijl vond veel navolging op het Europese continent.

Het ontwerp

Naast ontwerpen van Keilig zijn in het stadsarchief verschillende andere ontwerpen voor het aan te leggen stadspark aanwezig. De ontwerpen van Keilig onderscheiden zich hiervan door de zorgvuldig gekozen zichtlijnen (Lombaerde 1989). Keilig heeft twee ontwerpen gemaakt voor het Stadspark die in een aantal opzichten sterk verschillen. Uiteindelijk werd door de gemeenteraad in 1867 gekozen voor het tweede ontwerp. In het eerste ontwerp van Keilig voor het Stadspark was nog een centrale rijweg aanwezig in het park. In het gerealiseerde ontwerp ontbrak deze rijweg waardoor in het park veel ruimte voor wandelaars overbleef en waardoor gemotoriseerd verkeer in het hart van het park ontbrak. Doordat in het tweede ontwerp niet twee maar slechts één brug wordt aangelegd waren de kosten voor dit plan ook lager.

Het uiteindelijke park is "op hoogten en laagten aangelegd, met kronkelende wandelpaden, van fraaie grasperken en uitmuntende gewassen en sierlijke bomen voorzien en met een grote vijver doorsneden, waarover eene ketting- of hangbrug gemaakt wordt....", aldus het *Amsterdams Handelsblad* (Moens 1984). Al in 1866, nog voor de keuze voor het ontwerp van Keilig, was de lunet Herentals al gedeeltelijk ontmanteld. De binnenwal was afgegraven tot 8,10m en met de gewonnen aarde was de kuip van het fort op een uniforme hoogte gebracht van 4,28m. In 1867 laat Keilig het terrein verder vormgeven.

De gracht van het oorspronkelijke fort Herentals werd aangepast. Er ontstond een kronkelende vijver, met in de hoek Rubenslei – Van Eycklei een klein eilandje. Ook werd een deel van de oorspronkelijke gracht gedempt, het deel naast de Quinten Matsijslei. In het hart van het park werd een schiereiland aangelegd; het hoogste punt van het park. Vanaf dit schiereiland loopt een hangbrug over de vijver in de richting van de Van Eycklei. Op het schiereiland voorzag Keilig een rotsgrout met bijzondere lichtspelingen. De natuursteen voor de rotspartij is afkomstig uit de streek rond Brussel. In de hoek Rubenslei – Quinten Matsijslei kwam een muziekkiosk en later ook een hoveniershuisje (Hebbelinck 2009).

Afbeelding 8. Het uitgevoerde ontwerp (1868) van Keilig (Bron: Felixarchief)

De hoofdingang van het park werd door Keilig in 1868 ontworpen. Deze kwam aan de oorspronkelijke keelzijde van het fort bij de Louiza-Marialei. De overgang van stad naar park werd hier vormgegeven door twee cirkelvormige perken die aansluiten bij de regelmatige architectuur van de stad. Daarnaast waren boomgroepen aanwezig die de landschappelijke vorm van het park aankondigen. Ook voor de parkrand langs de Quinten-Matsijlslei en de Van Eycklei maakt Keilig in 1868 een ontwerp. Hier stonden op de helling van de oude wal nog de vierdubbele bomenrijen van tamme kastanje en olm van de Promenade du Glacis. De parkrand wordt landschappelijk vormgegeven met slingerende rijwegen en door selectief te rooien en te verplanten integreert Keilig het bestaande aanwezige bomenbestand in het nieuwe park (Hebbelinck 2009).

Afbeelding 8 toont het ontwerp van Keilig waarvoor de gemeenteraad in 1867 heeft gekozen. Aanvullende tekeningen en technische details van het ontwerp zijn niet aangetroffen. Evenmin kan met volle zekerheid worden gesteld dat het feitelijke park exact conform deze tekening is gerealiseerd. Het is niet ondenkbaar dat tijdens de aanleg in het veld de definitieve vormgeving werd bepaald. De huidige layout van het park vertoont echter dermate veel overeenkomsten met het in afbeelding 8 getoonde ontwerp, dat deze afbeelding in deze studie als betrouwbare referentie is beschouwd.

In het park waren twee primaire zichtassen aanwezig (Hebbelinck 2009). De eerste zichtas liep vanaf de toenmalige hoofdingang van het park aan de Rubenslei richting de Sint-Jozefkerk. Deze as liep niet door, maar werd in het midden van het park onderbroken, uitgesteld, door een grashelling die eindigt in hogere beplanting. Bovenop deze verhoging vanaf een uitzichtpunt bovenaan een kunstmatige rotspartij, had men uiteindelijk wel uitzicht op de Sint-Jozefkerk. Een tweede zichtas liep van het parkgebouw in de hoek van de Rubenslei – Quinten Matsijlslei over het open centrum van het park tot aan de Van Eycklei.

De wandelpaden in het park werden langs de open ruimte of het water aangelegd. De hogere heuvel in het midden van het park beperkt daarbij een makkelijke doorkijk door het hele park. Wandelend over de paden komen steeds wisselende fragmenten van het totaal in beeld. De stad blijft veelal buiten beeld, afgeschermd door dichte en hoge beplanting. Het ontwerp kenmerkt zich verder door de zorgvuldig gekozen en zeer gevarieerde beplanting. De al aanwezige bomen in het lunet werden in ieder geval deels in het park opgenomen. Daarnaast werd veel nieuw materiaal ingebracht. Veel van de gebruikte planten vertoonden een opvallende kleur of ondergaan in de herfst een opvallende verkleuring. Bij de aanleg werden ook veel verschillende plantvormen gebruikt, zoals bol-, piramidaal-, zuil-, of treurvorm voor de naald- en loofbomen. Dit werd aangevuld met talrijke wintergroene en bloeirijke heesters (Hebbelinck 2009). De prachtige vergezichten in de beplanting en de plaats van de bomen naar hun verschillende bladkleur in zomer, herfst en lente zijn een meesterwerk (Moens 1984, Amelinckx 1939). Keilig zelf noemde het Stadspark één van zijn meest geslaagde realisaties juist vanwege de uiterst verzorgde en alom geprezen beplanting (Hebbelinck 2009).

De handtekening van Keilig

Landschapsstijl

Het Stadspark is ontworpen in de Engelse landschapsstijl. Tuinen in deze stijl zijn niet aangelegd om te imponeren, zoals bij de Franse tuinstijl, maar om verkend te worden en om te verrassen. Waar de Franse stijl zich kenmerkt door rechte lijnen, symmetrie en strak gesnoeide hagen, heeft de Engelse stijl de natuur als voorbeeld. Symmetrie ontbreekt en men maakt gebruik van natuurlijke vormen. Als referentie voor het natuurbeeld greep men terug naar voorstellingen uit de literatuur of van schilderijen. Ook het Engelse heuvellandschap vormde een inspiratiebron. Parken in deze stijl kenmerken zich door een romantisch, vaak glooiend landschap, met boomgroepen, doorkijkjes en water. Vaak zijn verrassende elementen aanwezig, als ruïnes, grotten en plotselinge doorkijkjes.

Keilig en het Stadspark

Hoewel ontwerpen in de landschapsstijl duidelijke overeenkomsten vertonen in de ontwerpprincipes en stijlkenmerken, heeft elke ontwerper daarin zijn eigen inspiratiebronnen, voorkeuren en technieken. Deze zijn doorgaans terug te vinden in de objecten en vormen de handtekening van de landschapsarchitect. Zo heeft Keilig ook zijn handtekening gezet in het Stadspark. Door zich te verdiepen in de handtekening van Keilig stelt de parkbeheerder zich in de 21^e eeuw in staat om beheermaatregelen en inrichtingskeuzes af te stemmen op de specifieke kenmerken van het Stadspark en het ontwerp. Zonder een exacte reconstructie te hoeven maken van de historische situatie, kan het park zo met het voldoende begrip van het geheel en het juiste oog voor detail op hetzelfde hoge belevingsniveau worden behouden.

Stad en park

Ontwerpen van Keilig kenmerken zich door contrasten, duidelijk aanwezig in het Stadspark. Eén contrast is die tussen stad en park. Keilig stelt alles in het werk om het park van zijn stedelijke omgeving te onderscheiden. Zo worden park en stad door een dicht beplante buffer van elkaar gescheiden. De omliggende gebouwen en het verkeer worden verborgen achter dichte begroeiing. Door de grenzen van het park te verbergen lijkt de ruimte van het park groter dan ze in werkelijkheid is. Ook de vorm in het park onderscheidt zich van de omgeving. Het park is er voor de wandelaar en in het park wordt gekozen voor natuurlijke vormen, die contrasteren met de rationele stad. Paden slingeren, reliëf is aanwezig en de vijver heeft een slingerende vorm. Het is een park in landschapsstijl, gevormd in met en naar de natuur.

Massa en open ruimte

Een ander contrast in het park, is dat tussen massa en open ruimte. Waar de randen gesloten zijn, kenmerkt het centrum zich door openheid. De open ruimte wordt echter niet zonder meer aan de bezoeker weggegeven. Door strategisch groene, gesloten massa's te plaatsen, wordt de open ruimte continu aan het zicht onttrokken en heeft de bezoeker via zichtlijnen en doorkijkjes steeds zicht op slechts een klein deel van de open ruimte vanuit een steeds wisselend perspectief. Hierdoor lijkt het park aanzienlijk groter dan het in werkelijkheid is.

Wat hoog ligt in het park werd verder opgehoogd, waardoor diepere zones nog dieper zijn gaan lijken. Hoogten werden verder nog benadrukt door ze te beplanten met hoge begroeiing en lage terreindelen bleven laag door ze met lage vegetatie te beplanten (gras) of door het als water in te richten. In samenhang hiermee werden boomgroepen hoog ingeplant, zodat de hele boom, van wortel tot kruin, was waar te nemen. Open ruimtes waren aanwezig in de vorm van water en gras. Grashellingen werden omzoomd door beplanting en water werd omringd door overhangende beplanting en rotshellingen. Deze open ruimtes, gras en water, hadden ieder hun eigen attractiepool, een muziekkiosk en de hangbrug.

Hoog en Laag

Wat hoog ligt in het park werd verder opgehoogd, waardoor diepere zones nog dieper lijken. De hogere delen in het park worden benadrukt door ze te beplanten met hoge begroeiing. Lage delen zijn juist begroeid met lage vegetatie (gras) of zijn ingericht als water. In samenhang hiermee werden boomgroepen hoog ingeplant, zodat de hele boom, van wortel tot kruin, was waar te nemen.

Soortendiversiteit

Kenmerkend voor het park is verder het gebruikte plantmateriaal. Keilig wilde de variatie in de natuur laten zien en gebruikte hiervoor een grote diversiteit aan boom- en struiksoorten, waaronder soorten met opvallende kleuren en vormen. Deze beplanting, met mooie herfst, lente en zomerkleuren, wordt vaak geroemd na de aanleg. Bomen en struiken die door hun bloei, bladkleur of groeivorm opvallen in hun omgeving, zijn veelal geplaatst in het verlengde van doorkijkjes en zichtassen of juist langs de langere zichtassen waar ze organische vorm ervan accentueren. Ondanks het streven naar schijnbare natuurlijkheid, zijn vele exotische boom- en struiksoorten toegepast.

Boomgroepen

Boomgroepen zijn toegepast in het hele park als solitaire elementen in de open ruimte, als onderdeel van gesloten plantvakken en als grotere groepen als transparante ruimte met gazon.

Keilig heeft in het Stadspark veel gewerkt met groepen van drie bomen, echter boomgroepen van (veel) meer exemplaren kwamen ook voor. In tegenstelling tot enkele andere architecten uit zijn tijd, maakte Keilig binnen een groep gebruik van verschillende boomsoorten. Uitzondering hierop zijn de moerascypressen die steeds in ongemengde groepjes van drie zijn gebruikt. Typerend aan de boomgroepen is dat deze een zo natuurlijk mogelijk beeld moesten geven. Dit is gecreëerd door bomen in een onregelmatig verband te plaatsen. De onderlinge afstand tussen bomen in een groep varieert, evenals hun onderlinge hoek. Drie bomen werden nooit in een regelmatige driehoek geplaatst. Zelfs wanneer drie bomen op een rij lijken te staan, blijkt één van de drie net uit de lijn te zijn geplant en iets verder weg van de andere twee.

Consequent maar onvoorspelbaar

Keilig heeft zijn inrichtingsprincipes voor het Stadspark consequent toegepast, maar niet té consequent. Door hier en daar af te wijken van de principes, werd voorkomen dat consequent oversloeg naar regelmatig en voorspelbaar. Dit maakt dat het park de bezoeker steeds nieuwe verrassingen te bieden heeft.

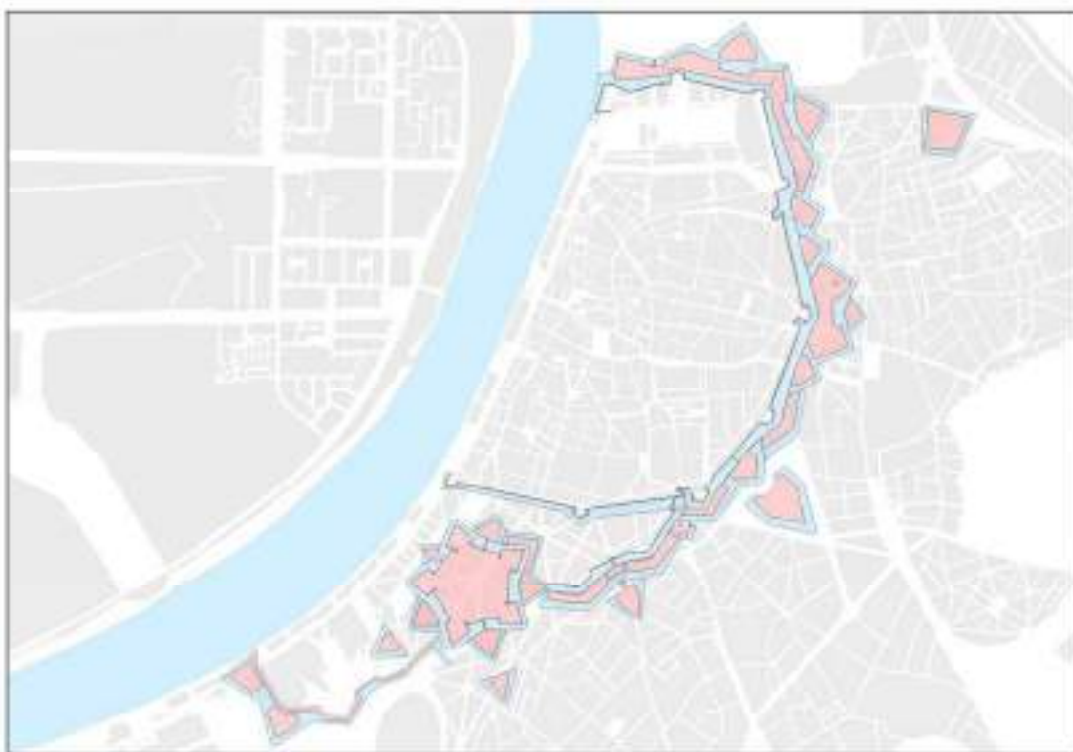
Afbeelding 9, monumenten en ornamenten in het Stadspark.

2.2.3 Archeologische vondsten, bouwkundig erfgoed en ornamenten

In het Stadspark zijn vele historische elementen terug te vinden. Deze elementen worden door zeer veel bevrageden (89%) als belangrijke meerwaarde gezien. Onder de historische elementen vallen objecten die een integraal onderdeel van het studiegebied vormen, maar ook objecten die daar als aankleding aan toegevoegd zijn. Behalve historische elementen bevinden zich in het park ook vergelijkbare objecten van meer recente datum. Hoewel deze objecten op dit moment wellicht minder historische waarde hebben, zijn ze vanuit het zelfde culturele gedachtegoed in het park geplaatst en worden derhalve in onderstaande paragrafen onder dezelfde noemer beschreven.

2.2.4 Archeologische vondsten

Er zijn geen gegevens bekend over archeologische vondsten in het Stadspark. De plattegrond van het Stadspark heeft als basis het fort of lunet Herentals, dat behoort tot de 19de eeuwse uitbreiding van de 16de-eeuwse stadsversterking.

Afbeelding 10, GIS-projectie van de Spaanse omwalling op een hedendaags stadsplan (Stad Antwerpen dienst archeologie).

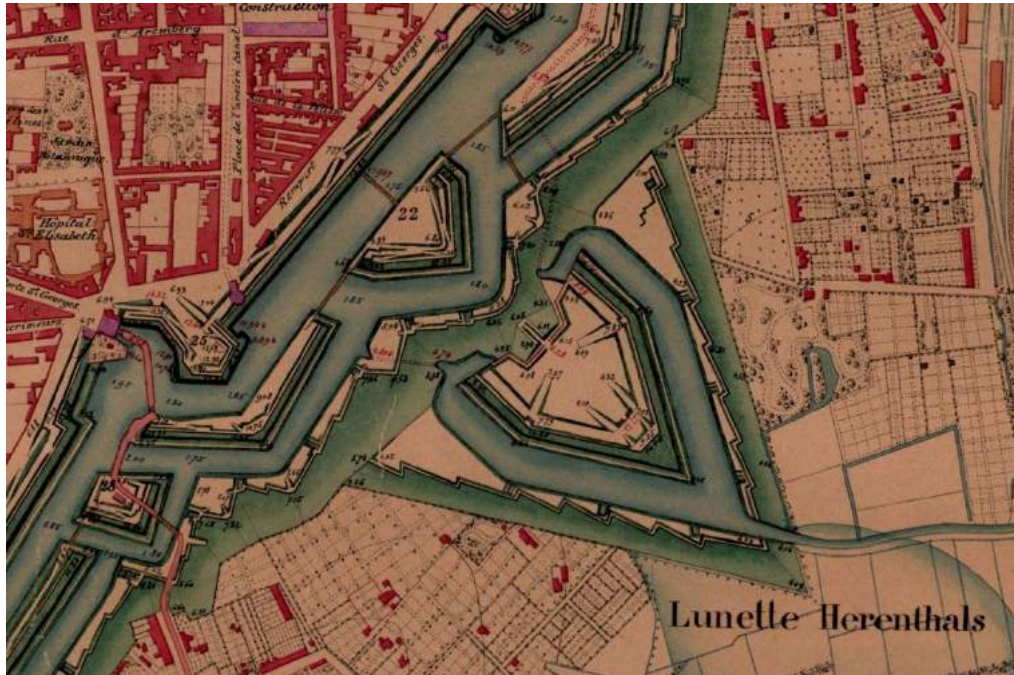
Met deze versterkingsgordel die grotendeels de leien volgt, werd gestart in 1542. Nadien volgden toevoegingen zoals de citadel van Alva, een verbindingswal en uitbreidingen met voorwerken en voorgrachten. Dit was een gevolg van de noodzaak tot betere bescherming van de stad door de ontwikkeling van het steeds verder reikende geschut. Het ontwerp voor Lunet Herentals kwam reeds onder het Frans bewind tot stand toen Antwerpen onder Napoleon een marine arsenaal uitbouwde, maar werd pas in de Nederlandse periode ten uitvoer gebracht.

Archeologische verwachting

- Lunet Herentals

Op basis van 19de-eeuwse iconografische bronnen van de lunet zijn op het fortlichaam nauwelijks constructies te verwachten. Wel wordt inzicht verworven in de opbouw van het aarden fort, de binnenstructuur en de waterhuishouding. De twee voorzijden, facen van het werk en de korte zijden bestonden uit hoger opgetrokken aarden wallen omsloten door de gracht. Aan de keelzijde bevond zich de centrale toegang en een gemetselde beschoeiing.

De binnenstructuur was een aarden plateau, van waaruit via hellingen de hoger opgetrokken wallen werden bereikt. Boven op de wallen was zoals gebruikelijk, een dubbele rij bomen geplant (collectie de Barsée – Provinciaal Architectuurarchief). Via de voorwerken ter hoogte van de Keizerspoort was er verbinding mogelijk met de stad. De Herentalse vaart die in de late 15de eeuw was aangelegd en ter hoogte van de huidige Plantin en Moretuslei richting stad liep, sloot aan op de grachtpunt van de lunet. Het grachtwater van de lunet was eveneens verbonden met de voorgracht aan westelijke zijde. Aan noordelijke zijde sloot zij aan op de brouwersbuis, die het vers water tot aan de Houwer en de Brouwerskelder bij de Rode poort bracht (huidige Tunnelplaats).

Afbeelding 11, Snede van Lunet Herenthals uit Lebeauplan – 1853 (Stadsarchief Antwerpen).

- Oudere sporen
 Het Stadspark vormt op zich de voetafdruk van de 19de eeuwse lunet Herenthals en is door zijn vorm nog steeds een kenmerkend onderdeel van de Antwerpse versterkingsgordel. Eveneens zijn binnen het projectgebied ook de archeologische resten te verwachten van de gedempte Herentalse vaart en van de laat-middeleeuwse en Nieuwetijdse bewoning voorafgaandelijk aan de aanleg van het verdedigingswerk. Oudere sporen van het Victorinnenklooster (Ter Nonnen) in het Margrietendal kunnen aanwezig zijn in het projectgebied. Tijdens de belegering van de stad door Maarten Van Rossem in 1542 werd het klooster om strategische redenen vernietigd en later niet meer heropgebouwd. Met de bouw van de 16de-eeuwse stadsomwalling diende immers buiten de stadsmuren een vrij schootsveld te worden gehandhaafd. Later in de 16de eeuw wordt het buitenverblijf den Kievit, een hof van plaisantie, op de voormalige gronden van Ter Nonnen gronden gesitueerd. Begin 18de eeuw volgt onder kort Frans bewind een verbreding van de versterkingsgordel met voorwerken en voorgrachten ter hoogte van de Sint-Jorispoort. De aansluiting van de Herentalse vaart met de Blauwe Toren wordt hierbij verbroken en een aftakking van de vaart via de brouwersbuis naar de Houwer wordt aangelegd. De aftakking van de Herentalse vaart naar de Houwer kent ten minste 3 fasen, die allen sporen hebben nagelaten in de bodem.
 Bij grootschalige ingrepen in de bodem is het bijgevolg niet uitgesloten dat sporen van de vestingwerken, de Herentalse vaart en het voormalige klooster Ter Nonnen of het latere buitenverblijf den Kievit aan het licht komen. Zo werd in het projectgebied op het kruispunt Van Breestraat en Van Eycklei, bij de aanleg van de Van Eycktunnel, een waterput aangetroffen met materiaal uit de 15de-16de eeuw.

Archeologisch advies

Conform art. 4 § 2 van het Decreet houdende Bescherming van het Archeologisch Patrimonium van 30 juni 1993 (B.S. 15.09.1993), gewijzigd bij decreet van 18 mei 1999 (B.S. 08.06.1999), 28 februari 2003 (B.S. 24.03.2003) en 10 maart 2006 (B.S. 7.6.2006) zijn de eigenaar en de gebruiker ertoe gehouden de archeologische monumenten die zich op hun gronden bevinden te bewaren en te beschermen en ze voor beschadiging en vernieling te behoeden.

Daar er geen grote dichtheid aan archeologische sporen wordt verwacht en gezien de identificatie van aarden vestingwerken niet evident is, is de kans groot dat enkel bij grootschalige werken onderdelen van de voormalige vestingwerken en andere bewoningssporen zichtbaar zullen zijn. Uit het oogpunt van archeologische erfgoedzorg dient daarom archeologisch advies ingewonnen te worden enkel bij grootschalige oppervlakkige (en diepere) ingrepen en bij kleine ingrepen, dieper dan 2m onder het maaiveld. In geval van toevalsvondsten dient de stedelijke dienst archeologie dadelijk op de hoogte te worden gesteld. Daarnaast is het aangewezen om in het kader van het beheersplan van het Stadspark ook aandacht te besteden aan de historische wortels van het Stadspark. Duiding en informatie over de historische identiteit van de plek vormt een meerwaarde voor de beleving van het park. Communicatie naar het publiek over het Klooster Ter Nonnen, het buitenverblijf den Kievit, de Herentalse vaart en de brouwersbuis, betekent naast de evidente duiding van de 19de-eeuwse lunet een cultuurhistorische verrijking van het al bijzonder waardevolle 19de-eeuwse Stadspark van Keilig met de vele monumenten.

2.2.5 *Beschermde monumenten*

Binnen het studiegebied bevinden zich drie beschermde monumenten. Eén daarvan betreft het Stadspark zelf, als monument aangewezen in 2010 (zie bijlage 2). Naast het Stadspark zelf zijn twee elementen specifiek als beschermd monument genoemd (de letters achter de monumentnamen corresponderen met de aanduidingen op afbeelding 9).

De hangbrug uit 1869 (A)

De hangbrug is als beschermd monument aangewezen in 1974. Deze ijzeren brug loopt van het schiereiland in het zuidelijk deel van het park richting de Van Eycklei en overspant de vijver. Het detailplan voor de brug werd door Keilig getekend. De brug werd opgericht door de mecaniciens-constructeurs J.F. Cail en A. Halot. De brug overspant 27,50 meter en heeft een breedte van 3.5 meter.

Het monument voor de gesneuvelden in de twee wereldoorlogen uit 1922 (B)

Dit beeld is als beschermd monument aangewezen in 2002 en is het grootste standbeeld in het park en staat op de hoek van de Rubenslei en de Van Eycklei. In 1922 schreef de oudstrijdersbond een wedstrijd uit voor het oprichten van een monument ter herinnering aan de gesneuvelden in de Eerste Wereldoorlog. Uiteindelijk werd het ontwerp van Edward Deckers verkozen en werd onthuld in 1930. Oorspronkelijk stond het beeld aan de Nationale Bank. Later (1951) werd het verplaatst naar de hoek van Rubenslei en de Van Eycklei. Het monument bestaat uit een ruiterstandbeeld van Koning Albert I en twee bronzen groepen. Het draagt na de verplaatsing niet enkel het WO I opschrift 1914 -1918, maar ook het WO II opschrift 1940-1945.

2.2.6 *Overige monumenten en ornamenten*

Naast de specifiek beschermde monumenten bevinden zich nog diverse andere monumenten en beelden binnen het studiegebied. Afbeeldingen 12 & 13 tonen een selectie foto's van een aantal monumenten. De volgende monumenten en ornamenten komen in het stadspark voor (de letters achter de monumentnamen corresponderen met de aanduidingen op afbeelding 9):

Monument gesneuvelde militairen van het vijfde linieregiment, 1929 (C)

Deze gedenksteen werd vervaardigd door Lambot in 1929 en staat sinds 1974 in het Stadspark.

Afbeelding 12. Enkele monumenten in het Stadspark. Van links naar rechts en van boven naar beneden: de hangbrug(A), het monument der gesneuvelden(B), moeder en kind(E), standbeeld van Everist Allewaert(J), standbeeld Baron Leys(M) en meisje met geit(L).

Allegorische beelden, 1863. Amerika (D)

Langs de promenade du glacis waren allegorische beelden aanwezig waarvan het beeld Amerika nu nog aanwezig is in het park.

Moeder en kind, 1936 (E)

Een gedenkteken ter nagedachtenis aan koningin Astrid, echtgenote van Koning Leolold III. Het beeld werd in 1936 gemaakt door G. Minne, gehouwen uit Arduin, en werd in de jaren veertig naar het Stadspark verplaatst.

Theodoor Verstraete, 1909 (F)

Een herinnering aan het werk en leven van deze Vlaamse landschapsschilder. Het beeld is gemaakt van blauwe steen, door G. Chalié en werd in 1909 onthuld. Het beeld staat nabij de materiaalberging van het groenonderhoud van het stadspark.

Gedenkzuil naasting van Congo, 1911 (G)

Ontworpen door E. L. J. Van Averbeké en onthuld in 1911. Het beeld bestaat uit een negen meter hoge obelisk, een medaillon van Koning Leopold II (J. Baetes) en een verguld Mercuriusbeeld.

Standbeeld van Louis Major, 1987 (H)

Beeld van een socialistisch voorman, geplaatst op de hoek Van Eycklei en Quinten Matsijslei in 1987. Een bronzen beeld op een sokkel van arduin, gemaakt door W. Bierwerts.

Fonteinfiguur, 1958 (I)

Bronzen beeld van een vrouwenfiguur vervaardigd door R. Stojadinovic en door de stad aangekocht in 1958. Geplaatst in grasperk langs de Van Eycklei.

Standbeeld van Everist Allewaert, 1890 (J)

Het beeld bestaat uit een marmeren borstbeeld op een sokkel van porfier met een bronzen kindergroep en werd onthuld in 1890 en gemaakt door F. Joris. Het beeld staat op de Van Eycklei, tussen de hangbrug en het monument der gesneuvelden. Everist Allewaert was van belang voor het onderwijs in de stad.

Jan van Beers, 1892 (K)

Beeld ter nagedachtenis aan deze Antwerpse dichter. Het beeld werd in 1892 onthuld, werd vervaardigd door A. E. Crick en bestaat uit een arduin zuil met verguld bronzen Geniusbeeld en bronzen medaillon.

Meisje met geit, 1930 (L)

Het beeld bevindt zich bij de oorspronkelijke hoofdingang in het plantsoen van de Louiza-Marialei. Het is daar geplaatst in 1930 en is vervaardigd door J. Courbier.

Standbeeld Baron J. A. H. Leys, 1890 (M)

Beeld geplaatst bij de oorspronkelijke hoofdingang Louiza-Marialei. Beeld ter nagedachtenis aan deze 19^e eeuwse schilder en graficus, die vooral bekend is door historische schilderijen. Het beeld is vervaardigd door J. Ducaju en werd onthuld in 1890.

Herdenkingmonument op bunkers, 1994 en 2006 (N)

Op een bunker zijn in 1994 plaquettes aangebracht ter herinnering aan de Tweede Wereldoorlog. Ook is een gedenkteken uit 2006 voor Robert Vekemans aanwezig, die een belangrijke rol speelde bij de bevrijding van Antwerpen.

Afbeelding 13. Enkele monumenten in het park: linksboven het wat gehavende beeld Amerika (D), rechtsboven de sokkel van het beeld van Frans De Cort (O), in het midden het monument voor het vijfde Linieregiment (C) en onder een bunker, gedeeltelijk verborgen achter begroeiing (Q).

Sokkel van Frans De Cort, beeld vernield in 1967 (O)

Oorspronkelijk borstbeeld uit terracotta, werd in 1967 vernield waardoor alleen de sokkel resteert. Frans De Cort was dichter, journalist, redacteur en daarnaast secretaris van het auditoriaat-generaal bij het Krijgshof te Brussel. De wijkvereniging Klein Antwerpen en Middelheimmuseum hebben vanaf 2011 de handen ineen geslagen om het Stadspark een culturele invulling te geven. Twee maal per jaar worden betekenisvolle kunstenaars uitgenodigd om de sokkel actueel te maken (bron: www.uitinvlaanderen.be).

Rotspartijen (P)

In het Stadspark bevinden zich meerdere artificiële rotspartijen. De grootste rotspartij bevindt zich aan de vijverrand ten noorden van de hangbrug. De rots doet daar dienst als brughoofd, maar vormt ook een uitzichtpunt als onderdeel van één van de primaire zichtassen in het park (zie ook paragraaf 2.5.6). Een andere, kleinere rotspartij doet dienst als brughoofd aan de zuidoever van de vijver. De derde rotspartij bevindt zich aan de oever van de vijver in de hoek van de Quinten Matsijslei en de Van Eycklei. Deze rots omvat een kunstmatige grot. Doordat deze rotspartij geheel aan het oog is onttrokken door begroeiing, weten nog maar weinig mensen van het bestaan ervan. Bijzonder aan de rotspartijen is dat deze in tegenstelling tot vergelijkbare elementen elders, niet is vervaardigd uit cementrustiek, maar van echte rotsblokken.

Bunkers uit WOII (Q)

Voor een beschrijving van de bunkers wordt verwezen naar paragraaf 2.2.8.

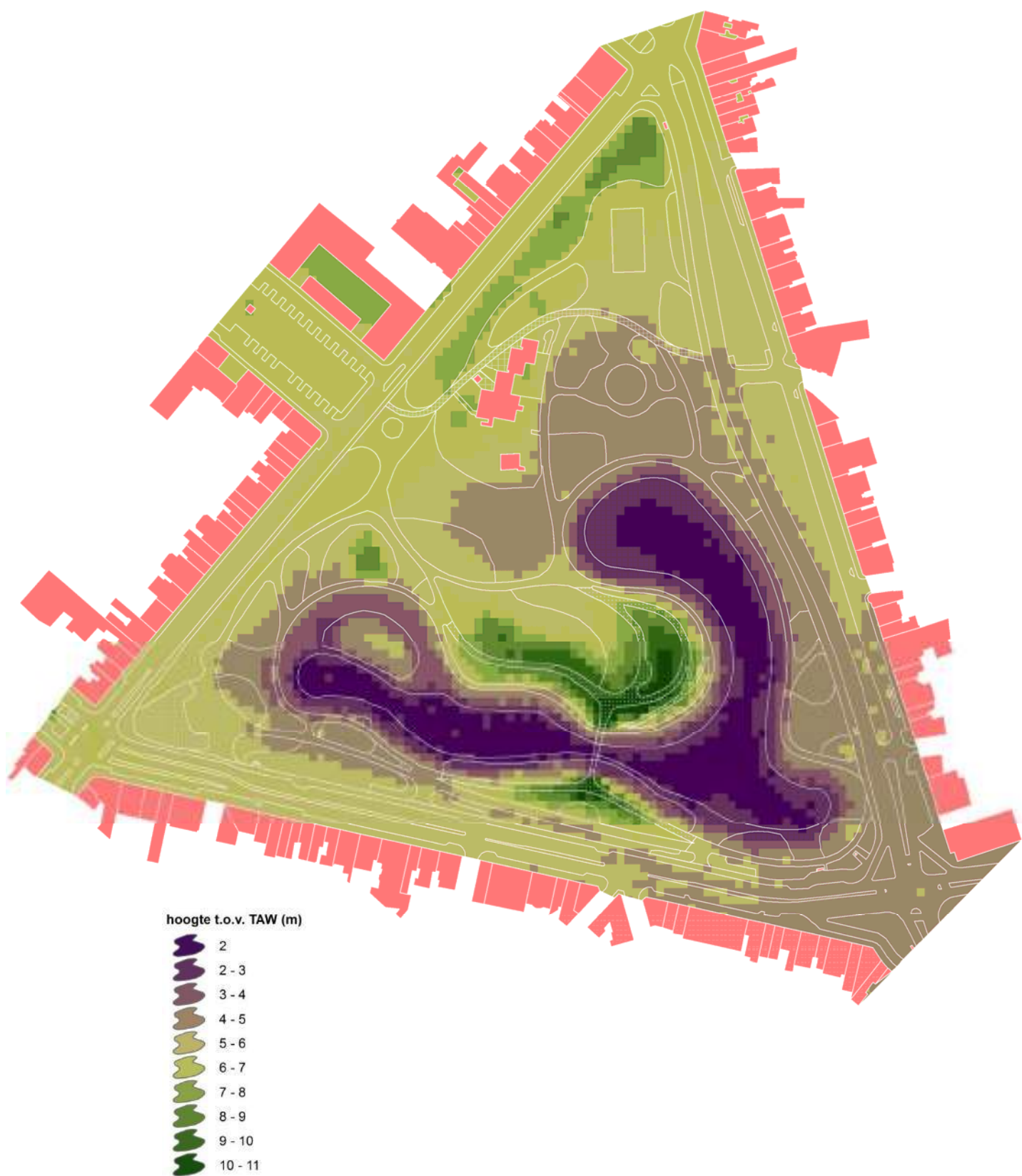
2.2.7 *Staat van onderhoud monumenten*

Niet alle monumenten, ornamenten en beelden zijn in even goede staat. Zo ziet het allegorische beeld 'Amerika' er gehavend uit, is de overgebleven sokkel beklad en is de plaquette op de bunker ter nagedachtenis aan Robert Vekemans wat beschadigd (afbeelding 13). Van de hangbrug zijn met name de bovenzijden van de leuning beschreven en bekrast. Over het onderhoud van de monumenten zijn gebruikers van het park dan ook minder tevreden. Een aanzienlijk deel (43%) van de bevroagden vindt de monumenten namelijk niet goed onderhouden.

Een aantal beelden is verder niet gemakkelijk toegankelijk. Zo zijn de plaquettes op de bunker alleen te bereiken door een onofficieel pad te gebruiken. Ook de gedenkbeelden ter ere van het 5e linieregiment en ter nagedachtenis van koningin Astrid zijn alleen bereikbaar via het gazon of een onofficieel pad. Verder is één van de plaquettes op de bunker nauwelijks te zien door opgaande begroeiing. De kleinste van de twee rotspartijen is volledig aan het oog onttrokken. Velen weten niet van het bestaan ervan. Hoewel de rotspartij daarvoor wel bedoeld is, is hij niet voor publiek te bereiken. Beide rotspartijen dreigen beschadigd te worden door de begroeiing van bomen, struiken en klimop, die wortelen in de speten tussen de rotsblokken.

2.2.8 *Relicten uit de tweede wereldoorlog*

Tijdens de tweede wereldoorlog was in Antwerpen het hoofdkwartier van het 89e legerkorps gevestigd. Deze had het commando over de gehele Belgische kust en later ook over Walcheren. In het Stadspark was het hoofdkwartier van Abschnitt Antwerpen gesitueerd. De locatie bestond uit commandobunkers van het type 608 en manschappenbunkers van het type 622. De bunkers werden op 4 september 1944 door de Engelsen overmeesterd. De bunkers zijn vaak deels verborgen achter vegetatie (afbeelding 13, onderste foto).

Afbeelding 14. Hoogtekaart van het Stadspark.

2.3 Fysisch systeem

2.3.1 Landschap en Geologie

Landschappelijk gezien ligt het Stadspark in het voormalige polderlandschap dat zich verder naar het noordwesten langs de Schelde uitstrekt. Het Stadspark ligt thans in het dicht bebouwde stedelijke gebied van Antwerpen.

Uit de geologische kaarten valt af te leiden dat ondergrond van het stadspark vooral uit zandig materiaal bestaan. De bovenste bodemlaag, de Quartaire afzetting, is ter hoogte van het Stadspark hoogstens 5m dik. Het gaat om eolische dekzandafzettingen uit het laat pleistoceen, mogelijk vroeg holoceen (Weichseliaan) bestaand uit zand en of löss in combinatie met hellingssedimenten (Jacobs, Louwye et al. 2001). Hieronder liggen naar het noorden afhellende oudere, tertiaire formaties. De bovenste formatie is de formatie van Lillo bestaand uit grijs tot bruin, fijn tot matig fijn glauconiethoudend schelprijk zand. Vooral de basis van deze formatie is schelprijk en bevat enkele dikke schelpenbanken. De formatie is tot 1,7 miljoen jaar geleden afgezet in het midden tot boven plioceen en heeft een dikte van 5-10m (Jacobs, Polfliet et al. 2010). Onder de formatie van Lillo bevindt zich de formatie van Kattendijk. Ook deze formatie is 5-10m dik en bestaat uit groengrijs tot groen middelmatig tot fijn glauconiethoudend zand. De formatie is soms kleihoudend en kan ook schelpen bevatten.

Onder de formatie van Kattendijk liggen de formaties van Berchem of Diest waarna op ongeveer -20m TAW de formatie van Boom begint. De formaties van Berchem en Diest bestaan uit sterk glauconiethoudende zanden terwijl de formatie van Boom uit zware grijze siltige klei bestaat. De basis van de formatie van Boom ligt ter hoogte van het stadspark op een diepte van ongeveer -80 tot -90m.

2.3.2 Reliëf

De hoogtes van de ondergrond in het Stadspark variëren tussen de 2 en 12 meter TAW. Het reliëf van het park is door de mens gevormd. Afbeelding 14 toont de hoogtekaart van het studiegebied, waarbij aan de hoogte in klassen van een meter een kleur is toegekend. De laagste delen van het park worden gevormd door de vijver. De hoogste delen liggen op het schiereiland met de rotspartij in het centrum van het park. Het hoogste punt van het park is de locatie waar de hangbrug uitkomt op de heuvel en de kunstmatige rotspartij aan de zuidzijde van het schiereiland. Ook is op de hoogtekaart duidelijk het grondlichaam te zien dat aan de noordwestzijde bijdraagt aan de visuele afscherming van de stad. De niveauverschillen in het park worden gewaardeerd door de gebruikers en ze worden door 89% van de bevroagden als belangrijke meerwaarde gezien.

2.3.3 Pedologie

Vanwege de ligging van het Stadspark in het stedelijk gebied van Antwerpen wordt de bodem van het Stadspark niet nader beschreven op de bodemkaart. Uit verschillende bronnen blijkt wel dat de bodem van het Stadspark in het verleden over grote oppervlakten vergraven is geweest. Zo is de lunet Herentals hier aangelegd bestaande uit wal en vestinggracht. Vervolgens is bij de aanleg van het Stadspark het parkterrein opnieuw vormgegeven en gemodelleerd (Hebbelinck 2009). Hierbij werd de vestinggracht deels gedicht, werden oevers opnieuw vormgegeven en werd de binnenwal van de schans afgegraven. Met de vrijgekomen grond werd de kuip van het bastion op een uniforme hoogte gebracht.

Afbeelding 15, oppervlaktewater in het Stadspark. De ligging van het voormalige eiland is nog te herkennen aan het plantvak.

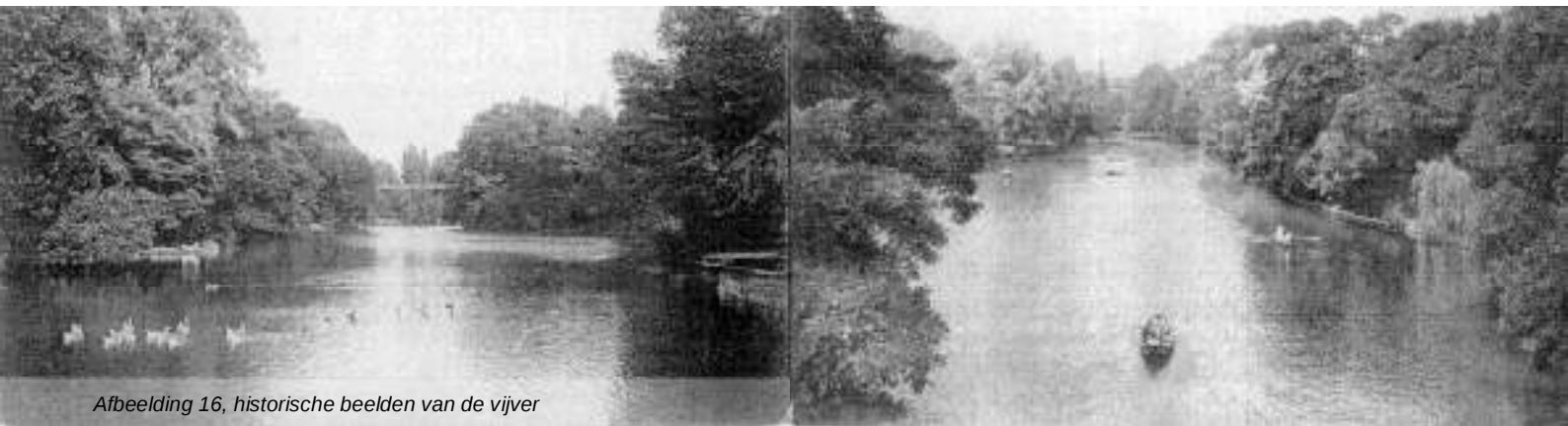
2.3.4 Hydrografie en hydrologie

Een belangrijke positie in het Stadspark wordt ingenomen door de vijverpartij; het enige oppervlaktewater in het park. Deze vijver met een oppervlakte van circa 17.000 m² is gevormd uit de oorspronkelijke vestinggracht die voor de voormalige brilschans lag. Bij de aanleg van het park werden de oevers voorzien van een golvende contour en werd een deel van de gracht langs de Quinten Matsijslei gedempt. Destijds werd de vijver gevoed door de Herentalse Vaart. Deze vaart takte af van de Schijn en liep via het Stadspark naar de Brouwersvliet.

Tegenwoordig is de Herentalse Vaart afgekoppeld van de Schijn en voert geen water meer naar het park. De vijver wordt momenteel alleen door grond- en regenwater gevoed.

Oorspronkelijk was, zeer kenmerkend voor de Landschapsstijl, een eiland aanwezig in de vijver, nabij de hoek Van Eycklei – Rubenslei. Hier werd begin 20^e eeuw ook een aanlegsteiger en bergplaats geplaatst (Hebbelinck 2009). Foto's uit het begin van de 20^e eeuw (Moens 1983; Hebbelinck 2009) tonen een brede vijver met vaak een smalle grasstrook langs de oever en bomen en struiken dicht langs het water. Ook onder de brug is de vijver opvallend breed, in overeenstemming met het oorspronkelijke ontwerp. De rode stippellijn in afbeelding 15 toont de oorspronkelijke contouren van de vijverpartij.

Tegenwoordig is op veel plaatsen rondom de vijver een brede hellende grasstrook aanwezig (afbeelding 17) en is de vijver onder de brug nog slechts enkele meters breed. De standplaats van enkele moerascypressen met luchtwortels, nu op enige afstand van het water, herinneren nog aan de oorspronkelijke waterlijn. Zeer plaatselijk zijn nog restanten te zien van een stenen rand die vermoedelijk de oorspronkelijke waterlijn markeerde. De vijver en haar oevers zijn tegenwoordig niet toegankelijk voor bezoekers, doordat ze zijn afgesloten met een hekwerk. De oevers van de vijver zijn over de gehele lengte voorzien van een houten beschoeiing.

Afbeelding 16, historische beelden van de vijver

Afbeelding 17, tegenwoordig wordt de waterpartij omgeven door een brede, hellende grasstrook.

De vijver heeft in het afgelopen decennium diverse malen drooggestaan, als gevolg van lage grondwaterstanden. Wat de oorzaak hiervan is, is niet met zekerheid vast te stellen, maar een plausibele verklaring wordt gevonden in de werkzaamheden in de stad, waarbij grondwaterbemaling werd toegepast, zoals bij de aanleg van de hoge snelheidslijn. Ter illustratie hiervan toont afbeelding 18 twee kaartjes waarin de grondwaterpeilen ten opzichte van TAW zijn weergegeven in respectievelijk 1943 en 1985. In de jaren tachtig van de vorige eeuw werden de grondwaterstanden tijdelijk verlaagd ten behoeve van onder meer de aanleg van pré-metrotunnels en stations. Duidelijk is te zien wat de gevolgen van dergelijk ingrepen zijn op de waterpeilen in de rest van de stad.

In 2008 werd de bodem van de vijver uitgebaggerd en met het opgegraven slib werd de oever opnieuw vorm gegeven. Ook tegenwoordig staat de waterstand in de vijver nog laag, waardoor de vijver kleiner is dan in het oorspronkelijke ontwerp.

Door opslibbing van de vijverbodem aan de noordzijde van het eilandje en het dalen van de waterstand is het eilandje in de loop der tijd aan de oever vastgegroeid en niet meer als eiland aanwezig. De contouren van het eiland zijn in de beplanting nog terug te vinden (zie afbeeldingen 15 en 19).

De waarde van de vijver is divers. De vijver heeft door de herkomst uit de oorspronkelijke vestinggracht en de positie in het ontwerp van Keilig historische waarde. Daarbij zorgt de vijver samen met de oeverzone voor een groot aandeel van de open ruimte in het park en is daardoor ook belangrijk voor de zichtlijnen. Tevens staat het oppervlaktewater garant voor de aanwezigheid van veel watervogels. Al met al is de vijver van eminent belang voor de beleevingswaarde van het Stadspark. Bovenstaande wordt bevestigd door de bevindingen van de bevrageerden, waarvan velen de vijver als belangrijk element van het Stadspark ervaren. Het overgrote deel van de respondenten (93%) vindt dit een zeer belangrijke of belangrijke meerwaarde voor het park.

Afbeelding 20, kruidlaag in de beplanting.

Afbeelding 21, stadskuiven op een gazon langs de Quinten Matsijslei

2.4 Ecologie

Op de Biologische Waarderingkaart (BWK) wordt het Stadspark aangegeven als 'park (openbaar of privaat) of parkachtig kerkhof' en het is gewaardeerd als 'complex van biologisch minder waardevolle en waardevolle elementen'.

Het stadspark is landschappelijk aangelegd en had daarmee de natuur als inspiratiebron. Maar de invloed van de mens was en is er groot. Het park is door de mens bedacht, aangelegd en onderhouden. Zo zijn de oevers van de vijvers weinig natuurlijk, zijn de aanwezige boom- en struiksoorten veelal niet de soorten die je hier van nature zou aantreffen en overheersen ook in de kruidlaag soorten die hier van oorsprong niet thuishoren. Toch vervult het park voor diverse plant- en diersoorten een belangrijke rol. Door de invloed van de mens zijn er in het park op een beperkt oppervlakte veel verschillende biotopen aanwezig in de vorm van het open water van de vijver, individuele bomen, boomgroepen, heesters, gazons, verharding en bebouwing. Daarbij zijn er zeer veel verschillende boom- en struiksoorten aanwezig. Door deze diversiteit aan biotopen en plansoorten is er in het park ook leefruimte voor een diversiteit aan plant- en diersoorten. Ook is het park gelegen in het dicht bebouwde stadscentrum van Antwerpen. Een aantal diersoorten, met name vogels, vinden in de bebouwde stad wel een deel van hun voedsel, maar zijn voor nestplaats of rustplek aangewezen op de groene oase van het Stadspark.

2.4.1 Flora

In het park komt een grote diversiteit aan boom- en struiksoorten voor. Veelal betreft het hier soorten die hier van nature niet thuishoren. Op de boom- en struiksoorten wordt nader ingegaan in paragraaf 2.6. Onder de bomen en struiken komt een kruidlaag voor die niet heel rijk is aan soorten. Hier en daar zijn voorjaarsbloeiërs aanwezig en plaatselijk is de ondergroei wat natuurlijker (afbeelding 20). Maar door de vaak dichte boom- en struiklaag is de kruidlaag meestal open en soortenarm. Veel varens zijn dan ook niet in het Stadspark waargenomen. Ook de gazons zijn veelal niet rijk aan soorten. Mossen komen maar beperkt voor op de bodem onder de bomen- en struiken in het park. Verder is er in het park weinig dikker dood hout aanwezig, wat voor mossen een biotoop zou kunnen vormen. Wel vormen de stammen en stamvoeten van verschillende bomen leefruimte voor verschillende mossoorten en ook de stenige ondergrond van de rotsen en bunkers vormt een biotoop.

2.4.2 Fauna

Het Stadspark is de soortenrijkste locatie binnen de singel van Antwerpen. Uit het Antwerps Spinnenonderzoeksproject blijkt onder meer dat de parken in het centrum van Antwerpen rijk zijn aan spinnensoorten. In de grotere parken in het centrum van de stad, waaronder het Stadspark, werden gemiddeld 163 soorten spinnen gevonden, waaronder 20 soorten die vermeld staan op de rode lijst. De parken waren van alle habitats die in de stad werden onderzocht op het voorkomen van spinnen het rijkst aan soorten (van Keer, Vanuytven et al. 2010).

Ook voor veel vogelsoorten vormt het park een geschikte plek om te foerageren en verblijven. Het gaat hierbij niet om heel bijzondere soorten, maar de diversiteit aan soorten is er redelijk groot. Bomen en struiken in het Stadspark bieden ruimte om te broeden en de grote diversiteit aan boom- en struiksoorten zorgt ervoor dat er op veel momenten van het jaar voedsel aanwezig is in de vorm van zaden en bessen. Er worden dan ook veel soorten gezien die hun leefgebied vooral in bossen en parken hebben.

Afbeelding 22, een bunker met duidelijke openingen, mogelijk geschikt voor vleermuizen.

Afbeelding 23, konijnen op de oever van de vijver.

Soorten als houtduif, merel, koolmees, zanglijster, pimpelmees, staartmees, boomkruiper, vink, grote bonte specht, roodborst, tijtjaf en winterkoning komen in het stadspark voor. Andere vogelsoorten in het park voelen zich vooral thuis in een open of halfopen cultuurlandschap. Het gaat dan om soorten als ekster, zwarte kraai, spreeuw, Turkse tortel en stadsduif (afbeelding 21). Ook de vijver in het park vormt een belangrijk vogelbiotoop. Hier worden soorten gezien als meerkoet, blauwe reiger, waterhoen, aalscholver, knobbelzwaan, kuifeend, tafeleend en wilde eend. Ook de minder algemene oeverloper is in het park waargenomen (zie ook bijlage 1 met vogelwaarnemingen van waarneming.be). Opvallend rond de vijver is ook het grote aantal kokmeeuwen.

Insectensoorten die in het park werden gezien (waarnemingen.be) zijn bont zandoogje, tuinhommel, veelkleurig Aziatisch lieveheersbeestje, iepenbladminemot en de libellensoorten azuurwaterjuffer en kleine roodoogjuffer. In het Stadspark zijn verder veel konijnen aanwezig. Het gaat hier om tamme konijnen, die door mensen zijn achtergelaten, die worden bijgevoerd en die zich hier goed thuis voelen. Ze planten zich voort, graven holen, en komen voor op en rond de gazons van de vijver, maar ook in de struiken en plantvakken hier omheen.

De aanwezige bunkers in het park lijken geschikt als zomer- of winterverblijfplaats voor vleermuizen. Zo zijn openingen aanwezig waardoor de dieren naar binnen kunnen (afbeelding 22) en zijn de bunkers niet toegankelijk voor publiek. Onderzoek naar deze verblijfsfunctie heeft nog niet plaatsgevonden en is lastig doordat de toegangsdeuren van de bunkers zijn dichtgelast.

Wat verder opvalt in het park zijn de vele verwilderde dieren (afbeelding 23). Door mensen worden regelmatig dieren achter gelaten in het park waarvan een aantal er goed weet te overleven. Verspreid over het park komen verwilderde konijnen voor, die er holen graven en zich voortplanten. Ook vinden schildpadden een onderkomen in de waterpartij. Dergelijke soorten zorgen voor faunavervalsing en brengen schade toe (konijnen) aan het park. Derhalve zijn dergelijke soorten niet gewenst in het park.

Het voorkomen van veel diersoorten in het park wordt door de bezoekers gewaardeerd. 85% van de bevrraagden geeft aan de dieren in het park een belangrijke meerwaarde te vinden voor het park.

Afbeelding 24, plantvakken, gazons en bomen in het Stadspark.

2.5 Beplanting

Wellicht de belangrijkste en zeker de meest beeldbepalende laag in de opbouw van het Stadspark wordt gevormd door de beplanting. In een stad zonder hoogteverschillen wordt de derde dimensie normaal bepaald door bebouwing. In een park als het Stadspark wordt bij afwezigheid van hoge bebouwing de derde dimensie overgenomen door de beplanting. Wanneer ontwerper en beheerder hier gericht en vakkundig op inspelen, kan het effect dat hierdoor teweeg wordt gebracht optimaal worden ingezet voor de beleving van de parkbezoeker. Afbeelding 24 toont de wijze waarop het park is ingericht met gazons, plantvakken en bomen.

2.5.1 Perken en gazons; huidige situatie

Een groot deel van het park bestaat uit gazons met kort gemaaid gras. Vooral in het centrale deel van het park is veel gazon aanwezig. Rond de vijver, in de vorm van een brede oeverstrook, die is afgesloten voor publiek door middel van een hek. Verder zijn gazons aanwezig als open plekken, geflankeerd door hogere opgaande begroeiing. Bloemperkjes zijn maar zeer beperkt aanwezig in het huidige park (afbeelding 25). Wel komen op wat meer plekken voorjaarsbloemen voor, tussen de struiken of onder bomen.

De aanwezige gazons worden erg gewaardeerd door de mensen die meededen aan de bevraging. Een groot deel van de mensen wil bij de inrichting van het park een open grasveld (86%). Uit opmerkingen bij de bevraging blijkt verder dat een deel van de mensen het jammer vindt niet meer bij de vijverrand te kunnen komen. Het idee om bestaande heesters te vervangen door gazon om meer open ruimte te creëren vindt een behoorlijk deel van de mensen (47%) geen goed idee, maar wordt door een ander deel (36%) wel goed gevonden. Bloemen worden door een aanzienlijk deel van de mensen gemist in het park; meer dan de helft van de respondenten (56%) vindt dat er te weinig bloemen zijn. Bij een herinrichting zou ongeveer de helft van de mensen afgebakende plantvakken of bloemweiden verkiezen (53% respectievelijk 47%).

2.5.2 Bomen

Bomen hebben in het ontwerp van Keilig een zeer belangrijke rol gespeeld en dat doen zij nog altijd. Door hun opgaande groeiwijze en strategische locaties zijn zij aspectbepalend in de groene aankleding van het park. In het huidige Stadspark vinden we solitaire bomen, bomen in boomgroepen en bomenrijen en bomen als onderdeel van aaneengesloten beplantingen.

Solitaire bomen vinden we verspreid in het hele park. Het betreft bomen die doorgaans vrij in het gazon staan en in de regel weinig tot geen concurrentie ondervinden van andere bomen. Hierdoor kunnen ze hun natuurlijk kroonvorm ontwikkelen en worden zo ware blikvangers in het park. Enkele solitaire bomen dateren nog uit de aanlegfase, maar vele zijn later aangeplant. Van de later aangeplante bomen is de plantplaats niet altijd goed doordacht. Zo staan ze vaak te dicht bij andere bomen waardoor ze niet voldoende vrij kunnen uitgroeien, of is hun locatie strijdig met de strategische verdeling van open en dichte ruimte. Elders ontbreken solitaire bomen waar zij een waardevolle rol zouden kunnen spelen.

Afbeelding 25, één van de bloemperkjes in het park.

Afbeelding 26, een solitaire boom nabij de Quinten Matsijslei

Afbeelding 27, een boom voorzien van een oud naambordje met de soortnaam.

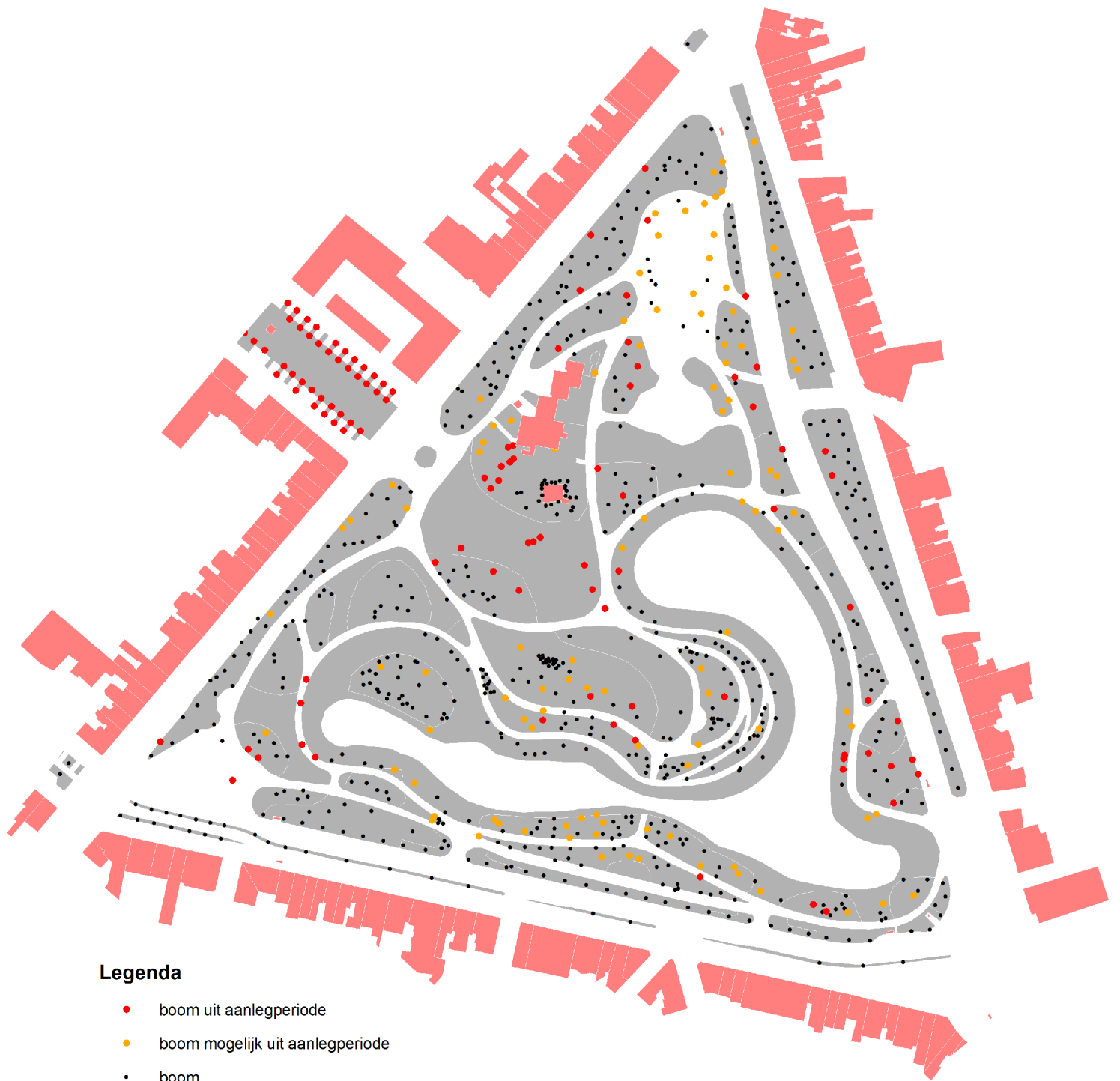
Bomenrijen komen op enkele locaties voor aan de randen van het park. Zo bevat de middenberm van de Quinten Matsijslei een rij van platanen en is aan de zuidrand van het park recentelijk een rij eiken geplant. Bij de aanplant van deze eiken is zeer waarschijnlijk aansluiting gezocht bij de inrichting van de Van Eycklei en niet bij de inrichting van het Stadspark. Tot slot komen bomenrijen voor aan weerszijden van de middenberm van de Louiza-Marialei. Dit betreft twee dubbele rijen paardenkastanjes die vermoedelijk al geplant zijn in de aanlegperiode van het park of kort daarna.

Boomgroepen zijn door Keilig zorgvuldig ontworpen, soms in gazon, soms in plantvakken met ondergroei van struiken. Zowel de onderlinge positie in de groep als de locatie van de groep als geheel is duidelijk strategisch bepaald. De grootte van de groepen varieert van 3 tot veel. Kenmerkend is dat de meeste boomgroepen zijn samengesteld uit meerdere boomsoorten, met uitzondering van de groepen moerascipressen, die ongemengd zijn.

Voorts komen bomen voor in plantvakken. Duidelijk is dat de locaties van oude bomen ook hier goed doordacht zijn. Het onderscheid tussen boomgroepen en plantvakken is daarom niet altijd scherp, zeker omdat enkele voormalige boomgroepen zich inmiddels tot plantvak hebben ontwikkeld. Naast de oude bomen komen ook spontaan opgeslagen bomen veelvuldig voor en zijn in verschillende perioden bomen bijgeplant. De locatie van toegevoegde bomen lijken lang niet altijd bepaald te zijn in de lijn van het ontwerp en conflicteren niet zelden met het oorspronkelijke plantplan.

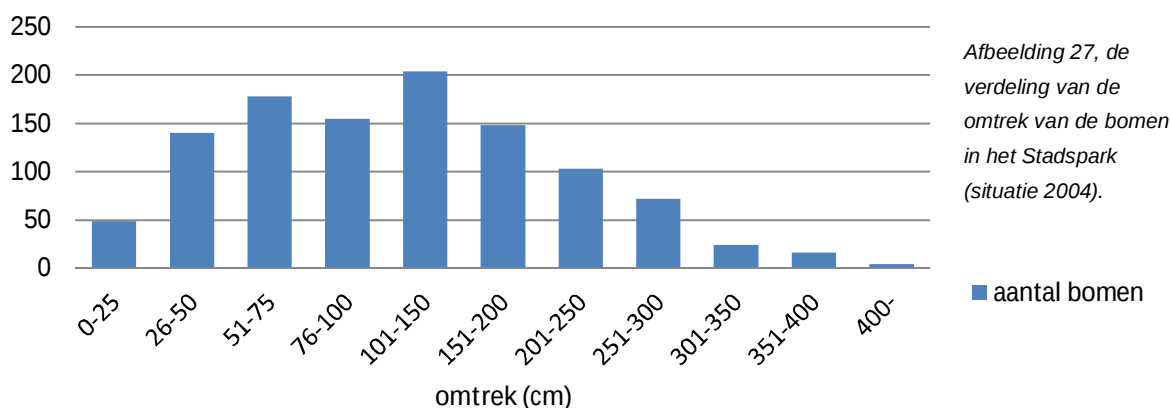
Bij de aanleg van het park werden veel verschillende boomsoorten ingebracht, wat onder andere blijkt uit de facturen van het plantgoed uit die tijd (zie de soortenlijsten in bijlage 3). Het totaal aantal boom- en struiksoorten en variëteiten genoemd op de facturen van de leveranciers Karel van Geert, L. de Bavay en PH Roekens komt op ongeveer 137. Ruim de helft hiervan (73 soorten) betreft boomsoorten en de overige zijn struiksoorten. Ook later zijn nog veel boomsoorten aanwezig in het park. In 1939 beschrijft (Amelinckx 1939), destijds beplantingsoverste van de stad Antwerpen, de boom- en struiksoorten die aanwezig zijn in het Stadspark. Hij is erg onder de indruk van de diversiteit en de schikking van de soorten en noemt in zijn verslag 175 boom- en struiksoorten. Veelal betreft het hier dezelfde soorten als op de facturen in de tijden van aanplant. Maar een aantal soorten mist terwijl andere soorten of variëteiten wel door Amelinckx genoemd worden maar niet op de facturen voorkwamen.

De beschrijving van Amelinckx maakt duidelijk dat de soortenrijkdom in het park in 1939 nog indrukwekkend is. Zesentachtig van de bijzonderste boomsoorten en bomen in het park werden in zijn tijd van een naamplaatje voorzien en staan aangegeven op een plattegrond van het park, waardoor een botanische wandeling mogelijk was door het park. Tegenwoordig zijn op een beperkt aantal bomen nog de naamplaatjes aanwezig (afbeelding 27).

Afbeelding 28, bomen uit de aanlegperiode

Ook op dit moment blijken nog veel boomsoorten aanwezig in het park. Bij een inventarisatie die rond 2004 werd gehouden werden 1.115 bomen opgemeten, verdeeld over 90 verschillende soorten. Van 16 soorten waren meerdere variëteiten aanwezig en in totaal werden 117 verschillende variëteiten en soorten bomen aangetroffen. Hieronder zijn soorten en variëteiten die bij de aanleg van het park niet werden vermeld op de facturen, waaronder een aantal esdoorn-, kersen- en eikensoorten. Daar staat tegenover dat een aantal andere boomsoorten die wel op de facturen werden vermeld in 2004 niet meer werden aangetroffen, zoals een aantal soorten uit het geslacht *Abies*. De soortenlijst uit 2004 is in bijlage 3 opgenomen.

Afbeelding 27, de verdeling van de omtrek van de bomen in het Stadspark (situatie 2004).

De meest voorkomende boomsoort die tegenwoordig in het park voorkomt is gewone esdoorn (*Acer pseudoplatanus*), waarvan 122 exemplaren werden aangetroffen bij de inventarisatie in 2004. Andere veelvoorkomende soorten waren *Taxus* (*Taxus baccata*), *Robinia* (*Robinia pseudoacacia*), witte paardenkastanje (*Aesculus hippocastanum*), beuk (*Fagus sylvatica*) en plataan (*Platanus acerifolia*). Van al deze soorten werden meer dan 80 exemplaren geteld in het park. Van 30 soorten was slechts één exemplaar aanwezig. De meeste aanwezige bomen hadden in 2004 een omtrek tussen 25-300cm (afbeelding 29). De dikste aanwezige boom was een Plataan (*Platanus acerifolia*) met een stamomtrek van 498 cm.

In 2012 werd in het kader van onderliggend landschapsbeheerplan opnieuw een opname van het bomenbestand gedaan. Deze opname betreft een VTA (visual tree assessment), gericht op het in beeld brengen van vitaliteits- en stabiliteitsproblemen, eventuele veiligheidsrisico's en beheertechnische aspecten. De VTA heeft zich alleen gericht op bomen die een wezenlijke rol spelen in de beplanting en de beeldkwaliteit en waarmee in het beheer nu of in de nabije toekomst rekening gehouden moet worden. In totaal betrof dit 858 bomen, waaronder ook de straatbomen vallen die –binnen de grenzen van het studiegebied- aan de omringende wegen staan.

Vanwege de aard van deze opname kunnen de resultaten niet als dekkende inventarisatie worden beschouwd en derhalve niet worden vergeleken met eerdere inventarisaties. Wel is tijdens deze opname bepaald waar zich in het stadspark (vermoedelijk) nog bomen bevinden uit de aanlegperiode van het park. Dit is bepaald op basis van de omvang en ontwikkeling van de bomen in relatie tot de soort en de standplaats ervan. Afbeelding 28 toont de bomen die vrijwel zeker en vermoedelijk nog uit de aanlegperiode dateren.

Afbeelding 29, strak gesnoeide struiken en haagjes boven), struiken die geheel of gedeeltelijk vrij uit kunnen groeien (respectievelijk links- en rechtsmidden) en een struiklaag onder een boomgroep (onder).

2.5.3 Struiken

Bij de aanleg van het park werden naast een grote diversiteit aan boomsoorten ook veel verschillende struiksoorten aangeplant (zie soortenlijsten in bijlage 3). Ook op dit moment is de diversiteit aan struiksoorten in het park groot. Op de meeste plaatsen komen struiken voor als dichte ondergroei in plantvakken en onder boomgroepen, waar ze vrij kunnen uitgroeien. Op diverse plekken komen struiken ook in gesnoeide of zelfs geschoren vorm voor, bijvoorbeeld in perken rondom monumenten of langs paden en wegen, zoals bij de Van Eycklei (afbeelding 29). Daar zorgen struiken voor een meer formele, tuinachtige inrichting, wat contrasteert met de ogenschijnlijk natuurlijke groeiwijze van de landschapstijl. Ook zijn er plekken waar gesnoeide of geschoren exemplaren en vrij uitlopende exemplaren naast elkaar voorkomen. In veel plantvakken vormen de struiken inmiddels een dichte laag onder de bomen en boomgroepen.

Enkele struiksoorten komen overmatig voor in het Stadspark, waaronder de sneeuwbes. Hoewel over de onderlinge verhouding tussen de struiksoorten geen gegevens beschikbaar zijn, lijkt het overvloedig voorkomen van deze soorten niet in overeenstemming met de bedoeling van de aanplant en is het gevolg van de sterke concurrentiekracht van deze soorten ten opzichte van andere. Enkele andere soorten, waaronder taxus, lijken juist minder voor te komen. Op plaatsen waar deze op grond van het ontwerp en de functie van deze donkere soorten verwacht kunnen worden, ontbreken ze of komt nog slechts een enkel doorgegroeid of juist sterk onderdrukt exemplaar voor.

Bezoekers van het park hechten veel waarde aan de bomen en struiken in het park, wat blijkt uit de voorkeur die men heeft bij de aanleg van het park. Zo wil een zeer groot deel van de bevroagden de bomen behouden (95%) of wil schaduwrijke bomen (91%). Ook worden bij de inrichting van het park ruimte voor groen en rust belangrijk gevonden door de overgrote meerderheid van de bevroagden (>96%). Verder geeft 63% van de bevroagden aan dat bestaande struiken behouden moeten blijven en vindt 79% dat bestaande bomen enkel geveld moeten worden indien ze een gevaar zijn voor bezoekers. Wanneer bomen geveld worden, moeten ze vervangen worden door jonge beplanting, vindt de meerderheid (85%) van de bevroagden. Met het idee om bestaande struiken te vervangen door jonge beplanting zijn ongeveer net zoveel respondenten het eens (36%) als oneens (32%). Over het algemeen vinden de bevroagden dat het groen in het park goed wordt onderhouden (56% respondenten).

2.5.4 Beplanting in verleden en heden: een vergelijking

Aandeel open ruimte

In zijn ontwerp heeft Keilig volgens de toen gangbare principes van de Landschapsstijl bewust gespeeld met de beleving van het park. Open ruimten, hier en daar met transparante beplantingen, zorgden voor een landschappelijke beleving van rust en ruimte, terwijl dichte beplantingen de drukke stad buiten sloten en in het park plaatselijk voor beslotenheid zorgden. Aan de randen van het park werd het zicht op de ruimte rondom het park geblokkeerd door dichte beplanting. Aan de Rubenslei, waar zich in de tijd van Keilig de stadsrand bevond, is de beplanting zelfs aangebracht op een grondlichaam om de –destijds nog lagere- gevels aan het zicht te onttrekken.

Zoals in tabel 1 te zien, is de verdeling tussen open- en besloten ruimte in de loop van de tijd gewijzigd, maar de verschillen zijn niet heel groot. Vooral het oppervlakte transparante ruimte is toegenomen ten koste van het aandeel open, betreedbare open ruimte.

Tabel 1, verdeling tussen open, transparante en besloten ruimte		
Categorie	Historische situatie	Huidige situatie
Open ruimte betreedbaar	21 %	11 %
Open ruimte zichtbaar	22 %	21 %
Transparante ruimte	13 %	22 %
Besloten ruimte	44 %	46 %

Waar de procentuele verdeling van de open ruimte in de huidige situatie slechts licht afwijkt van die in de historische situatie, laten de twee kaartbeelden in afbeelding 31 zien dat de ruimtelijke verdeling van de genoemde categorieën een veel grotere verandering heeft doorgemaakt. Opvallend is dat er een verschuiving is opgetreden waarbij in het centrum van het park de beslotenheid is toegenomen. Tegelijkertijd is, met uitzondering van de plantvakken aan de Rubenslei, de beplanting aan de randen meer transparant tot plaatselijk zelfs open geworden.

Verbreiding van de Van Eycklei heeft ertoe geleid dat het plantvak aan de zuidzijde van het park is versmald en de inrichting ervan drastisch is veranderd. De dichte beplanting in landschapsstijl heeft plaatsgemaakt voor gazon, geschoren hagen en een rechte, regelmatige bomenrij, wat een tegenstelling vormt met de uitgangspunten van de landschapsstijl. De van Eycklei bevat verder een smalle middenberm die deel uitmaakt van het studiegebied, maar qua inrichting geen aansluiting heeft met het Stadspark.

Aan de zijde van de Quinten Matsijslei is de oorspronkelijke dichte begroeiing nog in tact, maar deze is als gevolg van de veranderde verkeerssituatie van het park afgesneden. De langgerekte beplantingsstrook aan de Quinten Matsijslei is geworden tot middenberm van deze weg. Het meest zuidelijke deel van de middenberm is geheel verhard en bevat geen groene inrichting. Hoewel qua ligging en min of meer qua vorm vrijwel onveranderd, is deze strook zowel visueel als functioneel van het park afgesneden. Vanuit het park bezien zorgt het drukke verkeer ervoor dat de middenberm niet als onderdeel van het park wordt beleefd, terwijl vanaf de Quinten Matsijslei de automobilist evenmin ervaart door een park te rijden. De oppervlakte van zowel de middenberm als de noord-zuid gerichte rijstroken van de Quinten Matsijslei zijn feitelijk aan het Stadspark onttrokken. De oorspronkelijke parkrand ligt hierdoor nu buiten het park en de huidige parkrand wordt gevormd door plantvakken die open of halfopen zijn. Deze plantvakken hebben nog wel een inrichting zoals bij het oorspronkelijk ontwerp.

Locatie en contouren van beplantingen

Op het eerste gezicht lijken de plantvakken en gazons op hoofdlijnen nog op dezelfde plaats te liggen als in het oorspronkelijke ontwerp. Een meer gedetailleerde beschouwing leert echter dat in de huidige situatie plantvakken zijn uitgebreid, nieuwe plantvakken zijn ontstaan en enkele plantvakken gedeeltelijk of zelfs geheel zijn verdwenen (zie afbeelding 32). Een deel hiervan is het gevolg van natuurlijke successie. Het uitgroeien van de bomen rond de gazons beperkt het oppervlakte gras op sommige plekken in het park. Hier en daar zijn verder beplantingen uitgevallen en op andere plekken zijn groepen solitaire bomen door opslag als plantvak juist dichtgegroeid. Daarnaast lijken enkele vakken bewust te zijn uitgebreid, vermoedelijk ten behoeve van het afschermen van bebouwing. Op andere plaatsen hebben oorspronkelijke plantvakken juist plaatsgemaakt voor gazon of voor een meer tuinachtige inrichting, zoals aan de Van Eycklei. Ook zijn plantvakken ingewisseld voor verharding, bijvoorbeeld rond het monument voor de Gesneuvelden en bij de Quinten Matsijslei.

Voor de Louiza-Marialei had Keilig in 1868 een detailplan opgesteld. De overgang van stad naar park werd hier vormgegeven door twee cirkelvormige perken en daarnaast waren boomgroepen aanwezig, in landschappelijke stijl (Hebbelinck 2009). De huidige rechte bomenlanen in de Louiza-Marialei en de rechte vorm van het gazon wijken van dit ontwerp af.

Het bestuderen van historische en recente kaarten en de situatie in het terrein leert dat ook veel van de contouren van de plantvakken zijn veranderd. Hoewel dit relatief kleine veranderingen betreft, zijn de gevolgen voor de parkbeleving groot (afbeelding 30). De veranderde plantvakken hebben namelijk invloed op de zichtlijnen en doorkijkjes in het park en daarmee op de parkbeleving (zie hiervoor paragraaf 2.6.6).

Afbeelding 30, uitsnede uit afbeelding 32. De contouren van de plantvakken in de historische situatie (links), wijken af van de huidige situatie (rechts). De afwijkingen zijn klein, maar de gevolgen voor de parkbeleving groot.

Hoewel van het soortenbestand uit de aanlegperiode veel bekend is, is over de exacte locatie van de bomen in die tijd weinig informatie beschikbaar. Van het ontwerp is slechts een handgetekend plan beschikbaar, waarvan mogelijk, zoals dat in die tijd gebruikelijk was, in de uitvoering op aangeven van de architect werd afgeweken. Het aantal bomen die vermoedelijk uit de aanlegperiode dateren, is daarbij te laag om op basis daarvan een reconstructie te maken. Om die reden zijn bomen niet in bovenstaande vergelijking meegewogen.

Afbeelding 31, ruimtelijke verdeling van dichte en transparante beplanting en open ruimte als bedoeld in het ontwerp (links) en in de huidige situatie (rechts).

Afbeelding 32, ruimtelijke verdeling van plantvakken, solitaire bomen en boomgroepen buiten de plantvakken en gazons als bedoeld in het ontwerp (links) en in de huidige situatie (rechts).

Afbeelding 33, Boven: op veel plekken in het park staan gesnoeide bomen. Midden: in de landschapsstijl passen vooral bomen met opvallende groei vorm, vormsnoei is ongewenst. Onder: voorbeeld van boom met hoge beeldkwaliteit, doordat deze die in zijn natuurlijke habitus heeft kunnen uitgroeien

2.5.5 *Staat van onderhoud van de beplanting*

Op het eerste gezicht maakt het park een solide indruk. Het groen vormt een sterk contrast met de versteende omgeving, wat direct bij het betreden van het park een aangename ervaring geeft. Wat bij een bezoek aan het park echter ook opvalt zijn de vele gesnoeide bomen.

De landschapsstijl waarin het park is aangelegd staat voor op het nabootsen van de natuur, maar dan mooier. In dat perspectief passen vooral bomen die hun natuurlijke habitus kunnen ontwikkelen. Ingrijpen in de eigen groeivorm is in de regel uitsluitend nodig wanneer bepaalde doorzichten behouden moeten blijven of wanneer dit voor de veiligheid en toegankelijkheid van paden en voorzieningen nodig is. De filosofie 'mooier dan de natuur' is door de ontwerper vooral nagestreefd door het toepassen van vele boomsoorten en groevormen (zoals piramidale, zuil- en bolvormen) en het zorgvuldig plannen van de plantlocaties van de bomen.

In het park wordt echter intensief ingegrepen in de groeivorm van vrijwel alle bomen, zowel solitairen, bomen aan paden als bomen midden in plantvakken. De reden voor deze ingreep is niet altijd duidelijk. Zo lijken de meeste bomen opgekroond te worden, ook waar daarvoor geen enkele aanleiding bestaat. Snoei lijkt daarbij niet altijd op deskundige wijze te gebeuren. Gevolg hiervan is dat er op tal van plaatsen bomen staan met een (zeer) onnatuurlijke groeivorm. Deze bomen maken een sterk gecultiveerde, soms zelfs verminkte indruk, wat de natuurlijke, goed verzorgde uitstraling die past bij de landschapsstijl te kort doet). Als tegenhanger komen echter ook vele fraaie, goed gevormde bomen voor (afbeelding 33).

Bij het beheer van plantvakken blijkt daarnaast onvoldoende oog te zijn voor de volgende generatie bomen. Wanneer in de toekomst oude, beeldbepalende bomen uitvallen, zijn er in veel gevallen geen geschikte bomen aanwezig die als opvolging tot markante, beeldbepalende boom kunnen uitgroeien. Herplant is dan veelal pas mogelijk wanneer diverse andere bomen ook worden gekapt om voldoende licht te creëren. Op termijn zullen daardoor de plantvakken hoofdzakelijk uit bosplantsoen bestaan. De zorgvuldige planning van aantallen, soorten en locaties van bomen, ook in de plantvakken, is één van de kwaliteitsdragers van het park. De duurzame instandhouding hiervan is in het geding wanneer niet op korte termijn gestuurd zal worden op voldoende opvolging.

Beheer van de struiken en ondergroei lijkt extensief uitgevoerd, waardoor de struiken een meer natuurlijke en spontane indruk maken. Uitzondering hierop zijn de strak gesnoeide en geschoren struiken nabij enkele monumenten en aan de zuidkant van het park. Dit beheer past niet binnen de stijl van het park.

Ook de gazons maken overwegend een goed onderhouden indruk. Wel zijn plaatselijk kale en versleten plaatsen ontstaan. In de meeste gevallen is hier sprake van stagnerend hemelwater en overmatige betreding. De relatieve ouderdom van de grasmatten en de daarmee samenhangende vervilting van de bovengrond is hier vermoedelijk mede debet aan.

De meerderheid van de bevrraagden vindt het park goed onderhouden (56%). Daar staat tegenover dat een behoorlijke groep (23%) het onderhoud van het groen niet goed vindt.

Afbeelding 34. Primaire en secundaire zichtlijnen volgens het historisch ontwerp, gerojecteerd op de huidige situatie. Foto boven: een fraaie zichtas over de vijver. Foto onder: de primaire zichtas vanaf de hangbrug wordt geblokkeerd door een later aangeplante atlasceder.

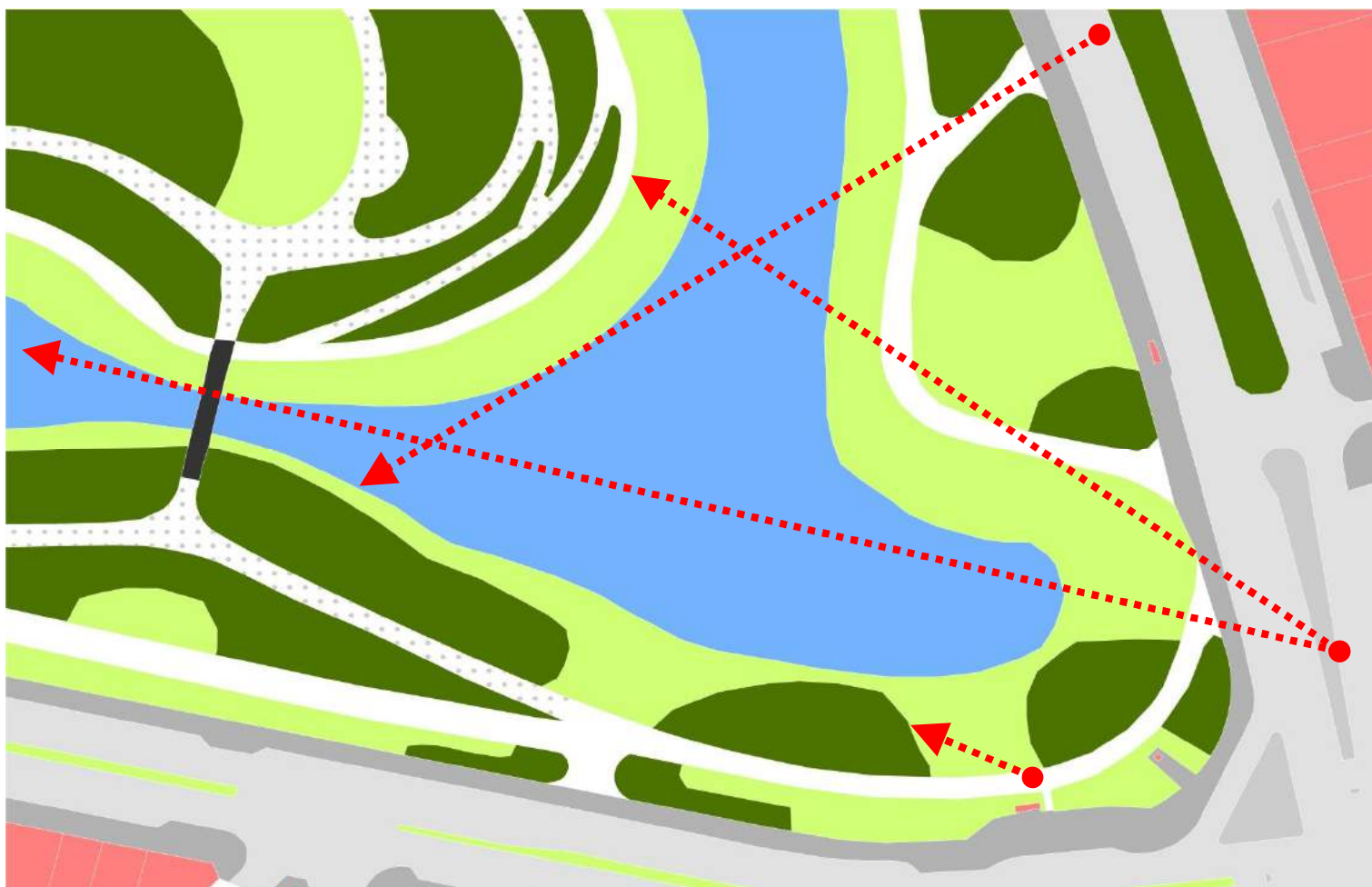
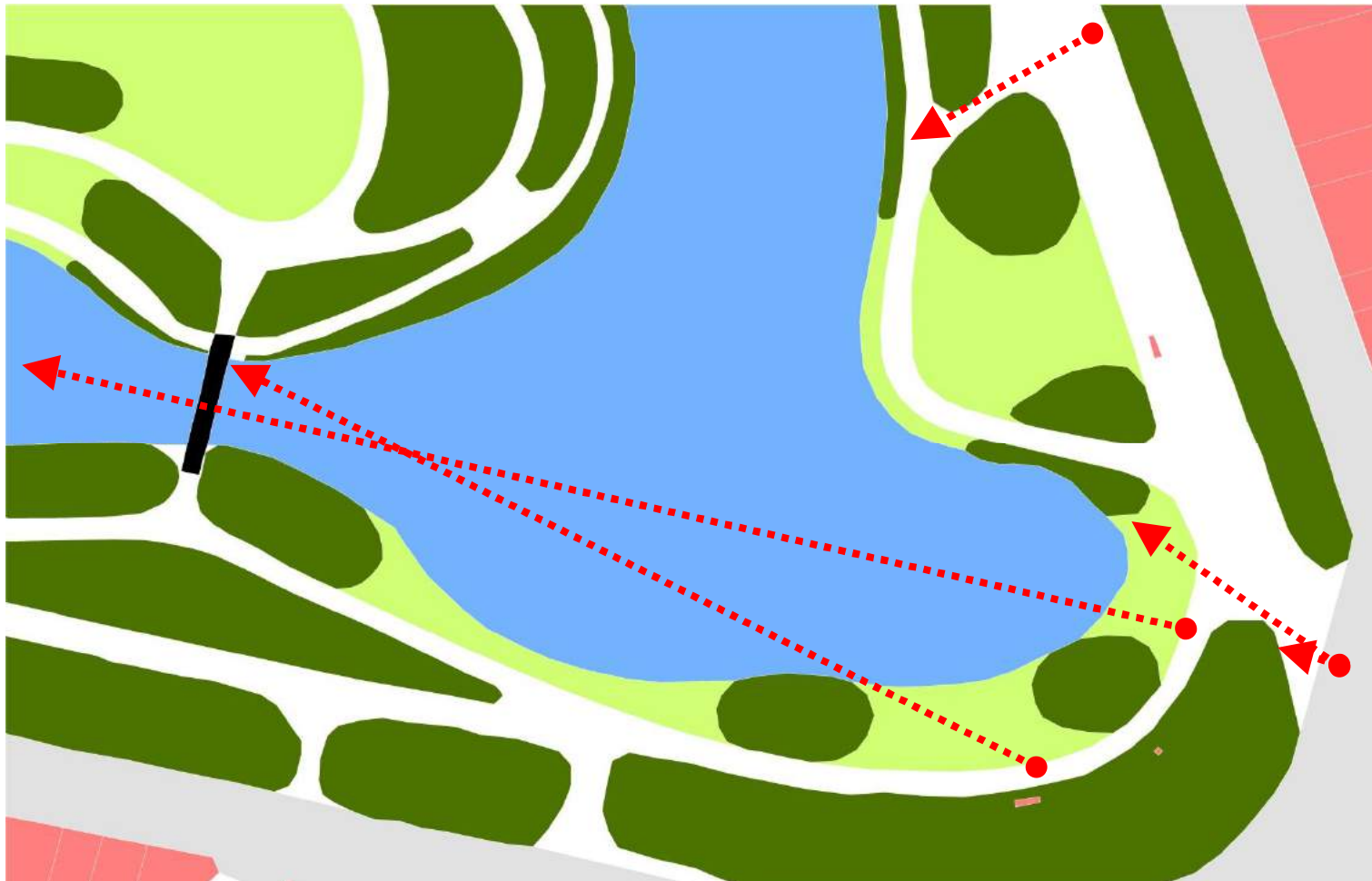
2.5.6 Zichtlijnen en doorkijkjes

Het oorspronkelijke ontwerp bood de bezoeker van het park een goed doordachte ervaring. De wandelingen over de slingerende paden in het park liepen veelal langs de open ruimte; de gazons en de vijver. Het zicht vanaf deze paden op de andere delen van het park werd vaak afgeschermd door dichte beplanting, strategisch geplaatste boomgroepen en door de verhoging in het centrale deel van het park. Op plaatsen waar het zicht niet belemmerd werd, voorzag het ontwerp in een fraai doorkijkje over de open ruimte, niet zelden eindigend bij een markant punt in het park zoals de hangbrug. Dit spel van zichtblokkades en doorkijkjes maakte dat het park als geheel nergens in één oogopslag te overzien was en het als veel groter werd ervaren dan het daadwerkelijk was.

In het oorspronkelijk ontwerp waren twee primaire zichtassen opgenomen (zie afbeelding 34). De eerste zichtas loopt vanaf de hangbrug in noordelijke richting over gazons en een deel van de vijver, naar de open ruimte in het noorden van het park (de huidige skatebaan). Het zicht werd geleid door boomgroepen en beplantingsvakken en bood oorspronkelijk uitzicht op een relatief groot deel van het park. Deze zichtas is gedeeltelijk nog in tact, maar wordt op enkele cruciale plaatsen geblokkeerd door bomen die later aan het park zijn toegevoegd.

De tweede primaire zichtas loopt vanaf de hoofdingang bij de Louiza Marialei in zuidoostelijke richting naar de Sint-Jozefkerk. Halverwege wordt de zichtlijn onderbroken door de grashelling, eindigend in de beplanting op het verhoogde schiereiland waardoor slechts de twee torens van de kerk zichtbaar waren. De zichtas werd daarmee als het ware uitgesteld, want in het verlengde ervan, aan de andere zijde van het schiereiland, kon men vanaf het uitkijkpunt op de kunstmatige rotspartij de zichtas weer oppakken. Deze primaire zichtas is nog grotendeels aanwezig, hoewel veranderingen in de begroeiing van het park de herkenbaarheid hebben aangetast.

Hoewel niet als primaire zichtas beschreven, springt ook het zicht over het oost-west georiënteerde deel van de vijver in het oog. Langs deze zichtas, die halverwege onder de hangbrug doorloopt, komen de golvende lijnen van de vijver volledig tot hun recht, geaccentueerd door solitairen en boomgroepen aan de oevers. Landschapsstijl in zijn zuivere vorm.

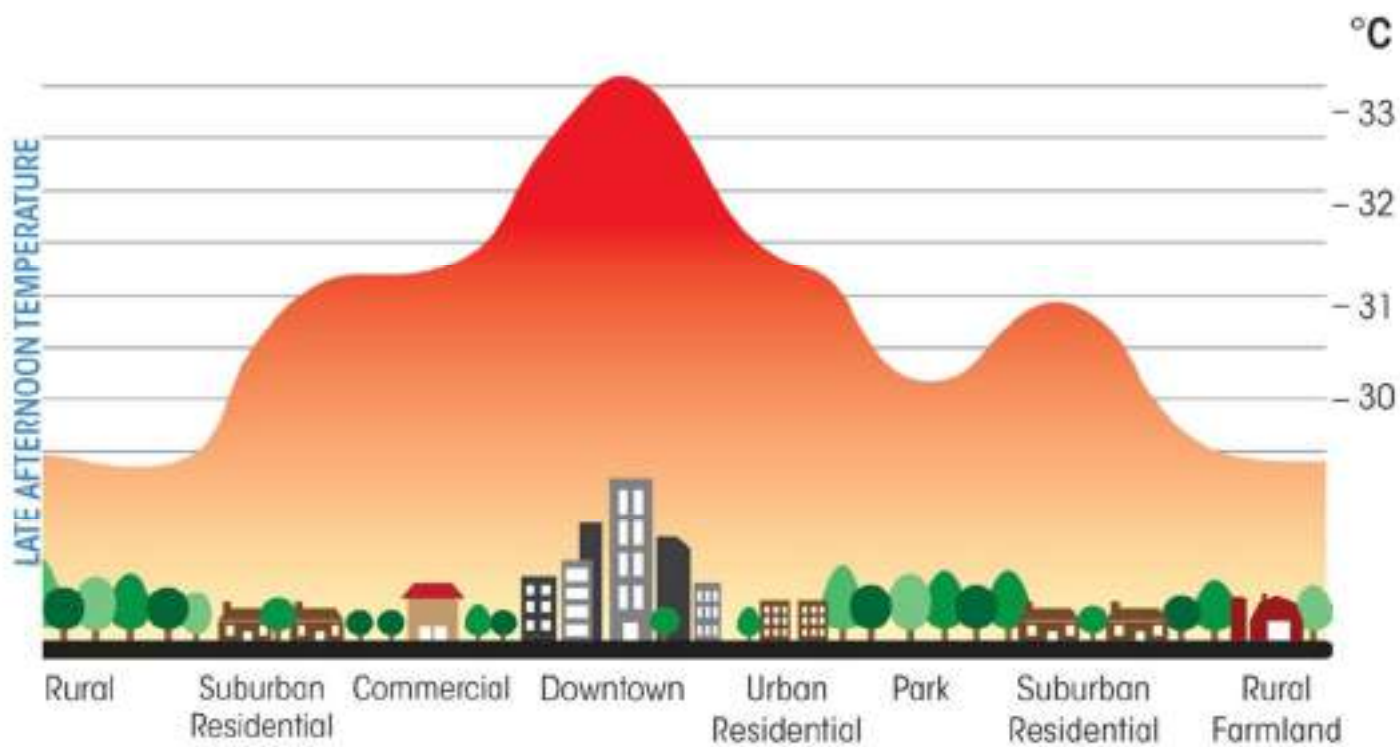

Afbeelding 35, In de historische situatie (boven) kreeg men pas zicht op de open ruimte en vergezichten in het park na het betreden van het park. Tegenwoordig worden de vergezichten vaak al vanaf buiten het park "weggeven" terwijl elders doorkijkjes worden geblokkeerd.

Naast deze primaire zichtlijnen waren in het ontwerp ook veel secundaire zichtlijnen (doorkijkjes) aanwezig. Deze zijn soms nog intact. Maar veelal is de ervaring niet meer zoals die vroeger gepland was. Door het verdwijnen of doorgroeien van dichte beplanting wordt het zicht vaak niet meer voldoende gestuurd. Men heeft zo langere tijd zicht op open delen waardoor het verrassingseffect van een doorkijk verdwijnt. Ander doorkijkjes worden geheel of gedeeltelijk geblokkeerd doordat nieuwe bomen op verkeerde plaatsen zijn toegevoegd of bestaande beplanting verder is uitgegroeid.

Afbeelding 30 toont een voorbeeld. Bij het betreden van het park via de hoofdingang aan de Louiza-Marialei had de bezoeker oorspronkelijk een doorkijkje naar de vijver en het daarin gelegen eiland. Pas wanneer men in zuidwestelijke richting het pad ingeslagen was, werd duidelijk waar dit pad heen voerde. De nauwkeurig ontworpen kromming van dit pad maakte dat men slechts in beperkte mate vooruit kon zien. In de huidige situatie heeft de bezoeker door de veranderde contour al vanaf de ingang zicht op het betreffende pad. Het verrassingseffect is verdwenen, terwijl het zicht op de vijver en het eiland is geblokkeerd door een nieuw ontstaan plantvak. Dergelijke voorbeelden zijn op vele plaatsen in het park te vinden.

Op veel plekken is de oorspronkelijke dichte beplanting verdwenen of heeft een meer open karakter gekregen waardoor het de afschermende functie niet langer vervult. Vaak herinnert een enkele taxus of hulst nog aan het oorspronkelijke karakter van de beplanting. De uitsnede in afbeelding 35 toont de gevolgen van het verdwijnen van de ontworpen relatie tussen dichte en open ruimte. In de huidige situatie is een groot deel van de open ruimte al zichtbaar van buiten het park, waar deze zich van oorsprong pas toonde na het betreden van het park. Op andere locaties zijn oorspronkelijke zichtlijnen juist verdwenen doordat daar de eens open of transparante ruimte is dichtgegroeid.

Afbeelding 36, schetsmatige weergave van het Urban Heat-Island effect. Te zien is dat de temperatuur in dichtbebouwde gebieden sterk kan oplopen, maar dat parken daarbinnen voor verkoeling kunnen zorgen (bron: Clean Air Partnership).

2.6 Milieu

Het Stadspark is gelegen in het dichtst bebouwde deel van Antwerpen. Het vele verkeer in dit deel van de stad en het sterk verharde en bebouwde oppervlakte zorgen ervoor dat hier een aantal milieuproblemen spelen. Het Stadspark ligt als een groene oase in deze sterk bebouwde omgeving en draagt bij aan het beperken van een aantal problemen (MIRA 2007), (Groenplan Antwerpen, deelstudie milieu 2012).

Luchtverontreiniging

Verontreinigende stoffen die hier in verhoogde concentraties voorkomen in het stadscentrum als ozon, zwaveldioxide, stikstofoxiden en fijnstof zorgen voor irritatie en schade aan de keel en het ademhalingssysteem terwijl fijnstofdeeltjes kankerverwekkende stoffen met zich mee kunnen dragen. Planten hebben een zuiverende werking op de lucht, doordat ze vervuilende stoffen kunnen opnemen of doordat ze vervuiling weg kunnen filteren. De lucht in het Stadspark zal hierdoor iets schoner zijn dan de lucht in de directe omgeving van het park. Ook het ontbreken van autoverkeer in het park zorgt ervoor dat de lucht in het park iets schoner is dan de lucht in de omgeving.

Hitte

Door de vele bebouwing in een stad kan de temperatuur er zomers iets hoger zijn dan de temperatuur in de omgeving. Dit effect staat bekend als stedelijk hitte-eiland effect of 'urban heat-island effect' (zie afbeelding 36). De bebouwing remt de vrije doorstroom van de lucht, neemt warmte makkelijk op en staat deze warmte vertraagd af. Hierdoor loopt de temperatuur in de stad zomers snel op en blijft het er 's avonds ook langer warm dan in de omgeving. Verder verdampt in de stedelijke omgeving weinig water. Dit verdampen van water heeft ook een koelende werking. In het Stadspark zijn bomen aanwezig die schaduw geven, is water en beplanting aanwezig die via verdamping voor afkoeling zorgen en is maar weinig versteend oppervlak aanwezig. Het Stadspark zal hierdoor op warme zomerse dagen enkele graden koeler zijn dan de omgeving en vormt zo een belangrijke plek voor mensen die verkoeling zoeken in deze sterk bebouwde omgeving.

Geluid

In een stad zijn veel verstorende geluiden aanwezig, zoals geluid van verkeer, industrie en bouwwerkzaamheden. Doordat er in het centrale deel van het Stadspark geen autoverkeer is, kan het park voor veel mensen een rustpunt zijn in deze lawaaige omgeving. Op de geluidskaart van Antwerpen is te zien dat het geluidsniveau in het hart van het park 10-15 dB(A) lager is dan het niveau bij de doorgaande wegen rondom het park. In het park zijn verder natuurlijke geluiden aanwezig die het verstorende geluid deels kunnen maskeren, wat er aan bijdraagt dat het park als rustpunt kan fungeren.

Wateroverlast

Een groot deel van de kern van Antwerpen bestaat uit verhard oppervlak, zoals wegen en gebouwen, waarin water moeilijk doordringt. Tijdens zware buien en perioden met langdurige neerslag zorgt de vele verharding voor een snelle en hoge piekafvoer van het water. Dit kan voor problemen zorgen wanneer riolen het vele water niet aankunnen. De verwachting is dat als gevolg van klimaatverandering het aantal zware buien zal stijgen in Noord-West Europa waardoor de wateroverlast tijdens zware buien kan verergeren. De ondergrond van het Stadspark is grotendeels onverhard. Hier kan water nog wel de bodem indringen, waardoor het Stadspark zelf niet bijdraagt aan de belasting van het riool.

Afbeelding 37, Boven: de speelplaats, een ontmoetingsplek voor kinderen en ouders. Midden: het joggingparcours in het park wordt frequent gebruikt. Onder: behalve voor sport en spel bezoeken mensen het park vooral voor rust en ontspanning.

2.7 Recreatief en ander gebruik

2.7.1 Gebruik

Het park

Uit het beheerplan van het Stadspark (Ruimte 2008) blijkt dat het park jaarlijks door circa 200.000 bezoekers wordt bezocht. De bezoekers van het park komen er vooral om van de rust te genieten (45%), te wandelen (55%) of om van de natuur te genieten (53%), zo geeft de bevraging aan. Veel mensen (78%) vinden het dan ook aangenaam wandelen in het park.

Maar weinig respondenten geven aan naar het park te komen om er te sporten (11%) of skaten (4%). Maar het sportieve gebruik van het park is waarschijnlijk wat hoger dan uit deze bevraging blijkt. Veel mensen die aan de bevraging meededen behoren tot de oudere categorie (>40 jaar) terwijl de personen die het park bezoeken om te sporten juist veelal tot de jongere respondenten behoort. De bevraging geeft hier dan ook mogelijk een vertekend beeld. In de praktijk blijkt onder andere het joggingparcours frequent gebruikt te worden. Uit de focusgesprekken voorafgaand aan de bevraging in 2009 blijkt verder dat het Stadspark door scholen wordt gebruikt om te sporten (voetbal, baseball en lopen). Verder blijkt uit de gesprekken dat er door de Indische gemeenschap in de zomer cricket wordt gespeeld in het park.

Een andere groep gebruikers wordt gevormd door mensen die hun kind in het park wil laten spelen. Bij de bevraging gaf 31% van de respondenten aan hiervoor naar het park te komen. Met de hond wandelen is maar voor een klein deel (11%) van de respondenten van de bevraging een reden om naar het Stadspark te komen. Een hondenloopzone wordt door een aanzienlijk deel van de respondenten (44%) als meerwaarde gezien, maar een iets kleiner deel (34%) ziet dit juist niet als belangrijke meerwaarde. Verder worden de ligweiden zomers gebruikt om te zonnen en om te picknicken. Dit laatste gebeurt ook veel door scholieren uit de omgeving, zo blijkt uit de focusgesprekken voorafgaand aan de bevraging. Fietsen is sinds 2008 toegestaan in het park (focusgesprek professionelen) maar uit de bevraging blijkt dat iets meer dan de helft van de respondenten geen verhard fietspad (56%) of geen fietsers in het park (57%) wil. Zeker op drukke dagen kan het snelheidsverschil tussen wandelaars en fietser voor minder veilige situaties en irritatie zorgen.

Het park wordt verder gebruikt voor evenementen. Onder andere de verharding voor het monument der gesneuvelden (kruising Van Eycklei - Rubenslei) is hier geschikt voor. Bij de bevraging werden evenementen door een beperkt deel van de mensen genoemd als reden om het park te bezoeken (16%).

Het park wordt ook gebruikt voor prostitutie, vooral door mannen en jongeren. Dit gebruik vindt al 30-40 jaar plaats en is over het algemeen groter in de zomer. Waar dit vroeger vooral in de bosjes en bunkers gebeurde, komt het tegenwoordig ook op wandelpaden voor en worden ook andere parkbezoekers aangesproken en lastiggevallen. Wel worden klanten van de prostituees tegenwoordig vaker meegenomen naar een plek buiten het park en gebeurt de afwerking dus niet altijd meer in het park, zo blijkt uit de focusgesprekken voorafgaand aan de bevraging.

De mensen die deelnamen aan de bevraging bezoeken het park vooral als het weer goed is (67% respondenten). In de zomer en lente bezoeken de bevroagde omwonenden het stadspark veelal frequent. Meer dan de helft (62%) van de respondenten komt dan wekelijks of meermalen per week in het park. In de winter is dit 44%. Een groot deel van de bevroagde bezoekers (59%) bezoekt het park alleen of met familie.

Afbeelding 38, Boven: sluiproute die van de Van Eycklei het park inloopt door een haag en over een gazon. Midden: de Quinten Matsijslei met fietspad, trottoirs, parkeerstroken, twee dubbele rijstroken en middenberm. Onder: pad met dolomietverharding met stagnerend hemelwater, mede als gevolg van het gebruik door autoverkeer.

Verkeer rondom het park

De wegen rond het park worden druk gebruikt voor verkeer en parkeren. Langs de Rubelslei zijn fietspaden aanwezig, is ruimte voor parkeren en zijn voetpaden aanwezig. Deze weg wordt duidelijk minder door autoverkeer gebruikt dan de andere twee leien rondom het park. De Quinten Matsijslei is een drukke weg, en wordt gebruikt door zowel voetgangers, fietsers als auto's. Ook is langs een groot deel van de weg ruimte aanwezig om langs de weg te parkeren. De lei wordt verder gebruikt door bussen. De Van Eycklei is net als de Quinten Matsijslei een drukke weg, met zowel busroutes, fietspaden, voetpaden en parkeerterreinen.

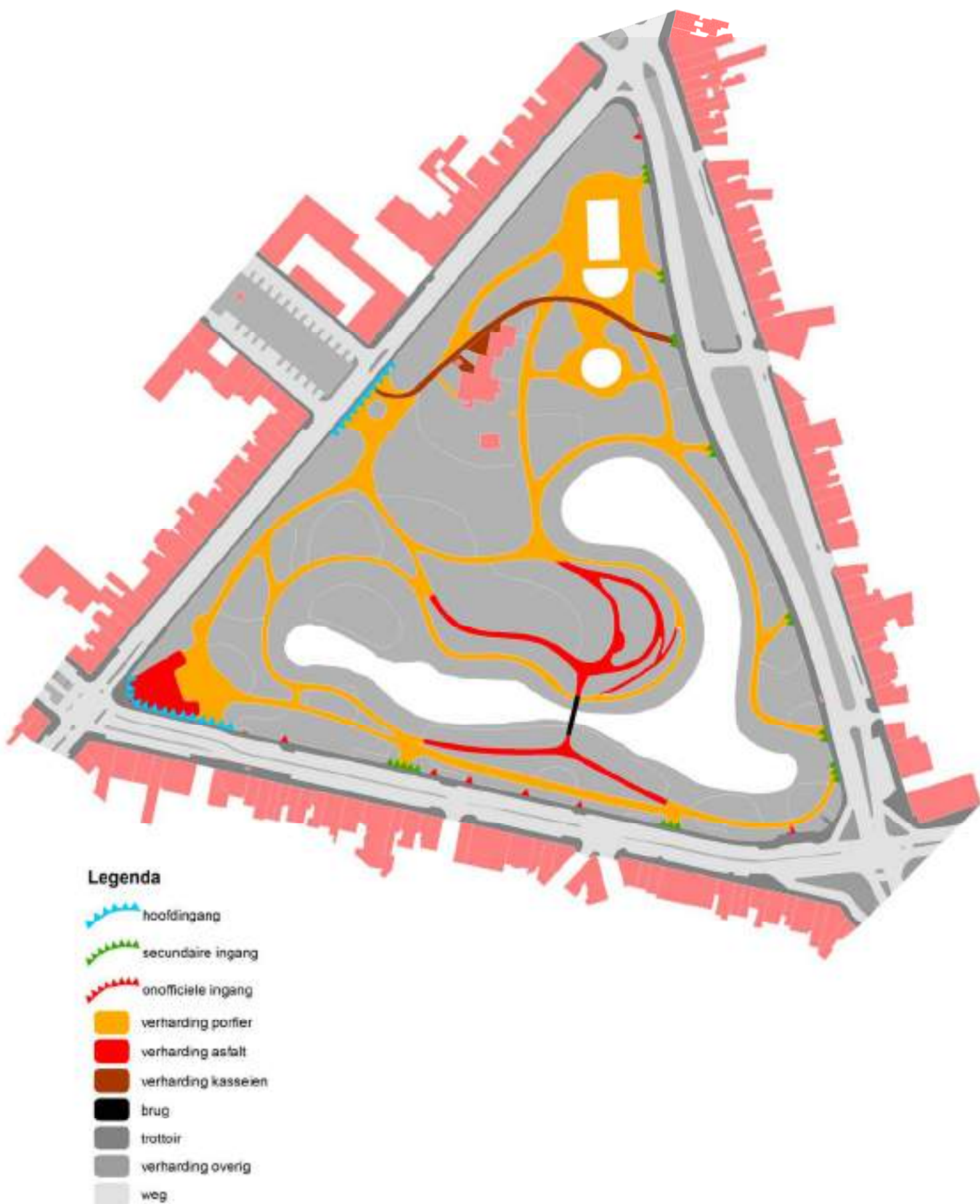
2.7.2 Toegankelijkheid en toegangspoorten tot het park

Gebruikers van het park komen vooral te voet naar het park, zo geven de resultaten van de bevraging uit 2009 aan. Verder gebruikt een aanzienlijk deel de fiets of bromfiets. De motor of wagen wordt weinig gebruikt en ook openbaar vervoer wordt weinig gebruikt. Men bezoekt het park veelal als men er onderweg passeert (62%).

De oorspronkelijke hoofdingang van het park ligt in het verlengde van de Louiza-Marialei, waarbij de Louiza-Marialei zelf een aanloop of inleiding tot het park vormt. De Louiza-Marialei en het park worden van elkaar gescheiden door de Rubenslei, die middels een zebrapad kan worden overgestoken. Hierin is een middenberm aanwezig, zodat de oversteek in twee etappen is te maken. De hoofdingang zelf bestaat uit een grotendeels half-verharde oppervlakte van waaruit men rechtdoor zicht heeft over één van de twee primaire zichtassen en van waaruit met in verschillende richtingen het park in kan lopen. Deze toegang wordt tevens gebruikt door in het park gestationeerde medewerkers van de groendienst die hier met onderhoudsvoertuigen het park betreden en verlaten. Voorheen werd via deze route tevens de bevoorrading van de horecagelegenheid georganiseerd. De parkrand langs de Rubenslei is verder dichtbegroeid en afgesloten met een hek of een stenen rand. Sluiproutes het park in, zijn langs de Rubenslei dan ook niet echt aanwezig.

Tegenwoordig kan de toegang op de hoek Van Eycklei – Rubenslei, bij het monument der gesneuvelden als onofficiële hoofdingang worden beschouwd. Ook hier nodigt een grote oppervlakte bestrating uit het park te betreden. Langs de Van Eycklei zijn daarnaast nog twee officiële toegangen naar het park aanwezig, waar zowel bestrating als de vorm van de perkjes de bezoeker duidelijk uitnodigen het park in te lopen en waar toegangsbordjes staan met het parkreglement. Verder is er bij de bushalte nabij de kruising van de Van Eycklei met de Quinten Matsijslei de mogelijkheid het park te betreden, via een verhard paadje. Langs de Van Eycklei zijn verder een aantal onofficiële toegangen tot het park ontstaan. Op plekken waar zebrapaden de Van Eycklei oversteken zijn er smalle doorgangen door de haagjes heen en lopen er onverharde paadjes over de gazons. Ook op enkele andere plekken langs de Van Eycklei komt dit voor.

Langs de Quinten Matsijslei is het park toegankelijk via zes verharde ingangen met toegangsbordjes. Daarnaast zijn hier op een aantal plekken gazons aanwezig langs het voetpad, waarover men makkelijk verder het park inloopt.

Afbeelding 39, infrastructuur en toegankelijkheid in en rond het Stadspark

Een aanzienlijk deel van de respondenten (54-75%) bij de bevraging geeft aan dat ze het Stadspark op een veilige manier kunnen bereiken, te voet, fiets, met de wagen of met het openbaar vervoer. Ook de ingangen van het park zijn voor veel respondenten (56-63%) veilig bereikbaar, al geeft een deel van de respondenten (17-25%) aan dat ze de ingang niet veilig bereikbaar vinden. De kruispunten op de hoekpunten van het park worden verder door 57-61% van de respondenten als veilig ervaren, maar ook hier is een behoorlijk grote groep (18-25%) die de kruispunten als onveilig ervaart. De meeste mensen (67%) vinden de straten in de omgeving van het park voldoende verlicht en een aanzienlijk deel (53%) van de respondenten bij de bevraging geeft aan 24/24 uur toegang tot het park te verkiezen.

De toegankelijkheid tot het park voor rolstoelen is redelijk. Er zijn op diverse plaatsen zebrapaden met een middenberm en verlaagde trottoirbanden aanwezig. Ook in het park zelf is de toegankelijkheid redelijk, al kan met name de porfierverharding bij slecht weer plaatselijk erg zacht worden. Enkele paden zijn door het hoogteverschil dat zij overbruggen voor sommige rolstoelgebruikers mogelijk minder geschikt.

2.7.3 *Infrastructuur*

Wegen rondom het park

De Quinten Matsijslei heeft vier rijstroken, twee in iedere rijrichting (zie afbeelding 38). Daarnaast zijn geasfalteerde fietspaden aanwezig, zijn er voetpaden en is er langs een groot deel van de lei een parkeerstrook aanwezig. De Quinten Matsijslei heeft verder een brede, dicht begroeide middenberm, die door de drukke rijstroken van het park is afgesneden.

Ook de Van Eycklei heeft vier rijstroken en aan weerszijden fiets- en voetpaden en parkeerstroken. Verder heeft de Van Eycklei een smalle middenberm, beplant met een enkele bomenrij en begroeid met gras. Richting de Rubenslei verbreedt de middenberm zich en dient daar als uitrit vanuit de ondergrondse parkeergarage.

De Rubenslei telt twee rijstroken zonder middenberm. Verder zijn ook hier fietspaden, voetpaden en parkeerstroken aanwezig. Deze lei is feitelijk een parallelweg van de Frankrijklei die als doorgaande verkeersader dient. De Rubenslei doet daarmee vooral dienst voor lokaal verkeer en is daardoor beduidend minder druk dan de overige twee wegen. Rond het Stadspark.

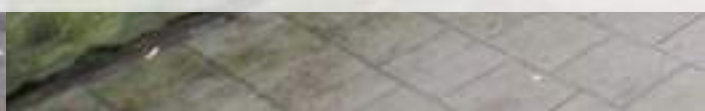
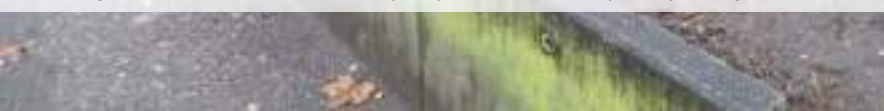
Wegen en paden in het Stadspark

De lay-out van het padenstelsel in het Stadspark (afbeelding 39) is voor het overgrote deel nog hetzelfde als bedoeld in het ontwerp. Door de jaren heen lijken enkele paden echter licht verschoven te zijn en zijn de ontworpen krommingen hier en daar veranderd. Op diverse locaties zijn nieuwe paden toegevoegd, waarvan de meeste 'sluiproutes' betreffen (zie afbeelding 38), ontstaan door herhaaldelijke betreding van beplanting of gras. Op enkele locaties zijn korte paden aan het officiële netwerk toegevoegd. Daarbij is geen rekening is gehouden met 'de geest' van het oorspronkelijke ontwerp. De richting en kromming van deze paden sluiten niet aan bij de stijl van Keilig.

De meeste paden en wegen in het park zijn voorzien van een gebroken porfier half-verharding (zie afbeelding 39). Eén pad, lopende van de ingang bij de Louiza-Marialei naar de Quinten Matsijslei is voorzien van een mozaïekverharding van kasseien. Dit pad wordt ook gebruikt voor motorvoertuigen van en naar de werkplaats van de Groendienst in het noordwesten van het park en voorheen voor de bevoorrading van de horecagelegenheid.

Afbeelding 40, Boven: plaatselijk zijn paden verhard met kasseien of asfalt. Midden: de meeste paden zijn afgewerkt met gebroken porfier. De paden in de Louiza-Marialei bevatten nog slechts restanten van puinverharding. Onder: aan de buitenzijde is de beplanting plaatselijk van het trottoir gescheiden door een betonnen(links) of natuurstenen (rechts) muurtje

Asfaltverharding vinden we voor het monument der Gesneuvelden, op de hoek van de Van Eyklei en de Rubenslei en op de paden in het centrum van het Stadspark, waar de hoogteverschillen die de paden overbruggen het gebruik van half-verharding minder geschikt maken (zie tabel 2). Voorts zijn ook het wandelpad en fietspad langs de Quinten Matsijslei voorzien van een asfaltdek.

Tabel 2, oppervlakten verharding in het Stadspark	
Materiaal	Oppervlakte
Porfier	19.202 m2
Asfalt	3.476 m2
Kassei	1.176 m2

De middenberm van de Louiza-Marialei bestaat grotendeels uit een grasperk. Aan weerszijden van dit perk, tussen het gras en de parkeerplaatsen bevindt zich een wandelpad. Dit pad bevat sporen van een oude halfverharding, maar kan in de huidige staat als onverhard worden beschouwd (zie afbeelding 40).

Aan de buitenzijde van het park, grenzend aan de Rubenslei en een klein deel aan de Quinten Matsijslei is de beplanting op een grondlichaam geplaatst. Dit grondlichaam wordt fysiek van het aanliggende wandelpad (troittoir) gescheiden door een laag muurtje (afbeelding 40). Aan de zijde van de Rubenslei is dit muurtje opgetrokken uit gemetseld natuursteen. Aan de zijde van de Quinten Matsijslei zijn hiervoor betonplaten gebruikt

De staat van onderhoud van de verharde paden is redelijk tot goed. De asfaltpaden verkeren allen in goede staat. De verharding van kasseinen is op veel plekken in goede staat, maar plaatselijk zijn hier na regen plassen te zien. De paden met gebroken porfierverharding zijn veelal modderiger. Dit is inherent aan het materiaal, maar vooral op plekken waar veel met auto's of fietsen wordt gereden is dit probleem groter. Op veel plaatsen lijken rijsporen en het ontbreken van een goed (bol) wegprofiel de oorzaak van de stagnerend water in de verharding. Erg modderig zijn verder de onverharde sluiproutes in het park.

Een deel (36%) van de parkgebruikers vindt de paden niet goed onderhouden. Daarbij gaf 46% van de respondenten aan meer naar het park te komen als de paden minder modderig zouden zijn.

Diverse paden zijn aan weerszijden voorzien van een ondiepe goot. Deze goot draagt bij aan de waterafvoer, maar accentueert ook de rand van de paden en (voor zover nog aanwezig) de ontworpen kromming van de paden en draagt zo in positieve zin bij aan de beeldkwaliteit. De materialisering van deze goten is niet overal in het park gelijk (afbeelding 41). Daarnaast verkeert een groot deel van de goten in slechte staat, waardoor ze daar juist afbreuk doen aan de beeldkwaliteit van het park.

2.7.4 Recreatieve voorzieningen

Meubilair

Verspreid over het park zijn 44 papierbakken aanwezig. Op de meeste plaatsen in het park is hetzelfde type bak gebruikt, maar er komen ook andere typen voor. Hetzelfde geldt voor de banken in het park. In het park zijn 83 banken aanwezig, verspreid geplaatst langs zowel de paden als rond de speeltuin en skatebaan. Ook hier domineert één type, maar zijn meerdere soorten aanwezig. Ook de wijze waarop de banken al dan niet in de (half-)verharding zijn geplaatst verschilt van locatie tot locatie.

Afbeelding 41, paden worden begrensd door goten van verschillend type (boven). Inconsequent gebruik van straatmeubilair zorgt voor een rommelige indruk (midden en onder).

Ondanks het grote aantal banken en vuilnisbakken in het park gaf 41% van de respondenten bij de bevraging in 2009 aan dat ze meer naar het park zouden komen als er meer zitbanken en vuilbakken zouden zijn. Een beperkt deel van de bevrageerden (12%) vond dat er te weinig vuilnisbakken zijn in het park zijn. Maar wel vindt een grote groep respondenten (44%) dat er teveel zwerfvuil is in het park. Uit het verslag van het focusgesprek met professionals, dat plaatsvond voorafgaand aan de bevraging in 2009, blijkt dat vuilbakken vooral zomers snel vol zijn, waardoor ook rond vuilbakken zwerfvuil ontstaat.

Naast bankjes en vuilnisbakken is er in het park een openbaar toilet voor mannen aanwezig. Een toilet voor vrouwen en kinderen is niet aanwezig en dit wordt gemist door de gebruikers, zo blijkt uit de focusgesprekken voorafgaand aan de bevraging. Openbare toiletten worden als een belangrijke meerwaarde gezien door een groot deel (74%) van de ondervraagden. In het park is verder langs de paden en rond de speelplekken verlichting aanwezig. Ook de buitenzijde van het park wordt door straatlantaarns verlicht. Er is een flinke diversiteit aan straatlantaarns aangetroffen. Hoewel de modellen op hoofdlijnen globaal gelijk zijn, zijn toch veel verschillen te zien. De verlichting in het park wordt door veel mensen (42%) als onvoldoende beoordeeld. Een vergelijkbaar deel van de respondenten (41%) geeft ook aan dat ze meer naar het park zouden komen als er meer verlichting zou zijn.

Oorspronkelijk was in het park een muziekkiosk aanwezig maar deze is in de loop van de tijd verwijderd. Een kiosk of prieeltje wordt door 43% van de bevrageerden als belangrijke meerwaarde van het park gezien.

Consequent gebruik van steeds hetzelfde type straatmeubilair ontbreekt in het park. Ook komen de verschillende typen meubilair niet uit dezelfde 'familie' (afbeelding 41). Tot slot verkeren vooral de straatlantaarns niet zelden in minder goede staat (afgebladderde verf) of staan scheef. Al met al zorgt dit ondanks het hoge voorzieningenniveau voor een onverzorgde en rommelige indruk en doet dit afbreuk aan de 'bijzondere ervaring' die het Stadspark kan bieden.

Speeltuin

In het noordelijk deel van het park is verder een ruime speeltuin aanwezig met verschillende houten speeltoestellen. De toestellen zijn geplaatst boven een ondergrond van zand en rondom de speelplaats zijn bankjes aanwezig. De speelplaats is ruim omgezet met zitgelegenheid voor ouders waardoor het tevens als sociale ontmoetingsplaats kan dienen.

Een aanzienlijk deel (56%) van de respondenten bij de bevraging in 2009 gaf aan ruimte voor speeltuigen belangrijk te vinden. Wel vond een grote groep respondenten dat de speeltuigen niet goed waren onderhouden (40%).

Skatebaan

In het park is een Skatepark aanwezig (afbeelding 42), met een oppervlakte van 802m². Het park werd in 2006 geopend en uit de reacties net na de opening blijkt dat het door skaters erg gewaardeerd werd, mede omdat bij de aanleg de ervaring van professionele skaters is gebruikt. De locatie van het skatepark is goed gekozen, in een deel van het park dat van oudsher al open was. De goede lokalisering maakt dat directe conflicten met andere recreatievormen niet aan de orde zijn. Wel wordt melding gemaakt van geluidsoverlast bij bewoners van omliggende bebouwing.

Gazon

In het park zijn op diverse plekken ligweiden aanwezig, die gebruikt worden om te zonnen en te picknicken (afbeelding 42). Verder worden gazons gebruikt door scholen om te sporten. Uit het focusgesprek met leraren van omliggende scholen blijkt dat ze vooral de open ruimte tussen de bomen en bunkers voor sport gebruiken. Het gazon in de middenberm van de Louiza-Marialei wordt gebruikt als speelruimte voor scholieren door de ernaast gelegen school.

Afbeelding 42. Boven: skatebaan. Midden: gazon, te gebruiken als speel- en ligweide. Onder: informatiepaneel voor het joggingparcours.

De leerkrachten die deelnamen aan de focusgesprekken missen in het Stadspark vlakke, open, goed gedraineerde plekken, waar hun leerlingen kunnen sporten. Ook zou men graag delen met kunstgras hebben. Dezelfde suggestie werd gedaan door mensen uit de Indische gemeenschap, die in het park vaak cricket spelen. Zij hebben echter genoeg aan een klein oppervlak kunstgras.

Bebording, joggingparcours

Bij de meest officiële, verharde ingangen tot het park zijn bordjes aanwezig met het parkreglement (zie afbeelding 6). Verder zijn op een aantal oudere bomen bordjes aanwezig met zowel de wetenschappelijke als Nederlandse naam van de boom. Ooit was een botanische wandeling mogelijk door het park, waarbij de 86 belangrijkste bomen van een naambordje waren voorzien. Hiervan zijn er nog steeds enkele over. Op enkele plekken in het park zijn daarnaast nog andere borden aanwezig. Bij de skatebaan staat een bordje met aanwijzingen voor het gebruik van de baan, bij de speeltuin staat een informatiebordje en verder is op de hoek Quinten Matsijslei – Van Eycklei een plattegrond van het park aanwezig met informatie over het joggingparcours. Dit parcours zelf wordt met paaltjes in het park aangegeven (afbeelding 42 en 43).

Afbeelding 43, recreatieve voorzieningen.

Afbeelding 44, Boven en midden: hekwerken in het Stadspark. Onder: horeca in het Stadspark vroeger

Hekwerk

Op diverse plekken in het park zijn hekken aanwezig met een totale lengte van 2.159 meter (afbeelding 44). Zo wordt het gazon van de vijver van de wandelpaden gescheiden door een hek. Dit hek is geplaatst in de periode waarin het waterpeil in de vijver sterk fluctueerde en de vijver zelfs droog stond. Het hek moest voorkomen dat met name kinderen de blootliggende sliblaag betraden. In het verhoogde deel van het park zijn tussen de paden en beplanting gaashekken geplaatst. Deze rasters verkeren plaatselijk in slechte staat. Op en aan de hoofden van de hangbrug bevindt zich een fraai gesmeed hekwerk dat naast een functionele ook een esthetische functie vervult. Rondom één van de gebouwen van de Groendienst is een houten schutting geplaatst, die gedeeltelijk is overgroeid met klimop. Ook het gazon in de middenberm van de Louiza-Marialei is omgeven door een hekwerk en langs een groot deel van de beplanting aan de Rubenslei bevindt zich tot slot ook een hekwerk.

2.7.5 *Horeca*

In het huidige park is geen horeca meer aanwezig, maar in het verleden was dit wel het geval. Het hoveniershuisje uit het oorspronkelijke ontwerp werd in 1894 uitgebreid tot woning met bergplaats. In 1933 werd deze woning verbouwd tot drinksalon met speeltuin, de 'Melkerij' (afbeelding 44). In 1969 verdwijnen zowel de kiosk als de Melkerij en werden het sociaal verbruikerspaviljoen 'City Garden' en een rolschaatsbaan aangelegd.

Vanaf 2002 is dancing Café Capital gehuisvest in het Stadspark. De dancing werd in 2010 door een brand verwoest en sindsdien is geen horecagelegenheid meer aanwezig in het park. Na de brand zijn de meeste restanten van het gebouw verwijderd en alleen de fundering bleef achter. Deze fundering is nog altijd aanwezig in het park, afgezet door een tijdelijk hekwerk dat in vervallen staat verkeert.

Uit de bevraging blijkt dat een deel van de gebruikers de horeca mist. Een restaurant of café in het park is voor veel respondenten (53%) van de bevraging een belangrijke meerwaarde. Als er horecagelegenheid in het park zou zijn, zou een behoorlijke groep (41%) van de respondenten meer naar het park komen. Voor een vergelijkbare groep (39%) zou dit echter geen reden zijn meer naar het park te komen. Mensen zien een horecagelegenheid ook als goede locatie voor een toilet waaraan, zo blijkt uit de bevraging behoefte bestaat onder de bezoekers.

Afbeelding 45, Een impressie van de huidige bebouwing in het park

2.7.6 *Stelplaats Groendienst*

In het park is een stelplaats van de dienst Groenvoorziening en begraafplaatsen van Stad Antwerpen gevestigd. De stelplaats vormt hier een centrale uitvalsbasis voor medewerkers van de dienst die in de binnenstad hun werkzaamheden uitvoeren. De voorzieningen van deze stelplaats omvatten zowel een werkplaats als een personeelsgebouw. Daarnaast is er een opslagplaats voor materiaal aanwezig. Vóór de bebouwing, aan de zijde van de speeltuin, heeft het groen tegen de gebouw een tuinachtige inrichting gekregen.

De vormgeving van de gebouwen is vooral ingegeven door functionaliteit en draagt niet in positieve zin bij aan de schoonheid van het park. Daarnaast laat de inpassing van de gebouwen niet afgestemd op de karakteristieken van het park. Plaatselijk zijn de gebouwen afgeschermd met een schutting (afbeelding 45).

Legenda

	bepanting		monument of ornament
	tuin		rotspartij
	gras		boom
	water		jogging parcours 1,4km
	skatebaan		
	speelplaats		
	brug		
	verharding dolomiet		
	verharding kasseien		
	verharding asfalt		
	trottoir		
	weg		

Afbeelding 46, Samengestelde kaart Stadspark Antwerpen, studie.

2.8 Knelpunten

Tijdens het in beeld brengen van de verschillende facetten van het Stadspark, zijn enkele knelpunten aan het licht gekomen. In onderstaande subparagrafen worden deze knelpunten geformuleerd. Ten aanzien van deze punten worden in de visie vervolgens doelen gesteld en keuzes gemaakt.

2.8.1 Parkontwerp

Uit een vergelijking van het oorspronkelijk ontwerp met de huidige situatie blijkt dat het park op hoofdlijnen nog in redelijk oorspronkelijke staat behouden is. Maar er zijn ook zeker verschillen ontstaan:

- Zichtlijnen en doorkijkjes. Plaatselijk is zicht-blokkerende beplanting ontstaan waar dat niet gewenst is. Op andere plekken is beplanting juist doorgegroeid of verwijderd, waar beplanting het zicht juist zou moeten blokkeren. De parkbeleving is hierdoor veranderd en de weldoordachte bedoeling van de ontwerper komt lang niet overal meer tot uiting.
- De verdeling tussen open – transparante – en dichte beplanting is veranderd. Het centrum van het park is dichter geworden terwijl de randen plaatselijk juist opener zijn dan in het verleden. De stad is meer zichtbaar in het park waardoor het park er minder in slaagt rust en ontspanning te bieden, dit is gedeeltelijk het gevolg van veranderingen in het park, maar ook van veranderingen in de omringende stad.
- Zowel de padenstructuur als de contouren van plantvakken zijn niet overal meer conform het ontwerp. Krommingen in paden en plantvakken zijn verschoven waardoor de ruimtelijke beleving is veranderd.
- De vijver is tegenwoordig kleiner dan dat die vroeger was als gevolg van een lagere grondwaterstand. Mede hierdoor is het eilandje niet meer als zodanig aanwezig.
- De middenberm van de Quinten Matsijslei is door aanpassingen in het oorspronkelijke ontwerp en door het drukke verkeer effectief aan het park onttrokken. Verder zijn de Quinten Matsijslei en de Van Eycklei breder geworden, waardoor het oppervlakte groen is verkleind.
- Hoewel niet zekerheid is hoe de ontwerper dit heeft voorzien, lijkt de Louiza-Marialei los te staan van het park. De Rubenslei vormt nu een harde scheiding. Verder is de Louiza-Marialei vrij strak en recht ingericht; anders dan de landschappelijke inrichting van het park. Visuele aansluiting ontbreekt.
- Eenheid in materialen en voorzieningen is niet altijd aanwezig. Er worden verschillende typen meubilair gebruikt en de goten langs paden zijn bijvoorbeeld niet overal gelijk vormgegeven.
- De bebouwing, bestaande uit de stadswerf, de overblijfselen van de horecavoorziening en bunkers, zorgt voor een rommelige aanblik. Deze bebouwing is niet altijd ingepast in het park, waardoor het de sfeer van het park verstoort.

Met uitzondering van enkele gerichte inrichtingsmaatregelen zoals wegverbredingen, hebben de meeste van bovenbeschreven ontwikkelingen vrij geleidelijk plaatsgevonden. Het gevaar daarvan is dat de daardoor opgetreden veranderingen niet altijd bewust worden waargenomen en geen duidelijk beeld is van de situatie die moet worden gehandhaafd. Desalniettemin zijn de grote lijnen en diverse details van het oorspronkelijke ontwerp nog voldoende aanwezig om als kapstok te dienen voor een onderbouwde visie en beheerplan.

Afbeelding 47, historisch beeld van de vijverpartij en hangbrug.

Afbeelding 48, historisch beeld van de kiosk die ooit gestaan heeft waar zich nu de skatebaan bevindt.

2.8.2 *Beheer en onderhoud van het park*

Behalve in de fysieke inrichting zijn ook in het beheer enkele knelpunten aan het licht gekomen:

- Het huidige boombeheer is niet altijd logisch. Zo worden bomen, ook midden in plantvakken, tot hoog opgekreund. De landschapsstijl staat voor het nabootsen van de natuur, maar dan mooier. Gebruik van natuurlijke groeivormen van bomen hoort daarbij. Dergelijke snoei is alleen onnodig, maar ook onwenselijk en daarbij kostbaar. Snoeivormen als knotbomen en kandelabers passen niet in een park van deze aard.
- Bomen worden gesnoeid waarvan beter besloten kan worden ze te verwijderen/vervangen.
- In het park zijn her en der bomen geplant op locaties waar in het licht van het ontwerp geen bomen gewenst zijn.
- Veel van de historische bomen zijn, waarschijnlijk door natuurlijke uitval, verdwenen en vaak niet correct vervangen. Nog resterende bomen vervullen veelal niet langer hun strategische functie doordat ze zijn ingekapseld door opslag of nieuwe aanplant. Ook voor deze bomen is ingroei van de volgende generatie onvoldoende georganiseerd. In de toekomst zal dit leiden tot een verdere afname van de karakteristieken die Keilig in het park heeft aangebracht.
- Op een aantal locaties wordt de beplanting intensief beheerd met geschoren en gesnoeide hagen. Dergelijke elementen passen niet bij een park in landschapsstijl.
- De gazons zijn relatief oud. Dit zorgt plaatselijk voor stagnerend hemelwater en lijkt de grasmat niet overal goed bestand meer te zijn tegen de mate van betreding.

In de regel kan worden gesteld dat in het tot nu toe gevoerde beheer onvoldoende oog is geweest voor de historische inrichting, de bijzondere karakteristieken van het park en de 'geest' van de ontwerper. Er wordt onvoldoende planmatig beheerd en beleid ten aanzien van duurzame instandhouding van de parkkarakteristieken ontbreekt. Voorzetten van dit beheer zal leiden tot een verdere afname van de bijzondere eigenschappen van het park.

2.8.3 *Gebruik*

Zoals hierboven vermeld blijkt uit de bevraging van 2009 dat veel bezoekers van het huidige Stadspark over het algemeen erg tevreden zijn over het park. Veel bezoekers wandelen er graag en waarderen de huidige inrichting, met bomen, monumenten en de vijver. Er werden bij de bevraging ook een aantal wensen en knelpunten genoemd:

- Een groot deel van de mensen (74%) vindt openbare toiletten een belangrijke meerwaarde voor het park.
- Een deel (57%) van de gebruiker zou liever geen fietsers zien in het park
- Meer dan de helft van de respondenten (56%) zou graag meer bloemen zien in het park.
- Een aanzienlijk deel van de bevrageden (53%) mist een horecagelegenheid in het park.
- Veel mensen vinden dat er veel zwerfvuil is in het park (44% bevrageden).
- Veel mensen (42%) vinden de verlichting in het park slecht.
- Er zijn gebruikers die het onderhoud van monumenten, paden en speeltuigen graag beter zou zien (43, 36 respectievelijk 40%).
- Uit de focusgesprekken en de opmerkingen bij de bevraging blijkt dat mensen overlast door prostitutie ervaren.
- Een beperkt deel (17-25%) van de respondenten van de bevraging in 2009 vond de ingangen niet veilig bereikbaar.
- Een beperkt deel van de bevrageden (18-25%) vond de kruisingen rond het park onveilig.

Naast deze knelpunten kwam naar voren dat men zich niet altijd veilig voelt in het park, met name 's nachts. Een groot deel van de respondenten bij de bevraging in 2009 voelt zich 's avonds af en toe (22%), vaak (20%) of altijd onveilig (36%) in het park. Overdag echter voelen de meeste mensen zich nooit (46%) of zelden (26%) onveilig. Een deel van de respondenten (25%) mist toezicht in het park.

3. Visie & Beheerdoelstellingen

Het Stadspark is een uniek gebied in het hart van Antwerpen. De unieke eigenschappen zijn vooral toe te schrijven aan het goed doordachte ontwerp dat met een specifieke visie en binnen een herkenbare stijl tot stand is gekomen. Het behoeft nog altijd geen geoefend oog om de bijzondere vormgeving van het park te ontdekken.

Sinds de aanlegperiode van het Stadspark zijn de stedenbouwkundige, maatschappelijke en sociale context van het park veranderd. Binnen een dynamische stad als Antwerpen ligt het in de lijn der verwachting dat deze context ook in de toekomst in beweging zal blijven. Tegelijkertijd bevindt het park zich op een keerpunt. Het merendeel van de bomen en een groot deel van de struiken uit de aanlegfase is verdwenen terwijl de meeste kennis over de parkhistorie de gang naar de stadsarchieven heeft gemaakt. Dit vraagt om een herbezinning op de wijze waarop invulling wordt gegeven aan beheer en inrichting van het park. Het belangrijkste instrument daarbij is een eenduidige visie waarin gebruik, beheer en inrichting, bedreigingen en kansen en alle belangen op integrale wijze op elkaar worden afgestemd.

In paragraaf 3.1 wordt de integrale visie voor het park beschreven. Ambities en doelstellingen worden vanuit verschillend perspectief toegelicht. Voor een aantal delen van het park geldt dat zij te maken hebben met meer specifieke vraagstukken die een verdere verdieping vragen. In paragraaf 3.2 wordt op deze deelgebieden nader ingegaan.

3.1 Visie en beheerdoelstellingen voor het volledige gebied

3.1.1 Inleiding

Het Stadspark, ooit aangelegd aan de toenmalige stadsrand, is nu volledig omgeven door dichte bebouwing. Dit heeft niet alleen effect gehad op visuele aspecten, ook de milieukundige en hydrologische aspecten zijn daarmee beïnvloed. In zekere mate samenhangend met de stedelijke ontwikkeling is ook het gebruik van het park veranderd. Een breed scala aan doelgroepen, elk met hun eigen wensen en behoeften, maken gebruik van het park. Tot slot is ook het gevoerde beheer debet geweest aan zekere veranderingen en verschuivingen in het park.

De meeste van deze veranderingen zijn successievelijk verlopen en lang niet altijd bewust waargenomen. Gevolg hiervan is dat er conflictsituaties zijn ontstaan, er een geleidelijke aantasting van de unieke historische karakteristieken van het park heeft plaatsgevonden en het park niet langer op alle vlakken voldoet aan de wensen die er, aan het begin van de 21^e eeuw, aan worden gesteld. Dit terwijl het belang dat aan het park wordt toegekend en de behoefte aan een groengebied van allure in de stadskern zeker niet is afgenomen. Specifieke knelpunten zijn in het voorgaande hoofdstuk beschreven.

Stad Antwerpen zet in op het voorkomen van verdere achteruitgang en vooral ook op het planmatig werken aan herstel, instandhouding en ontwikkeling van het park. Vanuit dit streven is de volgende overkoepelende doelstelling geformuleerd:

Het Stadspark, alle daarin voorkomende onderdelen en objecten, samen met aangrenzende delen van de Louiza-Marialei, Rubenslei, Quinten Matsijslei en Van Eycklei, wordt als integraal gebied en historisch monument duurzaam voor de toekomst behouden. Voorop staat daarbij behoud en herstel van cultuurhistorisch waardevolle elementen, van de hoogwaardige beeldkwaliteit en van de maatschappelijke functies van het park binnen een hedendaagse context.

Vanuit verschillende perspectieven wordt in de navolgende paragrafen invulling gegeven aan de visie en de hoofddoelstelling.

3.1.2 *Cultuurhistorische kansen*

Het Stadspark is aangelegd in de landschapsstijl en toont daarvan nog altijd goed herkenbare stijlkenmerken. Deze kenmerken zijn onder meer beschreven in het beschermingsbesluit dat als bijlage 2 aan dit plan is toegevoegd. Hét bewijs van de deskundigheid waarmee het park is ontworpen en vormgegeven is het feit dat de ontworpen effecten van het park op haar bezoekers ook nu, bijna 150 jaar later, nog altijd hun uitwerking niet missen. Hoewel er door de jaren heen zaken in het park zijn veranderd en er aan toegevoegd, zijn er weinig noemenswaardige elementen uit het park verdwenen. Het Stadspark vormt zo feitelijk een landschappelijke tijdschapsule uit het eind van de 19^e eeuw en een levend landschappelijk archief van de periode daarna. De cultuurhistorische waarde van het park is daarmee erg hoog. Stad Antwerpen zet zich in voor het behoud daarvan. Hiertoe zijn de volgende ambities en doelen geformuleerd:

- Het Stadspark is aangewezen als beschermd monument. Aantasting van de historische parkstructuur en van typische stijlkenmerken en –elementen uit de aanlegperiode wordt voorkomen. Niet enkel het park als geheel, maar ook ornamenten die integraal deel uitmaken van het park, waaronder de rotspartijen, de hangbrug, monumenten en kunstobjecten, zijn van grote cultuurhistorische én esthetische waarde. Duurzaam behoud hiervan staat voorop in de visie en heeft prioriteit wanneer beheerdoelstellingen in de praktijk tot interne tegenstrijdigheden leiden. Dit geldt bijvoorbeeld voor de situatie waarin waardevolle bomen door hun standplaats de rotspartijen aantasten. Hoewel dergelijke bomen in beginsel behouden dienen te worden, worden deze toch verwijderd omwille van de instandhouding van het cultuurhistorische ornament.
- Typische parkkarakteristieken die van invloed zijn op en een positieve bijdrage leveren aan de cultuurhistorische waarde van het park en de daarin aanwezige elementen worden actief behouden, onderhouden en waar nodig hersteld (voor een overzicht van de betreffende elementen wordt verwezen naar afbeelding 9 van dit plan). Dit betreft niet alleen elementen uit de aanlegtijd, maar ook elementen die in de periode daarna zijn toegevoegd én elementen die mogelijk in de toekomst worden toegevoegd.
- Op een aantal plaatsen zijn de historische structuur en de ontwerpprincipes sterk aangetast of zelfs geheel verdwenen. Een reconstructie van de oorspronkelijke inrichting is hier niet gewenst. Waar de huidige inrichting niet visueel of functioneel aansluit bij het park wordt een herinrichting uitgevoerd. De ontwerpprincipes van de landschapsstijl en specifiek van Keilig en de karakteristieken van het park worden daarbij als randvoorwaarden genomen, waarbinnen een nieuw ontwerp wordt vormgegeven.
- Het Stadspark is geen museum en wordt dan ook niet als specifiek tijdsbeeld bevroren. Er is binnen de context van dit landschapsbeheerplan juist ruimte voor en behoefte aan de toevoeging van een nieuwe tijdslaag. Door toevoeging, vervanging of aanpassing van elementen worden beheer en inrichting afgestemd op de wensen van Stad Antwerpen en haar inwoners. De nieuwe tijdslaag geldt als aanvulling en mag nadrukkelijk geen afbreuk te doen aan de historische kwaliteiten van het park.

3.1.3 *Oppervlaktewater en waterhuishouding*

Een prominente plaats in het park wordt ingenomen door de vijverpartij. Het oppervlaktewater van de vijver neemt een groot deel van de open ruimte voor haar rekening, maar wordt niet betreden. De ruimtelijke beleving samen met de afwezigheid van mensen staat garant voor een zekere mate van rust in het park.

In het recente verleden heeft het waterpeil sterk gefluctueerd en zelfs droogval is voorgekomen. Dit leidde tot aanzienlijke aantasting van de belevingswaarde en schade aan de taluds. Een vergelijking met historische gegevens leert dat het huidige waterpeil aanzienlijk lager is dan tijdens de aanlegperiode. Dit heeft gevolgen voor de belevingswaarde, maar biedt ook mogelijkheden voor het gebruik van de oeverzone. Door het verlaagde peil en plaatselijke dempingen is het eiland aan de wal vastgegroeid en niet meer als zodanig aanwezig.

Stad Antwerpen erkent de waarde van de vijver voor het functioneren van het park. Met het oog op de onzekerheden rond het waterpeil neemt de stad zo min mogelijk risico's. Maatregelen waarvan de gevolgen niet goed kunnen worden ingeschat, worden achterwege gelaten. Ten aanzien van de waterhuishouding worden de volgende ambities en doelstellingen geformuleerd:

- Handhaven van een min of meer constant waterpeil heeft hoge prioriteit, ongeacht de hoogte van het gekozen peil. Tijdelijke fluctuaties worden voorkomen. Bij ingrepen die tot doel hebben het waterpeil aan te passen of maatregelen die dit als neveneffect hebben, moet zo groot mogelijke zekerheid zijn dat het nieuwe peil kan worden gehandhaafd. Zolang zich geen nieuwe peilfluctuaties voordoen, wordt het huidige waterpeil gehandhaafd.
- Bij (bouw)werkzaamheden elders in de stad moeten ter plaatse voorzieningen worden getroffen om tijdelijke veranderingen in de grondwaterstand en –stroming te voorkomen.
- In de vijver zelf worden voorzieningen (lichte pompinstallatie en overstort) aangebracht waarmee de aan- en afvoer van water kan worden beïnvloed, zodat (beperkte) schommelingen in het waterpeil kunnen worden opgevangen en genivelleerd. Deze voorzieningen worden best gecombineerd met de doelen als geformuleerd in paragraaf 3.2.5, betreffende herstel van het eiland.
- Herstel van het historische waterpeil (periode eind 19e eeuw) wordt niet haalbaar geacht. Desalniettemin wordt verwacht dat een verhoging van het waterpeil tot een hogere belevingswaarde van het park zal leiden. Indien nieuwe fluctuaties in het waterpeil in de toekomst aanleiding geven tot verdere maatregelen, wordt deze gelegenheid aangepakt om te verkennen of binnen deze maatregelen permanente peilverhoging tot de mogelijkheden behoort. Het opheffen van de grondwaterafhankelijkheid is daarbij een mogelijkheid.
- Herstel van het eiland is wenselijk. Dit gebeurt in eerste instantie door het verwijderen van bodemmateriaal in het gedempte deel van de vijver aan de noordzijde van het eiland. Indien deze ingreep niet leidt tot het gewenste resultaat of leidt tot aantasting van de lijn en hellingshoek van de oeverzone, wordt verkend of aanvullende technische oplossingen tot de mogelijkheden behoren. Deze oplossingen kunnen deel uitmaken van de nieuwe tijdslaag.
- Het Stadspark zou ook als tijdelijke wateropvang kunnen worden gebruikt voor regenwater uit de stedelijke omgeving van het park. Dit vraagt wel om gerichte voorzieningen die op dit moment nog niet in het park aanwezig zijn. Door een deel van het regenwater uit de omgeving van het park niet af te voeren naar het riool maar naar het stadspark, waar het op natuurlijke manier in de bodem kan infiltreren, wordt overbelasting van het riool voorkomen op tijden dat er veel neerslag valt in de stad.

3.1.4 *Landschappelijk en esthetisch herstel*

Kenmerkend voor het parkontwerp is het gevoel in het park te zijn afgescheiden van de omringende stad. Daarnaast zijn de afwisseling van beslotenheid en openheid, de aanwezige zichtassen en doorkijkjes en de nauwkeurig geplande beeldkwaliteit belangrijke karakteristieken. Deze worden bewerkstelligd door verschillende beplantingstypen op strategische locaties.

De soortsaamenstelling, aard en begrenzing van de beplanting is op veel plaatsen enigszins tot zelfs volledig veranderd wat ertoe heeft geleid dat de beoogde effecten op de belevingswaarde van het park zijn afgenomen. Zonder ingrijpen zal deze afname zich in de toekomst versneld voortzetten. Stad Antwerpen zet zich ervoor in dit te voorkomen.

Onderstaand worden visie op en doelstellingen voor de landschappelijke en esthetische aspecten beschreven. Omdat landschappelijke aspecten en esthetiek in het Stadspark onlosmakelijk met elkaar zijn verbonden, wordt in de visie geen nader onderscheid gemaakt tussen beide invalshoeken. Het is van belang te realiseren dat onderstaande doelstellingen van toepassing zijn op het gehele studiegebied, van gevel tot gevel.

Voor alle deze doelstellingen geldt dat ze worden nagestreefd binnen de ontwerpprincipes -de handtekening van Keilig- en met deskundigheid op gebied van historisch parkbeheer. De impact die het verwezenlijken van deze doelstellingen heeft op het park moet goed worden afgewogen. Bij de vertaling naar concrete maatregelen wordt dan ook gezocht naar de juiste maat.

- Bomen uit de aanlegfase van het park, anderszins monumentale bomen en bomen met een hoge bijdrage aan de beeldkwaliteit worden in beginsel behouden zolang de veiligheid van bezoekers gegarandeerd kan worden. Wel wordt in acht genomen dat de inrichting van park en omgeving op bepaalde punten is gewijzigd zodat niet alle zichtassen kunnen functioneren als in het oorspronkelijk ontwerp is voorzien. Dit kan aanleiding geven tot aanpassingen als het inkorten van een zichtas om uitzicht op storende elementen tegen te gaan.
- De oorspronkelijke verdeling tussen open en dichte ruimte wordt waar mogelijk hersteld. In het centrum van het park worden de dichtgegroeide delen, waar redelijkerwijs mogelijk, opnieuw open gemaakt, terwijl in de randzones een dichtere beplanting wordt nagestreefd.
- Zichtassen vormen een van de belangrijkste dragers van de belevingswaarde in het park en worden dan ook zorgvuldig behouden en hersteld. Dichtgegroeide zichtassen worden ontdaan van zichtblokkades terwijl vervallen zichtassen opnieuw worden voorzien van strategische begeleidende plantvakken en/of bomen.
- De randen van het park houden overwegend een gesloten indruk of worden in die staat hersteld om de visuele invloed van bebouwing en verkeer op het park te beperken. Hiermee wordt niet per definitie bedoeld op volledig dichte beplantingen als groene muren, maar op beplantingen die tijdens het passeren of gezien in het verlengde van het pad of de weg voor voldoende dekking zorgen. Vanuit een invalshoek loodrecht op de parkranden wordt door kleinschalige openheid of transparantie een zekere mate van doorzicht en sociale controle mogelijk gemaakt. Op passende locaties worden openingen gemaakt of behouden om van buitenaf fraaie zichtlijnen of doorkijkjes naar het park te creëren. Daarmee draagt het park in bredere zin bij aan de belevingswaarde van de stad. De rustbeleving binnen het park mag hierdoor echter niet sterk worden aangetast.

- Contouren van plantvakken worden waar mogelijk in oorspronkelijke staat hersteld in functie van het verrassingseffect, passend binnen de Landschapsstijl. In dat licht worden ook verdwenen plantvakken teruggebracht en nieuwe plantvakken (zoals dichtgegroeide boomweiden) verwijderd of geopend. Daar waar contouren van plantvakken bewust zijn aangepast op grote wijzigingen in het park (zoals rond bunkers en bebouwing) of waar het herstel van de oorspronkelijke contouren geforceerd en/of onnodig is, worden de contouren opnieuw gedefinieerd op basis van de huidige situatie. Ook wordt aanpassingen aan de contouren het huidige gebruik voldoende in acht genomen. De breedte van de paden moet bijvoorbeeld geschikt blijven voor het aantal bezoekers.
- De strategische plaatsing en soortenkeuze van solitaire bomen, boomgroepen en struiken wordt herzien in het licht van het ontwerp. Waar zij afbreuk doen aan de verdeling tussen open, gesloten en transparante ruimte, zichtassen en doorzichten of anderszins aan de belevingswaarde van het park, worden bomen verwijderd. Dit geldt in beginsel niet voor de monumentale bomen uit de aanlegperiode. Hun locatie is immers juist afgestemd op en vaak cruciaal voor de belevingswaarde. Te verwijderen bomen zijn veelal spontaan opgeslagen exemplaren of bomen die later op ongewenste locaties zijn geplant. Bij verwijderen van beplanting wordt gekozen voor een gefaseerde, voorzichtige aanpak en wordt het juiste evenwicht gezocht met het toevoegen van nieuwe beplantingen elders. Indien redelijkerwijs mogelijk, heeft verplanten van bomen de voorkeur. Op locaties waar bomen zijn verdwenen worden deze opnieuw aangeplant, mits passend binnen de huidige en gewenste situatie.
- Op locaties waar beplanting op ooghoogte een duidelijke zichtblokkerende functie heeft of had, wordt beplanting in die functie hersteld. Dit betreft hoofdzakelijk struikbeplantingen van taxus, buxus en hulst die op veel plaatsen zijn verdwenen of doorgeschoten tot lage bomen waar men onderdoor kijkt. Op een paar locaties hebben enkele struiken zich ontwikkeld tot fraaie (kleine) bomen. Hoewel de ontwerper dit niet als zodanig heeft bedoeld, dragen ook deze exemplaren in positieve zin bij aan de belevingswaarde. Bij herstel van dergelijke beplantingen worden waardevolle exemplaren daarom behouden.
- De soortenrijkdom van het bomen-, struiken- en plantenbestand wordt hersteld. Inbrengen van verdwenen of nieuwe soorten en verjongen van aanwezige soorten is hiervoor het middel, gecombineerd met het terugdringen van sterk uitgebreide soorten. Bij het inbrengen van nieuwe soorten vormen de bomenlijst en struikenlijst (bijlage 3) een inspiratiebron, maar zijn niet bindend. Op basis van nieuwe kennis over groeiplaatseisen, soortkenmerken, randvoorwaarden (o.a. klimaatverandering) en de beschikbaarheid van nieuwe soorten, kan worden afgezien van het gebruik van bepaalde soorten en kunnen nieuwe soorten worden geïntroduceerd. De juiste soort op de juiste plaats is steeds het uitgangspunt.
- De oppervlakte waarop bodembedekkers en bloembollen voorkomen, wordt vergroot. Door overmatige betreding van gazons en plantvakken is dit niet overal mogelijk. De locaties waarin de toevoeging van bodembedekkende planten en bloembollen kansrijk is, worden optimaal benut. Het plaatselijk vervangen van slecht groeiend gazon door bodembedekkers behoort ook tot de mogelijkheden. Gebruik van stinzenplanten geniet de voorkeur, echter de onderhoudsbehoefte moet steeds in overweging genomen worden.
- Gestreefd wordt naar beplanting met een duurzaam hoogwaardige beeldkwaliteit. Voorkomen wordt dat na het wegvallen van de beeldbepalende (veelal uit de aanlegfase daterende) bomen en struiken, een verwilderde soortenarme beplanting overblijft. In de huidige situatie bestaat de nieuw generatie overwegend uit spontane opslag van esdoorn en paardenkastanje, van onvoldoende kwaliteit. Aanvullende aanplant van nieuwe bomen is noodzakelijk.

- Bomen en struiken krijgen zo veel mogelijk de kans in hun natuurlijke habitus uit te groeien. Ingrijpen in de groeivorm van bomen en struiken wordt uitsluitend gedaan uit oogpunt van toegankelijkheid en veiligheid van parkbezoekers en verkeer. Opkronen en anderszins snoeien van bomen wordt beperkt tot bomen aan wegen en paden en tot maximaal de wettelijk bepaalde hoogte. Geschoren, geknipte, geknotte of anderszins ontworpen groeivormen worden uit het park geweerd.
- Bij aanplant van nieuwe bomen worden bijvoorkeur exemplaren gebruikt met een markante groeivorm. Gekromde bomen, bomen met zware zijtakken of meerstammige bomen genieten de voorkeur boven typische straatbomen met een rechte spil en regelmatige betakking.

3.1.5 *Ecologische nevenfunctie*

In het Groenplan Antwerpen (ontwerpfase, TRITEL i.s.m. Buiting Advies) worden ecologische kerngebieden benoemd die via groene haarvaten in verbinding staan met de kleinere binnenstedelijke groenelementen en –structuren. Het Stadspark vervult als grootste stapsteen in de binnenstad een belangrijke functie in het netwerk van groene haarvaten. Hoewel cultuurhistorie en recreatie als voornaamste functies van het park worden genoemd, vervult het dus ook een rol in de stedelijke ecologie, die tot uiting komt in de volgende doelstellingen:

- In het park is ruimte voor spontane vestiging van in het wild levende flora en fauna mits deze geen afbreuk doen aan de cultuurhistorische, ecologische en recreatieve kwaliteiten ervan.
- Het uitzetten of verspreiden van planten en dieren in het park wordt beslist als ongewenst beschouwd, voor zover dit niet door of in nauwe samenspraak met Stad Antwerpen is uitgevoerd. Soorten die zich desondanks op deze manier in het park hebben weten te vestigen worden in aantal zo veel mogelijk beperkt, zeker wanneer zij overlast of schade aan het park veroorzaken. Aandachtpunten hierbij zijn konijnen, schildpadden, ganzen en goudwindes. Er wordt in de regel gestreefd naar een zo natuurlijk mogelijke populatie van watervogels. Hierin is plaats voor maximaal twee koppels zwanen.
- De wettelijk beschermde status van flora en fauna wordt in het parkbeheer gerespecteerd. Ook soorten die zijn opgenomen op de z.g. rode lijsten (lijsten met bedreigde plant- en diersoorten) worden in het beheer ontzien.
- Er worden geen specifieke biotopen ingericht waarmee vestiging van in het wild levende flora en fauna wordt bevorderd. Wel kunnen kleine elementen worden toegevoegd zoals nestkasten en broedgelegenheden voor watervogels en voorzieningen voor andere faunagroepen.
- In de gazons wordt ruimte gecreëerd voor meer soortenrijke vegetaties door plaatselijk een extensiever beheer toe te passen. De vegetatie die daarmee ontstaat, bestaande uit hoger gras, gemengd met kruidachtige planten, mag geen beperking opleveren voor de recreatieve mogelijkheden. Dergelijke locaties worden gepland in de gazons die niet of minder dienstdoen als lig- of speelweide. Echter ook daar blijft betreding onverminderd toegestaan.
- Bunkers vormen vaak een geschikte (winter)verblijfsplaats voor diverse vleermuizen. In combinatie met opgaande beplanting en de vijverpartij maakt dit het Stadspark in potentie tot waardevol vleermuishabitat. Indien uit onderzoek blijkt dat de bunkers geschikt zijn als verblijfsplaats, worden deze voor vleermuizen toegankelijk gemaakt. Fysieke aanpassingen aan de bunkers mogen niet strijdig zijn met de monumentstatus ervan.

3.1.6 Brede recreatie en goede toegankelijkheid

Het park heeft vanuit de historie altijd volop gelegenheid geboden voor recreatie. Mogelijkheden voor ontspannen, beleven en flaneren waren al bij het ontwerp een belangrijk uitgangspunt. Hoewel in de huidige situatie andere recreatievormen hun intrede hebben gedaan, blijft dit uitgangspunt ook nu overeind. Er wordt rekening gehouden met de hedendaagse behoeften en wensen ten aanzien van inrichting en toegankelijkheid. Deze visie wordt nader vormgegeven in de volgende doelstellingen voor het recreatief gebruik van het park, waarop ook enkele randvoorwaarden van toepassing zijn:

- Het Stadspark biedt plaats aan uiteenlopende recreatievormen en doelgroepen en zal dit ook in de toekomst blijven doen. In beginsel worden die recreatievormen toegestaan die passen binnen een terrein dat is bedoeld voor ontspanning en rustbeleving. Vormen van recreatie en gebruik die hinderlijk zijn voor het brede publiek, risico's veroorzaken voor andere mensen of schade toebrengen aan het park, worden geweerd.
- In het Stadspark is plaats voor algemene voorzieningen en faciliteiten ten behoeve van recreatie. Het soort voorzieningen en faciliteiten wordt afgestemd op wensen en behoeften van deze tijd, maar het toevoegen van voorzieningen wordt altijd afgewogen tegen het historisch ontwerp, nut en noodzaak voor het brede publiek en het totaal aan voorzieningen dat reeds in het park aanwezig is. Passende nieuwe elementen zijn bijvoorbeeld drinkfonteinnetjes en informatieborden.
- In het Stadspark is geen plaats voor exclusief gebruik. Dat wil zeggen dat geen nieuwe voorzieningen worden aangebracht voor bepaalde doelgroepen die gebruik door andere doelgroepen uitsluiten, beperken of hinderen (bvb. een hondenloopzone). Bestaande voorzieningen worden behouden.
- Binnen het park is ruimte voor een horecavoorziening. Binnen of direct aansluitend op deze voorziening worden tevens openbare toiletten ondergebracht. De horecavoorziening moet aansluiting vinden en zicht bieden op de speelvoorzieningen. De horecagelegenheid richt zich primair op de doorsnee parkbezoeker als clientèle en is laagdrempelig. Er is ruimte voor de combinatie met andere vormen van (avond)horeca, zolang dit de primaire doelgroep, de overige parkbezoekers en het functioneren van het park niet in de weg staat.
- Bij een brede en intensieve recreatie als plaatsvindt in het Stadspark hoort ook voldoende en adequate controle op en handhaven van het parkreglement door het bevoegd gezag (zowel overdag als 's nachts) en controle op de kwaliteit en staat van onderhoud van de voorzieningen door de beheerder. Controle, handhaving en onderhoud wordt afgestemd op het gebruik van het park.

Ten aanzien van de toegankelijkheid van het park zijn de volgende doelstellingen geformuleerd:

- De historische hoofdingang van het park aan de Rubenslei en de opgang daarheen via de Louiza-Marialei worden in hun functie hersteld. De visuele en functionele samenhang tussen de Louiza-Marialei en de ingang aan de Rubenslei wordt versterkt. De ingang tot het park op de kruising Rubenslei-Van Eycklei wordt heden ten dage zeer frequent gebruikt en wordt daarom als officiële hoofdingang erkend. De uitstraling en allure van deze toegang wordt daarom versterkt. Ook wordt er met een gedeeltelijke herziening van de inrichting naar gestreefd deze ingang weer meer deel te laten uitmaken van het park. Hiertoe worden ontwerpgegevens geformuleerd.

- De secundaire ingangen tot het park worden qua locatie en inrichting zo veel mogelijk afgestemd op het historische ontwerp. De ligging van voetgangersoversteekplaatsen over de Rubenslei, Van Eycklei en Quinten Matsijslei wordt in eerste instantie afgestemd op de locaties van hoofd- en secundaire toegangen tot het park. Daar waar dit wegens verkeerskundige redenen niet mogelijk blijkt en waar uit het huidige gebruik blijkt dat behoefte is aan een extra toegang, kan worden overwogen om de locatie van de toegangen te herzien of een toegang toe te voegen. Een verlegde of nieuwe toegang moet worden vormgegeven binnen de stijl van het park en met de handtekening van Keilig.
- Betreding van het park via beplantingen of anderszins op locaties waar zich geen officiële toegang bevindt, wordt niet toegestaan en met fysieke middelen voorkomen.
- Toegangen tot en officiële paden in het park zijn bedoeld voor voetgangers en fietsers en dienen voor dat gebruik in goede staat te verkeren.
- Uitsluitend de daarvoor bedoelde toegang aan de Rubenslei (hoofdingang) en de kasseiweg vanaf de Rubenslei tot aan het bouwblok, zijn toegankelijk voor lichte gemotoriseerde voertuigen van uitsluitend de stedelijke beheerdiensten en hulpdiensten en voor de bevoorrading van de horecagelegenheid in het park. Vrachtwagens en andere zwaardere voertuigen worden nergens in het park toegestaan. Indien materialen met vrachtwagens of andere zwaardere vervoermiddelen worden aan- of afgevoerd, worden deze materialen aan de ingang bij de Rubenslei overgeladen van of naar lichtere, aangepaste transportmiddelen. Betreding van alle andere toegangen en paden in het park met (ook lichte) gemotoriseerde voertuigen is niet toegestaan. Uitzondering hierop vormen calamiteiten waarbij hulp- en nooddiensten toegang tot het park nodig hebben.
- Betreding door voetgangers en fietsers is toegestaan op alle officiële paden en pleinen en de skatebaan. Daarnaast zijn de gazons en overige recreatieve voorzieningen opengesteld voor voetgangers. Betreding van beplantingen en niet officiële paden is niet toegestaan. De vijver is niet bedoeld als recreatieplas maar dient, net als de gazons op de taluds rond de vijver, wel gedeeltelijk benaderbaar te zijn. Hiervoor wordt een zonering ingevoerd (zie ook paragraaf 3.2.5).
- Gebruik van rasters, hekwerken en andere afscheidingen wordt tot een minimum beperkt. Het hekwerk rond de vijver wordt tot nader order behouden tot overeenstemming is over de plaatsen waar de afsluiting zal verdwijnen of worden omgevormd rekening houdend met de veiligheid. Aan de zijde van de speeltuin waar veel jonge kinderen komen en aan de rotspartijen blijven afsluitingen wenselijk. Zie hierover meer in de visie specifiek voor dit deelgebied.
- In het park wordt, als onderdeel van de nieuwe tijdslaag, een tracé uitgezet over bestaande paden, waarlangs recreatieve voorzieningen als bebording en verlichting worden geconcentreerd. Dit tracé leidt de bezoeker langs een aantal van de meest aansprekende delen en elementen van het park en biedt ook in de avonduren een relatief hoog gevoel van veiligheid.

3.1.7 *Inpassing van overig gebruik*

Behalve recreatie, ontspanning en natuurbeleving vervult het Stadspark ook enkele andere functies. Hiervoor is de volgende visie geformuleerd:

- Een stelplaats van de Groendienst blijft duurzaam gevestigd in het park, als uitvalsbasis voor de beheerwerkzaamheden van de dienst in de binnenstad. Het aantal verkeersbewegingen van en naar de stelplaats wordt zo laag mogelijk gehouden, vindt plaats met uitsluitend lichte voertuigen om verstoring en schade te beperken en vindt uitsluitend plaats over de kasseiweg tussen de hoofdingang aan de Rubenslei en het gebouw van de Groendienst.
- Bij de toegang op de kruising Rubenslei-Van Eycklei bevindt zich voor het monument der gesneuvelden een plein dat periodiek dienst doet voor herdenkingen. Het plein blijft deze functie ook in de toekomst vervullen. Beheer en inrichting moeten hierop worden afgestemd.
- Evenementen worden in het Stadspark slechts toegestaan onder bepaalde voorwaarden. Het betreft in deze kleinschalige evenementen met een beperkte impact op het park en haar bezoekers, op het verkeer rond het park én op de woningen en bedrijven rond het park. Eventuele evenementen worden bij voorkeur geconcentreerd op een specifiek deel van het park en mogen geen blijvende schade toebrengen aan het park of enig onderdeel daarvan.

3.1.8 *Materialisering en vormgeving: natuurlijk en verrassend*

Een park in Landschapsstijl is ontworpen met het oog op schoonheid en schijnbare natuurlijkheid. Zowel beplanting als abiotische elementen zijn en worden vormgegeven voor dat doel. Als aanvulling daarop passen ook vreemde, opvallende en verrassende elementen zoals follies en kunstobjecten in het gebied.

- Met het oog op rust en herkenbaarheid wordt consequent gebruik gemaakt van dezelfde materialen voor dezelfde toepassingen. Diversiteit in de materialisering wordt zo veel mogelijk beperkt. De te gebruiken materialen worden vastgelegd in een materialencatalogus. Enerzijds moet de catalogus worden afgestemd op de Antwerpse catalogus voor straatmeubilair (zie bijlage 17), anderzijds dient de daarin opgenomen materialisering voor het bepalen van de herkenbare identiteit van het park.
- Paden hebben per definitie een slingerend of gebogen verloop. Gebruik van rechte lijnen wordt te allen tijde vermeden. Voor verharding van paden wordt consequent hetzelfde materiaal gebruikt, zijnde een halfverharding van porfier. Hierop zijn twee uitzonderingen: ten eerste de weg tussen de hoofdingang aan de Rubenslei en de ingang aan de Quinten Matsijslei, tegenover de Lange Kievitstraat, die geplaveid is met kasseien en als zodanig in stand wordt gehouden. De tweede uitzondering zijn die paden waarop vanwege hun hellingshoek halfverharding niet geschikt is. Hier wordt gekozen voor een asfaltverharding met een slijtlaag die visueel aansluit bij de halfverharding elders in het park.
- De bezoeker moet tijdens het verblijf in het park de gelegenheid hebben de stadse drukte te ontvluchten. Dat houdt in dat de bebouwde oppervlakte binnen het studiegebied zo veel mogelijk beperkt blijft.
- In de lijn van de landschapsstijl wordt bebouwing beeldbepalend en verrassend vormgegeven. Gebouwen moeten functioneel zijn voor faciliteiten die erin ondergebracht zijn, maar dragen daarnaast kenmerken van een folie. De architectuur van de bebouwing is eigentijds (onderdeel van de nieuwe tijdslaag) en mag gezien worden en opvallen.

3.1.9 *Communicatie en voorlichting*

Het Stadspark is een terrein waarop Antwerpen en de Antwerpenaren trots mogen zijn. De stad zet zich er daarom voor in om haar inwoners en bezoekers bekend te maken met de historie van het park en de bijzondere waarden ervan. Hiervoor zijn de volgende doelen gesteld:

- Bij de toegang tot het park moet de bezoeker direct kunnen zien dat hij of zij het Stadspark betreedt door middel van een herkenbare inrichting.
- In het park moet de bezoeker de gelegenheid hebben kennis op te doen van het park. Eén of meerdere informatiepanelen verschaffen de geïnteresseerde informatie over het ontwerp en bijzondere aspecten van het park. Een geschikte locatie hiervoor is de directe omgeving van de nieuwe horecagelegenheid.
- In de omgeving van het park moet de bezoeker middels wegwijzers naar het Stadspark gewezen worden.
- Via de daarvoor geëigende media dient het Stadspark aangeprezen te worden als toeristische bezienswaardigheid en recreatieve 'hot spot'.

3.2 **Visie op deelgebieden**

In enkele delen van het Stadspark is sprake van specifieke inrichting, gebruik en/of knelpunten. Dat maakt dat voor die delen, aanvullend op de algemene doelen, maatwerk nodig is. Onderstaand zijn voor deze deelgebieden nadere doelstellingen verwoord. Dit laat onverlet dat de doelen als beschreven in paragraaf 3.1 ook op deze deelgebieden van toepassing zijn.

3.2.1 *Integreren van de omgeving monument der gesneuvelden*

Voor het monument der gesneuvelden bevindt zich een open ruimte dat is ingericht als plein. Hoewel dit plein formeel deel uitmaakt van het park, lijkt door de huidige inrichting het park pas te beginnen achter het monument. Voor dit deelgebied zijn de volgende doelen geformuleerd:

- Het monument der gesneuvelden en het daarvoor gelegen plein moeten zowel functioneel als visueel deel uitmaken van het park. Door relatief kleine aanpassing van de huidige beplantingsgrenzen en het strategisch toevoegen van nieuwe beplanting aan de zijde van de Van Eycklei, wordt het plein omarmd door groen en zo beter bij het park betrokken. Plaatselijk moet vanaf de Van Eycklei het zicht op het monument behouden blijven.
- De functionaliteit van het plein voor herdenkingen en andere kleinschalige evenementen blijft voor de toekomst gehandhaafd met gelijke capaciteit.

3.2.2 *Herinrichting parkrand Van Eycklei*

De parkrand grenzend aan de Van Eycklei sluit qua inrichting en beleving niet aan bij de rest van het park. In plaats van het park, trekt vooral de Van Eycklei de aandacht van de bezoeker. Doel is om de inrichting van dit deelgebied beter af te stemmen op de rest van het park. Daarvoor zijn de volgende doelstellingen van toepassing:

- De parkrand aan de Van Eycklei moet beleefd kunnen worden als onderdeel van het Stadspark. De Van Eycklei wordt meer aan het zicht onttrokken.
- Bezien vanaf de Van Eycklei biedt de parkrand op strategische plaatsen doorkijkjes naar het park en de vijver.
- Binnen een nieuw ontwerp voor dit deel van het park wordt de tuinachtige en onderhoudsintensieve inrichting vervangen door meer passende beplanting in de geest van het oorspronkelijke ontwerp. Het vervangen of omvormen van de lijnvormige beplanting van eik maakt daar onderdeel van uit.

3.2.3 *Aansluiting van de Louiza-Marialei*

De Louiza-Marialei vormt al vóór de aanleg van het park de toegang tot het terrein en is daarmee onlosmakelijk verbonden. De inrichting van deze dubbele weg en haar middenberm moet de bezoeker uitnodigen tot het park. Daarbij past een inrichting en onderhoudsniveau met een hoogwaardige uitstraling. De volgende doelstellingen zijn van toepassing:

- De inrichting van de Louiza-Marialei moet functioneren als inleiding tot het Stadspark. De middenberm zelf moet (opnieuw) worden toegevoegd aan de beleefbare groene ruimte van Antwerpen.
- De inrichting van dit deelgebied wordt opnieuw ontworpen waarbij de beleefbaarheid, de toegankelijkheid richting en zicht op het Stadspark en de lokale parkeervoorzieningen worden ingepast.
- De aansluiting van de Louiza-Marialei op het Stadspark wordt geoptimaliseerd. De scheidende werking van de Rubenslei wordt verminderd door verkeertechnische aanpassingen.

3.2.4 *Eerherstel voor het eiland*

Het voormalige eiland in de vijver is met het huidige waterpeil niet goed te herstellen. Voor zowel de beeldkwaliteit als de broedgelegenheid van de watervogels in het park, wordt desalniettemin gestreefd naar herstel van het eiland. De volgende doelstellingen zijn daarvoor geformuleerd:

- Het eiland wordt in ere hersteld door deze opnieuw te omgeven door water. De waterpartij moet op het smalste deel voldoende diep en breed zijn om betreding van het eiland door bezoekers tegen te gaan.
- Onderzocht wordt of het uitdiepen van het gedempte en verlande vijverdeel voldoende leidt tot het gewenste beeld. Indien dit niet het geval is, wordt aanvullend onderzocht of met technische oplossingen het beoogde resultaat kan worden bereikt.

3.2.5 *Vijver en vijverrand*

Besloten is om op termijn het hekwerk rond de vijver zo veel mogelijk te verwijderen. Dit wil niet zeggen dat de vijver en vijverrandzone onbeperkt betreedbaar worden. Er wordt een zonering ingesteld waarbij een deel van de vijverrandzone betreedbaar wordt. In het resterende deel wordt betreding ontmoedigd en bemoeilijkt.

- De vijverrandzone moet gedeeltelijk benut kunnen worden door parkbezoekers als ligweide.
- Het gedeeltelijk toegankelijk maken van de vijverrand mag niet leiden tot veiligheidsrisico's voor kinderen, noch leiden tot verregaande verontrusting van watervogels en verdwijnen van broedgelegenheid voor watervogels, evenmin als de achteruitgang of het verdwijnen van waardevolle flora. Aan de vijverrandzone ter hoogte van de speeltuin biedt het volledig verwijderen van elke vorm van afsluiting onvoldoende garanties voor de veiligheid. Hier zal naar een alternatieve oplossing moeten gezocht worden.
- Delen van de vijverrandzone blijven ontoegankelijk voor publiek. Dit betreft delen waar weinig toezicht kan worden gehouden en delen die van groter belang zijn als broedgebied voor watervogels of groeiplaats voor flora.

De effecten van deze maatregelen worden gedurende een periode van enkele jaren na de uitvoering ervan gemonitord. Na afloop van deze periode wordt een evaluatie gehouden.

3.2.6 *Bouwperceel*

Parallel aan dit landschapsbeheerplan is een ontwerp-opgave uitgeschreven voor de bebouwing in het park. Doel is om alle bebouwing en de daarin gevestigde diensten en faciliteiten te bundelen in één bouwwerk. Los van het gebouw, waarvoor doelstellingen zijn beschreven in voorgaande paragraaf, zijn voor het bouwperceel de volgende beheerdoelen gegeven:

- Het bouwperceel moet integraal onderdeel uitmaken van het park. Een visuele scheiding tussen het bouwperceel en de omgeving wordt voorkomen.
- De huidige tuinachtige beplanting rond de gebouwen wordt vervangen voor beplanting die past bij zowel de stijl van het park als bij de nieuw ontworpen bebouwing.

3.2.7 *Wegbeplanting rondom het park*

De beplanting op de Van Eycklei is qua vormgeving afgestemd op de overige wegbeplanting van de stad. Doel is om deze juist af te stemmen op het park en zo de beleving en herkenbaarheid van het park uit te breiden tot aan de gevels van de omringende bebouwing. De volgende doelen zijn hierop van toepassing:

- Met de bomen in trottoirs en (midden)bermen rondom het Stadspark wordt aansluiting gezocht op de beplanting van het park zelf. Dit heeft betrekking op de gekozen soorten en het plantverband. Een onregelmatig, schijnbaar natuurlijk plantverband, echter nauwkeurig ontworpen voor het gewenste visuele effect verdient de voorkeur, evenals het gebruik van verschillende soorten en grootteklassen.
- De middenbermen die als gazons zijn ingericht worden plaatselijk voorzien van bodembedekkende planten. Voorwaarde is dat er gekozen wordt onderhoudsarme (combinatie van) plantensoorten.

- Ongeacht bovengenoemde doelstellingen blijft voor de bomen aan straten de minimale takvrije hoogte van kracht zoals die voor dit wegtype is gedefinieerd.

3.2.8 *Suggestie voor de middenberm Quinten Matsijslei*

De middenberm van de Quinten Matsijslei is door de veranderde verkeerssituatie gescheiden van de rest van het park. Een hereniging tussen middenberm en park is sterk aan te bevelen daar dit leidt tot een aanzienlijke toename van de beleefbare groene ruimte van de binnenstad. Hereniging is uitsluitend mogelijk indien de rijstroken daartussen uit de roulatie worden genomen en worden herbestemd als park.

Omdat het aanpassen van de verkeerscirculatie een mobiliteitskwestie betreft, valt dit buiten de reikwijdte van dit landschapsbeheerplan en is derhalve niet als beheerdoelstelling opgenomen. Wel worden in functie van het Stadspark de volgende suggesties gegeven, die zijn te lezen als sterke voorkeur:

- De westelijke rijstroken van de Quinten Matsijslei worden uit de roulatie genomen en het verkeer omgeleid via de Rubenslei en Van Eycklei. Het Stadspark functioneert dan feitelijk als rond punt.
- De inrichting van de vrijgekomen ruimte, inclusief de huidige middenberm, wordt opnieuw ontworpen zodat zij optimaal bijdraagt aan de beleefbare groene ruimte van Antwerpen. Hierin kunnen tal van functies worden vervuld waaronder ruimte voor kleinschalige evenementen, sport en spel en parkeergelegenheid voor het aangrenzende politiebureau. Ook het huidige fietspad kan hierin worden geïntegreerd.

Afbeelding 49, historisch beeld over de vijver. Oorspronkelijk onderschrift: Le parc fait en 1867-1869, d'après les plans de l'architecte paysagiste Éd. Keilig. Dessins d'après nature de E. Puttaert. Bron: Stadsarchief Antwerpen www.felixarchief.be.

4. Beheermaatregelen

Met het inventariseren en analyseren van het Stadspark is veel duidelijk geworden over de bedoeling van de ontwerper, de ontwikkelingen die zich hebben afgespeeld, de staat waarin het park verkeert en het gebruik van het park in de huidige tijd. Op basis hiervan zijn in het voorgaande hoofdstuk doelen en ambities verwoord waar de beheerder houvast aan heeft bij de zorg voor het Stadspark. Maar waar het uiteindelijk om gaat in het beheer zijn de werkelijke handelingen die de beheerder verricht of juist niet verricht om uiting te geven aan deze doelen en ambities.

4.1 Inleiding

In dit en in het hierop volgende hoofdstuk wordt de vertaling gemaakt naar de praktijk van het parkbeheer. De gestelde doelen en randvoorwaarden zijn daarin uitgewerkt naar concrete beheermaatregelen; de instrumenten die de beheerder ter beschikking heeft. In dit hoofdstuk worden de maatregelen beschreven die van belang zijn voor het dagelijkse reguliere beheer. Het betreft terugkerende maatregelen die met een zekere frequentie op planmatige wijze worden ingezet. Per maatregel wordt aangegeven wat hiervan het doel is, op welke wijze deze tot uitvoering gebracht moet worden en met welke frequentie.

De locaties waarop de maatregelen ingezet dienen te worden en de planning van de maatregelen in de looptijd van dit beheerplan wordt verder uiteengezet in hoofdstuk 7 (Programma van uitvoering) van dit beheerplan.

4.2 Beheer van opgaande vegetaties

4.2.1 *Selectief dunnen kroonlaag*

Doel

Dunning betreft in het Stadspark overwegend een extensieve tot zeer extensieve ingreep. De dunning is erop gericht die bomen te bevoordelen die het meest beeld- en structuurbepalend zijn voor de betreffende afdeling en het park als geheel óf die functie in de toekomst kunnen en moeten gaan vervullen. Hiermee wordt gestreefd naar behoud en versterking van de beeldkwaliteit en de duurzame instandhouding van de boomlaag.

Uitvoering

De maatregel start met het uitzetten van de dunning; het markeren van de te vellen bomen. Hiertoe worden eerst de meest waardevolle bomen opgezocht. Dit zijn historische bomen (indien nog veilig en voldoende levensvatbaar), markante en anderszins beeldbepalende bomen en bomen die in de toekomst deze functie kunnen overnemen wanneer huidige dominante bomen mochten uitvallen. Vervolgens wordt van deze bomen bepaald of ze in het kronendak voldoende ruimte hebben om nu en in de toekomst hun vitaliteit en schoonheid te behouden en indien van toepassing voldoende ruimte hebben hun kroon verder te ontwikkelen. Dit laatste is niet van toepassing wanneer bij een boom vanwege hoge leeftijd weinig kroonexpansie te verwachten is. Indien onvoldoende ruimte aanwezig is wordt, indien mogelijk, ruimte gecreëerd door één of enkele nevenstaande bomen te markeren om te vellen. Ook bomen die vanwege gebreken of vitaliteitsproblemen een veiligheidsrisico opleveren kunnen worden gemarkeerd voor velling. Gelet op de aard van het bomenbestand zal in veel afdeling het wegnemen van één of enkele bomen al voldoende zijn.

Het snoeien en opkronen van bomen maakt nadrukkelijk geen deel uit van een dunning en wordt uitsluitend uitgevoerd indien dit voor de (verkeers)veiligheid noodzakelijk is of wanneer de begaanbaarheid van paden in het geding komt.

Voordat tot het feitelijk vellen van bomen wordt overgegaan worden eerst in alle afdelingen die in het betreffende jaar aan dunning toe zijn de te vellen bomen gemarkeerd. Zodoende heeft de beheerder overzicht in de totale impact van de maatregel en kunnen zonodig correcties worden aangebracht voordat er gezaagd wordt.

Dunning is de meest ingrijpende en sturende maatregel voor het bomenbestand. Voor het uitzetten van de dunning is voldoende kennis nodig van het gewenste eindbeeld, de eigenschappen van de betrokken boomsoorten en de impact die de maatregel heeft op de beplanting en de beeldkwaliteit. Het uitzetten van de dunning dient daarom met groot deskundigheid te worden uitgevoerd.

Frequentie van uitvoeren

Periodiek, 1 maal per 6 jaar en dan alleen in die afdelingen waarin een dunningsnoodzaak bestaat.

4.2.2 Selectief beheer struiklaag

Doel

Selectief beheer van de struiklaag omvat het periodiek afzetten van vegetatie in de struiklaag van plantvakken. Deze maatregel is niet algemeen, maar specifiek gericht op het verhogen en behouden van diversiteit in de soortsaanpak en het creëren van hoogteverschillen in de struiklaag. Met het oog daarop wordt de maatregel locatiespecifiek toegepast. In de ideale situatie bevinden zich in het midden van een afdeling hogere struiken, terwijl aan de randen struiken staan van lager blijvende soorten. Doel van de maatregel is om de esthetische waarde en de duurzame instandhouding van de beplanting te versterken.

Uitvoering

Binnen een plantvak waarvoor deze maatregel is voorgeschreven wordt een deel van de aanwezige struiken afgezet. Daarbij worden de volgende vuistregels gehanteerd:

- Struiksoorten die in een afdeling of in het Stadspark als geheel weinig voorkomen, worden bevoordeeld door struiken daaromheen af te zetten of te verwijderen.
- Van struiksoorten die een groot deel van de oppervlakte van de afdeling beslaan en waarvan het aandeel niet door natuurlijke successie zal worden beperkt, wordt de bedekkingsgraad teruggedrongen door binnen de afdeling groepen van deze soort af te zetten of te verwijderen ten gunste van andere soorten.
- Struiken die stelselmatig over paden of gazons uitgroeien worden niet teruggesnoeid en zeker niet geschoren, maar bij de grond afgezet met als doel dat deze opnieuw zullen uitlopen.
- Soorten die afzetten of snoei slecht verdragen worden in de regel niet beheerd, tenzij het terugdringen van deze soort beoogd wordt.
- Struiken die een dusdanige hoogte hebben bereikt dat deze de beeldkwaliteit of vitaliteit van beeldbepalende bomen aantasten, worden afgezet.
- Struiken worden bij voorkeur groepsgewijs afgezet.
- De intensiteit van de ingreep wordt afgestemd op de doelstelling dat de ingreep eens per 6 jaar wordt herhaald.

Frequentie van uitvoeren

Periodiek, 1 maal per 6 jaar, indien nodig.

4.2.3 *Beheer zichtblokkerende beplanting*

Doel

Zichtblokkerende beplanting moet aan een aantal voorwaarden voldoen om zijn functie optimaal te kunnen vervullen. Ten eerste moet de beplanting voldoende massa hebben om het zicht op achterliggende terreindelen te kunnen wegnemen. Ten tweede moet de beplanting tot op de grond of vlak daarboven betakt blijven om te voorkomen dat men er onderdoor kan kijken en de beplanting zo zijn functie verliest. Dit laatste impliceert ook dat de zichtblokkerende struiken een niet te grote hoogte mag bereiken om taksterfte door lichtgebrek aan de onderzijde van de struiken te voorkomen. In de regel wordt een hoogte van 2,5 tot 3,0 meter als richtlijn aangehouden. In bepaalde gevallen kan een afwijkende hoogte worden aangehouden.

Uitvoering

Zichtblokkerende beplanting wordt periodiek in hoogte teruggezet door de betreffende struiken in kleinere groepen te toppen op een hoogte die varieert van 1 tot 2 meter. Dit betreft uitsluitend beplanting die de streefhoogte van ca 3 meter overschrijdt. Per beheerronde wordt maximaal de helft van de struiken getopt. De andere struiken worden in een volgende beheerperiode behandeld. Op deze manier wordt voldoende variatie in hoogte behouden en wordt voorkomen dat de beplanting tijdelijk haar functie verliest. Ook wordt zo voorkomen dat een eenvormige haagachtige situatie ontstaat. Om diezelfde reden is het scheren of knippen van deze beplanting uitgesloten. Indien omwille van de toegankelijkheid de omvang van struiken in het horizontale vlak beperkt moet worden, worden hele takken verwijderd zodat de natuurlijke habitus van de struik zo veel mogelijk intact wordt gelaten.

Frequentie van uitvoeren

Periodiek, 1 maal per 6 jaar, maximaal de helft van de beplanting. Omdat vrijwel alle zichtblokkerende beplanting binnen de looptijd van dit beheerplan wordt aangelegd, is deze maatregel pas na enkele beheerrondes voor het eerst nodig.

4.2.4 *Visuele boomcontrole*

Doel

Een boom is een levend organisme dat vatbaar is voor ziekten, afwijkende groei en aftakelingsverschijnselen. De eigenaar van de boom draagt de wettelijke verantwoordelijkheid voor eventuele onveilige situaties die als gevolg daarvan kunnen ontstaan voor mens en materiaal. In geval van schade door bijvoorbeeld vallende takken is de eigenaar daarvoor in beginsel aansprakelijk. De visuele boomcontrole of VTA (visual tree assessment) heeft tot doel een onderbouwde inschatting te maken van de staat waarin bomen verkeren, door bovengrondse afwijkingen tijdig te signaleren en aanbevelingen te doen voor nader onderzoek of ingrijpen. Hiermee is de eigenaar in staat adequaat te handelen wanneer eventuele veiligheidsrisico's aan de orde zijn.

In het Stadspark bevinden zich tal van bomen met een relatief hoge leeftijd. Verschillende van deze bomen vertonen reeds beginnende tot soms vergevorderde aftakelingsverschijnselen. Het periodiek uitvoeren van een VTA is daarom onontbeerlijk, zeker wanneer dit wordt afgezet tegen het grote aantal mensen dat jaarlijks een bezoek aan het park brengt.

Uitvoering

Een VTA wordt uitgevoerd bij alle bomen die op basis van hun standplaats in potentie een veiligheidsrisico kunnen vormen. Gezien de beperkte aaneengesloten oppervlakte van de plantvakken en de dichtheid van het paden netwerk, gaat dat in het Stadspark op voor vrijwel alle volwassen bomen. Tijdens de VTA worden de betreffende bomen onderzocht op visuele

afwijkingen aan de kroon, stam en stamvoet. De beoordeling gebeurt op basis van de methode Mattheck.

Bomen waaraan geen afwijkingen worden geconstateerd, worden als reguliere bomen bestempeld en worden opnieuw beoordeeld conform de standaard controlefrequentie. Bomen waaraan een afwijking wordt geconstateerd die mogelijk van invloed is op de veiligheid voor bezoekers, worden als attentieboom bestempeld. Dit geldt ook voor oudere bomen die een verhoogd standplaatsrisico dragen (lees: op een locatie staan waar zich bovengemiddeld veel mensen ophouden) en waarvan op basis van deskundigheid kan worden verwacht dat zich binnen een korte tijd afwijkingen kunnen voordoen. Attentieboomen worden opgenomen op een lijst van bomen die met een hogere frequentie gecontroleerd worden. Bomen waaraan een afwijking wordt geconstateerd die mogelijk tot een acuut veiligheidsrisico leidt, worden als risicoboom beoordeeld. Risicobomen vragen om direct handelen. Per boom bepaalt de deskundige, al dan niet met behulp van nader onderzoek, welke ingreep nodig is. Dit kan variëren van dood hout snoei tot het aanbrengen van kroonverankering en van groeiplaatsverbetering tot het vellen van de boom. Nadat een risicoboom is behandeld (met uitzondering van vellen), wordt deze doorgaans als attentieboom bestempeld.

Frequentie van uitvoeren

De reguliere VTA wordt in het Stadspark elke twee jaar uitgevoerd. Bomen die als attentieboom worden beschouwd, worden jaarlijks gecontroleerd. Bij bomen die tijdens de VTA als risicoboom worden beoordeeld, wordt zo snel mogelijk ingegrepen.

4.2.5 Jeugdbegeleidingssnoei

Doel

Jeugdbegeleidingssnoei heeft in het Stadspark een drietal doelstellingen. Ten eerste worden met deze maatregel in een vroeg stadium van de groei onvolkomenheden gecorrigeerd die op latere leeftijd tot instabiliteit of andere gebreken kunnen leiden. Dit geldt dus niet voor afwijkingen ten opzichte van een 'normale' groeivorm waarvan in de toekomst geen directe stabiliteitsproblemen verwacht worden. In de landschapsstijl werden en worden bomen immers vaak juist op die kenmerken geselecteerd.

De tweede functie van onderhoudssnoei is ervoor te zorgen dat een boom voldoet aan de randvoorwaarden die, in samenhang met zijn standplaats, aan de boom worden gesteld. Hierbij kan worden gedacht aan de takvrije hoogte onder bomen aan doorgaande wegen. Door in een vroeg stadium van de boomgroei in te grijpen wordt de impact van de maatregel op de vitaliteit en beeldkwaliteit van de boom tot een minimum beperkt.

Een derde doel van de maatregel jeugdbegeleidingssnoei is het verhogen van de beeldkwaliteit. Voor dit doel wordt de maatregel slechts spaarzaam ingezet en alleen op aanwijzing van (een vertegenwoordiger van) de beheerder die voldoende overzicht heeft over de stijl van het park en de beheervisie. Situaties waarin in dit kader wordt ingegrepen zijn bijvoorbeeld wanneer het ingrijpen in een boomkroon wenselijk is voor het functioneren van een zichtas of het accentueren van een monument.

In de stijl van het Stadspark horen bomen die zo veel mogelijk binnen hun natuurlijke habitus kunnen uitgroeien. Elke ingreep in de groeiwijze en vorm van een boom doet daar in principe afbreuk aan. Om die reden wordt jeugdbegeleidingssnoei in de regel uitsluitend uitgevoerd in functie van één van de drie bovengenoemde doelstellingen. Het vanuit een automatisme ingrijpen in de boomkroon wordt met ingang van deze beheerperiode achterwege gelaten.

Het is belangrijk te beseffen dat de noodzaak tot onderhoudssnoei vaak samenhangt met de standplaats van een boom. De keuze voor elke plantlocatie moet daarom steeds goed worden doordacht in het licht van het parkontwerp en het gewenste toekomstbeeld.

Uitvoering

Voor de correcte uitvoering van deze maatregel en de richtlijnen die daarvoor worden gehanteerd, wordt verwezen naar het Bomenprotocol van Antwerpen en andere vakliteratuur. Op hoofdlijnen geldt voor bomen aan de buitenrand van het park dat deze moeten voldoen aan de minimale takvrije hoogte voor het type verkeer dat van de omringende wegen gebruik maakt, voor zover dit binnen de kroonprojectie van de bomen van toepassing is.

Frequentie van uitvoeren

Jeugdbegeleidingssnoei wordt uitgevoerd vanaf het moment dat een boom geplant is tot het moment dat de boom op beeld is. Binnen die periode wordt de maatregel elke 3 jaar uitgevoerd mits daartoe noodzaak bestaat. In de regel worden bomen bij aanplant ontdaan van probleemtakken en wordt deze maatregel 3 jaar na aanplant herhaald. Uitgangspunt is dat vanaf dat moment geen jeugdbegeleidingssnoei meer nodig is. In specifieke gevallen kan de maatregel op aanwijzing van de beheerder ook later worden ingezet op incidentele basis.

4.2.6 *Onderhoudssnoei*

Doel

Dode en instabiele takken in een boomkroon vormen een risico voor parkbezoekers en voor verkeer rondom het park evenals voor bouwwerken en voorzieningen. Om die reden worden takken die een zeker reëel met zich meebrengen periodiek uit de boomkronen verwijderd.

Uitvoering

De noodzaak tot onderhoudssnoei wordt vastgesteld tijdens de VTA. Voor de correcte uitvoering onderhoudssnoei en de richtlijnen die daarbij worden gehanteerd, wordt verwezen naar het Bomenprotocol van Antwerpen en andere vakliteratuur. Van belang is dat het werk wordt afgestemd op de situatie zodat schade aan te snoeien en omringende bomen wordt voorkomen. Ook is het van belang dat de maatregel dusdanig wordt toegepast dat de vorm van de boom zo min mogelijk wordt aangetast en de beeldkwaliteit ervan optimaal wordt behouden.

Frequentie van uitvoeren

De visuele boomcontrole wordt met een frequentie van 2 jaar uitgevoerd. Voor die bomen waarvoor tijdens de VTA de noodzaak tot onderhoudssnoei wordt vastgesteld, wordt deze maatregel kort na deze constatering uitgevoerd, eveneens dus met een frequentie van 2 jaar. Wanneer de situatie van één of meerdere bomen daartoe aanleiding geven, kan worden besloten tot acuut ingrijpen.

4.2.7 *Maatregelen ten behoeve van risicobomen*

Doel

Maatregelen ten behoeve van risicobomen zijn erop gericht het risico voor mens en materiaal weg te nemen of zo veel mogelijk te beperken.

Uitvoering

Maatregelen ten behoeve van risicobomen betreffen altijd maatwerk. De meest geschikt ingreep wordt bepaald op basis van de situatie. Op basis van de aard van het risico en de waarde en functie van de betreffende boom worden de beschikbare ingrepen bepaald. Door de effectiviteit, duurzaamheid en kosten van iedere maatregel in overweging te nemen, wordt uiteindelijk de beste oplossing bepaald.

Frequentie van uitvoeren

Maatregelen onder deze categorie worden uitgevoerd indien noodzakelijk.

4.3 Beheer van korte vegetaties

4.3.1 Regulier maaibeheer van gazon

Doel

Doel van het maaibeheer is het in goede conditie houden van de -veelal intensief gebruikte- gazons met behoud van hun functionaliteit als lig- en speelweide en van hun esthetische functie als open ruimte tussen de beplanting zoals zichtassen en doorkijkjes. Er wordt gestreefd naar een goede balans tussen een gezonde en draagkrachtige grasmat, voldoende beeldkwaliteit en een aanvaardbare onderhoudsverplichting.

Uitvoering

De grasmat wordt matig intensief gemaaid op een hoogte van 4 tot 5 centimeter. Hiervoor wordt een mulchmaaier ingezet, wat de noodzaak tot bemesten reduceert of zelfs wegneemt en maakt dat geen maaisel hoeft worden afgevoerd. Dit is gunstig voor de beheerkosten en beperkt tevens het aantal verkeersbewegingen in het park ten behoeve van deze maatregel. Maaien gebeurt tijdens droge dagen om schade aan de grasmat en insporing te voorkomen. Wanneer nodig kunnen naast maaien ook aanvullende maatregelen worden getroffen als beluchten of verticuteren. Regulier maaibeheer wordt uitgevoerd op alle daarvoor aangewezen terreinen én, wanneer op een terreindeel gedifferentieerd maaibeheer is voorgeschreven, op de eerste meter aan weerszijden van alle officiële paden (zie ook paragraaf 4.3.2).

Frequentie van uitvoeren

De maaifrequentie hangt af van de groeisnelheid van het gras en daarmee van het seizoen. In de regel wordt niet meer dan een derde van de lengte van het gras afgemaaid, wat inhoudt dat gemaaid wordt als het gras een lengte van circa 7 centimeter heeft. Op hoofdlijnen kan worden gesteld dat de gazons tijdens het groeiseizoen (april tot oktober) eens per 2 weken wordt gemaaid. De beheerder dient er rekening mee te houden dat aanvang en einde van het groeiseizoen van jaar tot jaar kunnen verschillen.

4.3.2 Gedifferentieerd maaibeheer van gazon

Doel

Gedifferentieerd maaibeheer is een variatie op het reguliere maaibeheer, gericht op het verhogen van de structuurvariatie en vergroten van de soortendiversiteit. Deze doelen komen ten goede aan de belevingswaarde en aan de beeldkwaliteit doordat zich meer soorten (bloeiende) kruiden en grassen kunnen vestigen die vervolgens een aantrekkende werking hebben op bijvoorbeeld vlinders en andere insecten. De verhoging van ecologische kwaliteit hiervan is een bijkomend voordeel.

Deze maatregel wordt tevens gericht ingezet om op bepaalde terreindelen betreding te ontmoedigen. De vegetatie die zich ontwikkelt met dit maaibeheer is hoger en nodigt daarom minder uit tot betreding. Dit is specifiek van toepassing op de grasvegetatie rondom de vijver, met uitzondering van die delen waarop regulier maaibeheer is aangewezen.

Uitvoering

In tegenstelling tot het reguliere maaibeheer, wordt de grasmat bij gedifferentieerd maaibeheer niet kort gehouden. Net als bij regulier wordt het gras tijdens een maaibeurt op ca 5 centimeter lengte afgemaaid, maar krijgt daarna de tijd om hoger uit te groeien door een langere periode aan te houden tussen de maaibeurten.

Op terreindelen die zijn aangewezen voor gedifferentieerd maaibeheer wordt het maaisel structureel afgevoerd. De inzet van een mulchmaaier is hier dan ook niet gewenst. De uitvoering van gedifferentieerd maaibeheer vraagt meer inzicht en ervaring van het in te zetten

personeel. Gedifferentieerd maaibeheer wordt vooral ingezet op delen van de grotere oppervlaktes gazon, in het bijzonder waar deze grenzen aan beplantingsvakken of waar zich grotere boomgroepen bevinden, zodat een geleidelijkere overgang ontstaat tussen open ruimte en beplanting.

Omwille van de langere en ruigere vegetatie die hier ontstaat, is de inzet van aangepast geschikt materieel noodzakelijk. De beheerder moet in acht houden dat zich in de delen die langer worden overgeslagen tijdens het maaien, geen opslag van struiken of zelfs bomen vestigt. De terreinen waarvoor deze maatregel is voorgeschreven dienen als open ruimte te blijven functioneren. Mocht zich toch opslag vestigen, dan wordt dit verwijderd of wordt de maaifrequentie licht opgevoerd. Zie voor meer informatie onder 'frequentie van uitvoeren'.

Hoewel de lagere maaifrequentie kan leiden tot een afname van de draagkracht van de vegetatie, zal de hogere begroeiing minder uitnodigen tot gebruik als speel- of ligweide en derhalve minder intensief worden (al dan niet met opzet). Een noodzaak tot aanvullende maatregelen ten aanzien van de draagkracht van de vegetatie wordt dan ook niet verwacht.

Frequentie van uitvoeren

In de terreindelen die zijn aangewezen voor deze maatregel wordt de maaifrequentie verlaagd tot een cyclus van minimaal eens per jaar tot maximaal eens per maand. De maaifrequentie die binnen deze bandbreedte wordt toegepast is variabel. Bij terreindelen waarop betreding ontmoedigd wordt, wordt de frequentie zo laag mogelijk gehouden om een hogere vegetatie te kunnen ontwikkelen. Op overige terreindelen worden ook de randen langs beplantingsvakken en onder solitaire bomen en boomgroepen zo extensief mogelijk gemaaid. Meer naar het pad toe kan de maaifrequentie wat worden opgevoerd zodat een variabele vegetatiehoogte ontstaat.

Uitzondering op de bovenbeschreven maaifrequentie vormt in de betreffende terreindelen een zone van een meter langs officiële paden. In die zone wordt een hogere maaifrequentie aangehouden, overeenkomstig de maatregel regulier maaibeheer. Hiermee wordt overlast van natte en overhangende vegetatie voorkomen voor parkbezoekers op de paden.

4.3.3 *Beheer van gazon met bloembollen*

Doel

Doel van deze maatregel is het in goede conditie houden van de gazons met daarin een weelderige, natuurlijk aandoende begroeiing van bloemen (bloembollen) en een hoge belevingswaarde. Buiten de bloeiperiode moeten de betreffende terreindelen functioneren als lig- en speelweide, gelijk aan de overige gazons.

Uitvoering

Het beheer van gazon met bloembollen geschiedt volgens de richtlijnen van het regulier maaibeheer met het verschil dat de eerste maaibeurt pas plaatsvindt nadat de laatste bloembollen volledig zijn uitgebloeid en het loof is vergeeld. Wordt eerder gemaaid, dan hebben de bloembollen onvoldoende gelegenheid voedingsstoffen op te slaan voor het volgende jaar en zullen de volgende jaren steeds minder bloemen opkomen. Wanneer dit is, hangt af van de gebruikte soorten bloembollen en de jaarlijkse omstandigheden.

Afhankelijk van de gebruikte soorten en hun vermogen tot verwilderen en van de geschiktheid van de groeiplaats kan het nodig zijn periodiek bloembollen in te boeten. Dit wordt gedaan indien na verloop van tijd het aantal bloemen sterk is afgenomen.

Frequentie van uitvoeren

Maaibeheer wordt uitgevoerd conform de frequentie van het reguliere maaibeheer, echter ingaande nadat het loof van de bloembollen is vergeeld. Dit is doorgaans in de tweede helft van mei, maar varieert per soort en per jaar. Inboeten van bloembollen gebeurt eens per 6 jaar en alleen voor zover noodzakelijk.

4.4 Beheer abiotische inrichting

4.4.1 Regulier beheer paden

Doel

Paden en andere verharding behoren tot de meest gebruikt delen van het toch al intensief bezochte stadspark. De paden moeten dan ook in een permanent goede staat verkeren en burgers uitnodigen tot een bezoek. De verharding is bedoeld voor gebruik door voetgangers en fietsers, maar moet draagkrachtig genoeg zijn voor incidenteel gebruik door licht gemotoriseerd vervoer (geen vrachtwagens) in het kader van parkonderhoud.

Regulier beheer van de verharding heeft tot doel de paden vrij te houden van materiaal en het onderscheid tussen paden en plantvakken en gazons zo scherp mogelijk te houden. Onduidelijke grenzen werken in de hand dat paden worden afgesneden en zo gazon en beplanting aan de randen van vakken versterkt aan slijtage worden blootgesteld of zelfs geheel verdwijnen.

Uitvoering

Paden en andere vormen van verharding worden vrijgehouden van overmatig bladmateriaal en ander organisch materiaal (zaden, vruchten, takken e.d.). Delen van de porfierverharding die kaal zijn gelopen, worden aangevuld met hetzelfde soort verharding. Gaten langs paden worden schoongehouden en kleine verzakkingen worden hersteld. Onderhoud bij grotere verzakkingen, op plaatsen waar structureel hemelwater blijft staan of die anderszins beschadigd zijn, wordt uitgevoerd als herstelwerkzaamheden zoals beschreven in het volgende hoofdstuk.

Frequentie van uitvoeren

Deze maatregel betreft lopend onderhoud. De intensiteit waarmee wordt ingegrepen is seizoensgebonden.

De paden zijn niet afgestemd op zwaardere vervoermiddelen. Wanneer in uitzonderlijke situaties de paden toch betreden worden met zwaardere voertuigen, dan worden eventueel veroorzaakte sporen, verzakkingen of slijtageplekken direct door de veroorzaker hersteld.

4.4.2 Beheer parkmeubilair

Doel

Parkmeubilair heeft tot doel het parkbezoek van Antwerpenaren en toeristen te veraangenamen en te faciliteren. Indien in goede staat, vallen de elementen die tot deze categorie behoren (parkbanken, bebording, speeltoestellen, verlichting e.d.) weinig op en staan op de achtergrond van de beeldkwaliteit van het park. Zodra parkmeubilair in slechte staat verkeert, springen ze doorgaans juist wel in het oog en worden een storend element in de belevingswaarde van hun omgeving. Beheer van parkmeubilair richt zich daarom op het in goede staat houden van deze elementen.

Uitvoering

Het parkmeubilair wordt onderhouden, gereinigd, hersteld of vervangen wanneer nodig. Periodiek wordt een controlerende gehouden waarbij wordt geïnventariseerd wat de staat van onderhoud is van het parkmeubilair en een overzicht wordt gemaakt van de noodzakelijke onderhoudsmaatregelen.

Frequentie van uitvoeren

Klein onderhoud van parkmeubilair wordt in het lopende beheer uitgevoerd. Tenminste 2 maal per jaar, in het voor- en najaar, wordt een ronde gemaakt waarbij groot onderhoud wordt uitgevoerd waar en voor zover nodig.

4.4.3 Onderhoud hekwerk

Doel

De functie van hekwerken is het weren van mensen en honden uit verschillende delen van het park. Onderhoud van hekwerken heeft tot doel deze functie te waarborgen en de hekwerken duurzaam in stand te houden.

Uitvoering

De onderhoudsbehoefte is afhankelijk van het type hekwerk. De hekwerken periodiek gecontroleerd op beschadigingen of andere onderhoudsbehoefte. Indien nodig worden de hekwerken onderhouden, hersteld of (gedeeltelijk) vervangen.

Frequentie van uitvoeren

Controle van de hekwerken vindt jaarlijks plaats. Onderhoudsmaatregelen worden uitgevoerd op ad hoc basis.

4.4.4 Onderhoud monumenten

Doel

De monumenten en kunstobjecten worden door veel parkbezoekers gewaardeerd en beschouwd als toevoeging aan de beleving van het park. Om die reden is het noodzakelijk dat deze objecten schoon worden gehouden, zichtbaar blijven en in goede staat blijven verkeren.

Uitvoering

Jaarlijks worden alle monumenten en kunstobjecten in het park geïnspecteerd en indien nodig gereinigd. Hinderende begroeiing wordt verwijderd (mits niet strijdig met overige doelstellingen). Indien noodzakelijk worden reparatie- en herstelwerkzaamheden uitgevoerd. Afhankelijk van de aard van de reparatie wordt dit door de Groendienst of door een externe deskundige uitgevoerd.

Frequentie van uitvoeren

Deze maatregel wordt jaarlijks uitgevoerd. Daarnaast worden ad hoc maatregelen ingelast wanneer daartoe aanleiding bestaat.

4.4.5 *Onderhoud hangbrug en rotspartij*

Doel

De hangbrug is een icoon voor het Stadspark en wordt door velen bezocht en gefotografeerd. De brughoofden worden gevormd door kunstmatige rotspartijen (zie ook afbeelding 9), eveneens belangrijke blikvangers van het park. Brug en rotspartijen worden in dit beheerplan als één integraal object beschouwd. Brug en rotspartijen dienen in goede staat te verkeren.

Helaas worden de leuning van de brug en in mindere mate ook de rotspartijen, frequent beklad met namen en spreken, wat afbreuk doet aan de beeldkwaliteit. Deze maatregel is er dan ook op gericht om met reguliere maatregelen de elementen in toonbare staat te houden.

Behalve voor het uiterlijk is de staat van onderhoud ook van belang in verband met de begaanbaarheid en veiligheid. De brug heeft een houten dek die voldoende draagkrachtig moet zijn voor gebruik door wandelaars en fietsers. Onveilige situaties zijn niet acceptabel, zeker niet in relatie tot het intensieve gebruik. Onderhoud van deze elementen is er daarom tevens op gericht om onregelmatigheden te signaleren en op te lossen.

Meer ingrijpende maatregelen die betrekking hebben op de constructie van brug en rotspartijen, worden beschouwd als inrichtings- of herstelmaatregelen en worden nader beschreven in hoofdstuk 5.

Uitvoering

De brug en rotspartijen worden periodiek geïnspecteerd op de visuele kwaliteit, waaronder bekladding en andere schade. Ook de staat van onderhoud wordt tijdens deze inspectie opgenomen, waarbij gelet wordt op de visuele aspecten zoals afbladderende verf en de kwaliteit van het houten brugdek. Inspectie van de constructie valt in principe buiten de reikwijdte van de maatregel en wordt nader beschreven onder hoofdstuk 5, inrichtingsmaatregelen.

Indien tijdens de inspectie gebreken aan het licht komen of wordt geconstateerd dat de mate van bekladding van de brug niet langer acceptabel is, worden maatregelen getroffen tot herstel of reiniging.

Frequentie van uitvoeren

Inspectie van de brug vindt jaarlijks plaats. Maatregelen worden uitgevoerd op basis van behoefte.

4.4.6 *Onderhoud beschoeiing*

Doel

Beschoeiing van de vijverrand voorkomt afkalving van de oever door natuurlijke processen en door gebruik van watervogels en draagt daarmee bij aan de instandhouding van de beeldkwaliteit van de vijver en het park als geheel. De huidige beschoeiing is vervaardigd van hout en derhalve gevoelig voor aantasting door de elementen. Onderhoud is erop gericht de beschoeiing in goede staat te houden.

Uitvoering

De huidige beschoeiing is recentelijk geplaatst en vraagt derhalve nog weinig onderhoud. De beschoeiing wordt periodiek aan inspectie onderworpen en waar nodig gerepareerd.

Frequentie van uitvoeren

Periodiek onderhoud vindt eens per jaar plaats waar en voor zover nodig.

4.5 Overige beheermaatregelen

4.5.1 Verwijderen blad- en vruchtval

Doel

Gevallen bladeren en vruchten van bomen en struiken kunnen de toegankelijkheid van paden en bruikbaarheid van recreatieve voorzieningen belemmeren. Zo kan de skatebaan niet of nauwelijks worden gebruikt als deze vol ligt met kastanjes en kunnen bladeren op de steile asfaltpaden tot gladde en dus risicovolle situaties leiden. Bij hevige bladval kunnen zelfs paden geheel aan het oog worden onttrokken. Verwijderen van blad en vruchtval heeft dan ook tot doel de paden en recreatieve voorzieningen zichtbaar en bruikbaar te houden.

Uitvoering

Gevallen bladeren en vruchten op paden, verhardingen, gazons en op de skatebaan worden gedurende de herfstperiode met bladblazers bijeen geblazen en geruimd. Onder ruimen wordt verstaan afvoeren uit het park. In de regel worden bladeren niet in de beplantingsvakken geblazen. Niet alleen leidt dit tot een rommelig beeld, ook leiden ophopingen van bladafval leiden tot achteruitgang van de ondergroei en bodemvegetatie. Het verdient aanbeveling om voorafgaande aan het verzamelen van blad- en vruchtval het zwerfvuil te verwijderen. Blad en vruchtval bevat daardoor minder vervuiling en kan dan beter worden verwerkt tot bruikbare compost.

Frequentie van uitvoeren

Verwijderen van blad- en vruchtval is een seizoensgebonden maatregel die globaal tussen september en december wordt uitgevoerd, met het zwaartepunt in de maanden oktober en november. De frequentie van de maatregel is geheel afhankelijk van de noodzaak, maar zal gedurende de periode van oktober en november circa wekelijks moeten worden uitgevoerd.

4.5.2 Beheer populaties ongewenste soorten

Doel

Het Stadspark is een verzameling van in- en uitheemse soorten bomen, struiken en planten en in zeker mate ook dieren. De samenstelling van soorten is echter zeer nauwkeurig gekozen en ontworpen, het is dan ook geenszins de bedoeling dat hier door bezoekers eigenhandig soorten aan worden toegevoegd. In het verleden zijn op deze manier onder meer konijnen, schildpadden en goudwindes in het park uitgezet en verwilderd. Dergelijke soorten zorgen voor soortenvervalsing of kunnen schade veroorzaken aan het terrein of andere soorten. Zo kunnen konijnen met het graven van holen het terrein beschadigen en kunnen grote hoeveelheden vissen invloed uitoefenen op de aanwezigheid van bijvoorbeeld libellen en macrofauna. Deze maatregel heeft tot doel om soorten die in de loop der tijd in het park zijn geïntroduceerd en door de parkbeheerder als ongewenst worden beschouwd, uit het park te verwijderen of ten minste zoveel mogelijk in aantal te beperken.

Uitvoering

Ten minste jaarlijks wordt geïnventariseerd of er ongewenste soorten in het park voorkomen, om welke soorten het gaat en in welke aantallen ze voorkomen. Ook wordt bepaald wat het effect is van het voorkomen (schade aan terrein of negatieve invloed op andere soorten). De precieze wijze waarop deze maatregel wordt uitgevoerd is afhankelijk van de betreffende soort en de aantallen waarin deze voorkomen, maar omvat het afvangen en verwijderen uit het park.

Frequentie van uitvoeren

De maatregel wordt uitgevoerd wanneer dit noodzakelijk blijkt te zijn op basis van de jaarlijkse monitoring.

4.5.3 *Legen vuilbakken*

Doel

Een van de grote ergernissen van bezoekers van het Stadspark is de aanwezigheid van overvolle vuilbakken en zwerfafval. Wanneer vuilbakken vol zijn, wordt afval niet zelden op de grond of in de struiken gegooid. Met name in het zomerseizoen en tijdens vakantieperioden zijn de vuilbakken snel vol. Doel van deze maatregel is te voorkomen dat de vuilbakken overstromen en een vervuild beeld geven aan het park.

Uitvoering

Vuilbakken worden geleegd. In dezelfde werkgang wordt afval rondom de vuilbak opgepakt. Afval wordt uit het park afgevoerd.

Frequentie van uitvoeren

De frequentie van deze maatregel is afhankelijk van de intensiteit waarmee het park bezocht wordt. In de zomerperiode en vakantieperioden, wanneer het park het drukst bezocht wordt, worden vuilbakken dagelijks geleegd. In andere perioden wordt de frequentie afgestemd op de noodzaak. Regelmatige inspectie moet voorkomen dat te laat wordt ingegrepen.

4.5.4 *Verwijderen zwerfafval*

Doel

Parkbezoekers worden geacht hun afval in de vuilbakken te deponeren. De realiteit is echter dat dit lang niet altijd gebeurt. Vaak wordt afval op de paden of de gazons, in de beplantingen of in de vijver achtergelaten. Dit gaat ten koste van de esthetische kwaliteit en de belevingswaarde van het park. Afval trekt afval aan. Zwerfval wordt daarom regelmatig verwijderd.

Uitvoering

Zwerfval wordt zonodig met bladharken uit de beplanting, van de gazons en uit de oeverzone van de vijver gehaald en met papierprikkers opgeraapt. Bij het oprapen van afval dient grote voorzichtigheid betracht worden in verband met de mogelijke aanwezigheid van gebruikte injectienaalden en andere scherpe voorwerpen tussen het materiaal. Gebruik van goede handschoenen en ander materiaal verdient aanbeveling. Afval dat in de vijver is gedeponneerd en redelijkerwijs niet vanaf de oever kan worden bereikt, wordt periodiek met een boot of waadpak uit het water gehaald en afgevoerd.

Frequentie van uitvoeren

Net als het legen van de vuilbakken is de frequentie waarmee zwerfval wordt opgeruimd afhankelijk van de noodzaak tot ingrijpen, die weer samenhangt met de intensiteit waarmee het park bezocht wordt. Aan de hand van regelmatige inspectie wordt bepaald welke frequentie van ingrijpen noodzakelijk is.

5. Inrichtingsmaatregelen

Waar beheer van de huidige invulling van het park niet toereikend is voor het verkrijgen of behouden van het gewenste beeld, kan het nodig zijn aanvullend wijzigingen aan te brengen in de inrichting van het Stadspark. In dit hoofdstuk wordt ingegaan op de inrichtingsmaatregelen die hiertoe ingezet worden.

5.1 Inleiding

Onder inrichtingsmaatregelen worden die maatregelen verstaan waarmee aanpassingen worden gedaan aan de feitelijke inrichting van het park en die niet onder regulier beheer en onderhoud kunnen worden gevat. Deze maatregelen kunnen bijvoorbeeld in het teken staan van het herbegrenzen van plantvakken, het aanpassen van de soortensamenstelling of het herstellen van zichtassen.

5.2 Aanbrengen en herstellen van vegetatie

5.2.1 *Planten opvolgende bomen*

Doel

Doel van deze maatregel is de duurzame instandhouding van beplantingen met een hoge beeldkwaliteit, passend bij een monumentaal park. Veel van de beeldbepalende bomen in het park zijn van hoge leeftijd. Een deel hiervan vertoont reeds aftakelingsverschijnselen. De kwaliteit van onderstandige bomen in het park is overwegend te laag om de functie van beeldbepalende boom over te kunnen nemen. Ook staan ze veelal niet op de juiste plaats. Om te voorkomen dat met het uitvallen van beeldbepalende bomen langdurig of zelfs permanent verlies van beeldkwaliteit optreedt, worden opvolgende bomen ingeplant. Opvolgende bomen zijn bomen met de potentie een beeldbepalende, monumentale boom te worden.

Uitvoering

In plantvakken waar deze maatregel is voorgeschreven, worden geschikte plantlocaties gezocht. Beschikbaarheid van licht en de juiste positie ten opzichte van zichtlijnen, doorkijkjes en aanzichten moeten mee in overweging worden genomen. In de meeste plantvakken zijn bomen als ontworpen boomgroep geplant. Als een opvolgende boom tot doel heeft op termijn een boom uit een boomgroep op te volgen, moet ook de positie ten opzichte van de andere bomen uit de groep worden meegewogen. Als bomen geplant moeten worden ter opvolging van een hele boomgroep, moeten de bomen ook als boomgroep worden gepositioneerd.

Opvolgende bomen worden geselecteerd op basis van soort en vorm (fenotype). Voor de soortkeuze wordt verwezen naar de soortenlijst in bijlage 3 en moet worden gekeken naar de locatie, lichtbehoefte kleur en beeldkwaliteit. Rekening moet worden gehouden met het feit dat in het oorspronkelijke ontwerp boomgroepen werden samengesteld uit een diversiteit aan boomsoorten. Qua vorm moet worden gelet op beeldkwaliteit. Er wordt niet gezocht naar laanboomkwaliteit, maar juist naar bomen met een markante groeivorm. Naar mate de boom meer in het zicht staat of als solitaire boom functioneert, weegt een opvallende groeivorm zwaarder mee in de selectie op de kwekerij,

Planten van bomen gebeurt met deskundigheid in een plantgat van voldoende grootte, eventueel aangevuld met bomengrond. In het jaar na aanplant vindt nazorg plaats in de vorm van bewateren en inboeten, voor zover nodig.

Richtlijnen voor de planning

Het bepalen van de locatie van opvolgende bomen en het planten ervan gebeurt nadat in het betreffende vak een dunning is uitgevoerd (uitsluitend indien nodig). Na de dunning is meer zicht op de beschikbare ruimte in en onder het kronendak van de afdeling. Planten van bomen gebeurt bij voorkeur in de maanden november en december, bij geschikte weersomstandigheden.

5.2.2 Planten solitaire bomen

Doel

Solitaire bomen worden geplant in gazons en andere open ruimte. Doel hiervan is het bijdragen aan de beeldkwaliteit door het park aan te kleden. Solitaire bomen kunnen worden geplant op locaties waar conform de visie extra bomen wenselijk zijn, of ter vervanging van bomen die om bepaalde redenen geveld moeten worden.

Uitvoering

De locaties voor nieuwe solitaire bomen zijn aangegeven op de kaart in bijlage 9. Ook bij onverwachte uitval van bomen die behouden dienen te blijven, worden solitaire bomen geplant ter vervanging. Daarbij wordt bij de herplant zoveel mogelijk aangesloten op de oorspronkelijke plantlocatie en boomsoort. Gebaseerd op een goede overweging kan echter voor een andere boomsoort worden gekozen, mits dit past in de visie als eerder in dit plan beschreven.

Bij de soortkeuze van nieuwe solitaire bomen wordt verwezen naar de soortenlijst in bijlage 3 en moet worden gekeken naar de locatie, lichtbehoefte kleur en beeldkwaliteit. Qua vorm moet worden gelet op beeldkwaliteit. Naar mate de boom meer in het zicht staat, bijvoorbeeld in het verlengde van een doorkijkje of zichtas, weegt een opvallende soort en groeivorm zwaarder mee in de selectie op de kwekerij,

Planten van bomen gebeurt met deskundigheid in een plantgat van voldoende grootte, eventueel gecombineerd met groeiplaatsverbetering. Bomen worden in de regel voorzien van een boompaal, die enkele jaren na aanplant weer wordt verwijderd. In het jaar na aanplant vindt nazorg plaats in de vorm van bewateren en inboeten, voor zover nodig.

Richtlijnen voor de planning

Planten van bomen gebeurt bij voorkeur in de maanden november en december, bij geschikte weersomstandigheden.

5.2.3 Planten van bomen of boomgroepen in nieuwe beplanting

Doel

Op diverse plaatsen in het park worden nieuwe plantvakken aangelegd of bestaande plantvakken uitgebreid met nieuwe beplanting. Bomen maken in veel gevallen deel uit van deze beplanting. Het doel van deze beplanting varieert per locatie.

Uitvoering

Net als in de bestaande plantvakken worden de locaties van bomen in nieuwe beplantingen zorgvuldig ontworpen zodat ze optimaal bijdragen aan het ontwerp en de beleevingswaarde van het park. Wanneer meer dan één boom aangeplant wordt, wordt naast de omgeving van de beplanting ook de soortensamenstelling en de positie van de bomen onderling goed afgewogen. Wanneer als onderdeel van de nieuwe beplanting tevens struiken worden aangeplant, worden ook deze in het ontwerp en de soortenkeuze betrokken.

Aan te planten bomen worden geselecteerd op basis van soort (specifiek tot op niveau van cultivar) en vorm (fenotype). Voor de soortkeuze wordt verwezen naar de soortenlijst in bijlage 3 en moet worden gekeken naar de locatie, lichtbehoefte kleur en beeldkwaliteit. Rekening moet worden gehouden met het feit dat in het oorspronkelijke ontwerp boomgroepen werden samengesteld uit een diversiteit aan boomsoorten. Qua vorm moet worden gelet op beeldkwaliteit. Er wordt niet gezocht naar laanboomkwaliteit, maar juist naar bomen met een markante groeivorm. Naar mate de boom meer in het zicht staat of als solitaire boom functioneert, weegt een opvallende groeivorm zwaarder mee in de selectie op de kwekerij,

Planten van bomen gebeurt met deskundigheid in een plantgat van voldoende grootte, eventueel gecombineerd met groeiplaatsverbetering. Direct na de aanplant wordt de plantplaats afgezet met tijdelijke raster om de beplanting in de aanslagfase te beschermen. In het jaar na aanplant vindt nazorg plaats in de vorm van bewateren en inboeten, voor zover nodig.

Richtlijnen voor de planning

Planten van bomen gebeurt bij voorkeur in de periode van half oktober tot eind november, eventueel nog in december, bij geschikte weersomstandigheden.

5.2.4 Planten van zichtblokkerende struiken

Doel

Doel van deze maatregel is het plaatselijk beperken van het zicht voor parkbezoekers op delen van het park. Hiermee wordt het verrassingseffect versterkt, worden zichtlijnen geaccentueerd en wordt het park optisch vergroot door delen fysiek van elkaar te scheiden. Zichtblokkerende struiken worden vaak toegepast bij de entrees tot het park of in het verlengde van een pad.

Uitvoering

Voorafgaande aan de aanplant kan het nodig zijn reeds aanwezige struiken of opslag te verwijderen. Door voor schaduwverdragende soorten te kiezen wordt de noodzaak beperkt om in het kronendak in te grijpen ten behoeve van deze aanplant. Indien het vergroten van de lichtinval desalniettemin noodzakelijk is, dan wordt dit gedaan door hier tijdens de beheermaatregel *selectieve dunning* rekening mee te houden.

In de plantvakken waarvoor deze maatregel is voorgeschreven worden struiken aangeplant met een dichte groeivorm. Hiervoor worden overwegend wintergroene soorten gebruikt als taxus, hulst en buxus. Struiken worden aangeplant in een heterogeen wildverband met een dichtheid van gemiddeld 50 planten per are. Bij voorkeur worden meerjarige struiken geplant met een brede vertakking zodat de beplanting direct volume krijgt. Dit heeft naast het visuele aspect ook tot voordeel dat parkbezoekers minder geneigd zullen zijn door de beplanting te lopen.

Op een aantal plaatsen, als voorgeschreven in de tabellen in hoofdstuk 7, worden naast de wintergroene, dichte struiken ook meer transparante, bloeiende soorten ingeplant. Dit heeft tot doel om ondanks de zichtblokkerende werking van de beplanting voldoende openheid te creëren om een gevoel van sociale veiligheid te kunnen bieden. Door hierbij voor bloeiende soorten te kiezen wordt tevens bijgedragen aan de beleavingswaarde. Voor de soortenkeuze van struiken wordt verwezen naar de soortenlijst in bijlage 3.

Wanneer meerdere soorten worden gebruikt in deze beplanting, worden de verschillende soorten groepsgewijs gemengd met een minimale groepsgroter van 5 tot 10 stuks (afhankelijk van de grootte van de struiken). Bij verschillen in concurrentiekracht tussen de soorten wordt zo voorkomen dat zonder extra beheerinspanningen één of meerdere soorten op termijn worden onderdrukt en verdwijnen.

Planten van struiken gebeurt met deskundigheid in een plantgat van voldoende grootte, eventueel gecombineerd met groeiplaatsverbetering. In de twee jaar na aanplant vindt nazorg plaats in de vorm van bewateren en inboeten en het verwijderen van opslag van andere (ongewenste) soorten, voor zover nodig. Dergelijke beplanting wordt aansluitend beheerd conform de maatregel als beschreven in het voorgaande hoofdstuk.

Richtlijnen voor de planning

Planten van struiken gebeurt bij voorkeur in de maanden november en december, bij geschikte weersomstandigheden.

5.2.5 Planten struikenclusters in bestaande beplanting

Doel

Waar de struiklaag in een plantvak wordt gedomineerd door één of enkele soorten of bestaat uit soorten met een vergelijkbaar beeld en hoogte en daarmee de beeldkwaliteit van de beplanting beperkt wordt, worden nieuwe struiken ingebracht. Doel hiervan is het behouden of verhogen van de soortendiversiteit, het verhogen van het aandeel bloeiende soorten, spreiding van de bloeiperiode binnen een afdeling en/of het creëren van variatie in de hoogte van de struiklaag. Ook het verdichten van de struiklaag of het aanbrengen van variatie in de dichtheid kan een doel zijn waarvoor deze maatregel wordt ingezet.

Uitvoering

Struiken worden in clusters in een heterogeen wildverband aangeplant in bestaande beplanting. Een cluster bestaat uit tenminste 10 planten van dezelfde soort, geplant in een heterogeen wildverband met een dichtheid van gemiddeld 50 planten per are. Grotere clusters van meerdere soorten behoren tot de mogelijkheid mits de soorten groepsgewijs worden gemengd met bovenvermelde aantallen. Dit voorkomt dat verschillen in concurrentiekracht tussen soorten er toe leidt dat één of meerdere soorten op termijn worden weggeconcentreerd. Soorten die een grotere hoogte kunnen bereiken worden in de regel in het midden van de afdeling geplant, terwijl lagerblijvende soorten meer aan de randen worden geplant. Voor de soortenkeuze van aan te planten struiken wordt verwezen naar de soortenlijst in bijlage 3.

Voorafgaande aan de aanplant kan het nodig zijn plaatselijk reeds aanwezige struiken of opslag te verwijderen. Dit wordt dan uitgevoerd conform de richtlijnen van de beheermaatregel selectief struikbeer. Door plaatselijk voor schaduwverdragende soorten te kiezen wordt de noodzaak beperkt om in het kronendak in te grijpen ten behoeve van deze aanplant. Indien het vergroten van de lichtinval desalniettemin noodzakelijk is, dan wordt hiermee rekening gehouden bij de uitvoering van de beheermaatregel dunnen.

Na aanplanten geldt een periode van twee jaar waarin nazorg wordt gepleegd. Tijdens de nazorg wordt opslag van andere soorten tussen de aanplant verwijderd en worden eventueel uitgevallen planten ingeboet.

Richtlijnen voor de planning

In principe betreft dit een éénmalige ingreep, met een nazorgperiode van twee jaar. Indien voor het betreffende plantvak ook de maatregel dunning is voorgeschreven, dan wordt de aanplant uitgevoerd na de dunning. Wanneer in dezelfde beplanting ook (opvolgende) bomen geplant dienen te worden, dan wordt de aanplant gezamenlijk uitgevoerd. Planten van struiken gebeurt bij voorkeur in de maanden november en december, bij geschikte weersomstandigheden.

5.2.6 *Planten struiken in nieuwe beplanting*

Doel

Op diverse plaatsen in het park worden nieuwe plantvakken aangelegd of bestaande plantvakken uitgebreid met nieuwe beplanting. Struiken maken in veel gevallen deel uit van deze beplanting. Het doel van deze beplanting varieert per locatie.

Uitvoering

De locaties van nieuwe struiken worden zorgvuldig ontworpen zodat ze optimaal bijdragen aan het ontwerp en de beleevingswaarde van het park. De soortensamenstelling en de positie van de struiken worden goed afgestemd op de beplanting in de omgeving en eventuele bomen die in de beplanting worden aangebracht. Voor de soortkeuze wordt verwezen naar de soortenlijst in bijlage 3 en moet worden gekeken naar de locatie, lichtbehoefte kleur en beeldkwaliteit.

Struiken worden in clusters in een heterogeen wildverband aangeplant in bestaande beplanting. Een cluster bestaat uit tenminste 10 planten van dezelfde soort, geplant in een heterogeen wildverband met een dichtheid van gemiddeld 50 planten per are. Grotere clusters van meerdere soorten behoren tot de mogelijkheid mits de soorten groepsgewijs worden gemengd met bovenvermelde aantallen. Dit voorkomt dat verschillen in concurrentiekracht tussen soorten er toe leidt dat één of meerdere soorten op termijn worden weggeconcentreerd. Soorten die een grotere hoogte kunnen bereiken worden in de regel in het midden van de afdeling geplant, terwijl lagerblijvende soorten meer aan de randen worden geplant.

In geval er ten behoeve van de nieuwe beplanting verharding verwijderd moet worden, wordt de locatie vervolgens aangevuld met grond van goede kwaliteit, waarin de struiken vervolgens geplant kunnen worden.

Planten van struiken gebeurt met deskundigheid in een plantgat van voldoende grootte, eventueel gecombineerd met groeiplaatsverbetering. In de twee jaar na aanplant vindt nazorg plaats in de vorm van bewateren en inboeten en het verwijderen van opslag van andere (ongewenste) soorten, voor zover nodig. Dergelijke beplanting wordt aansluitend beheerd conform de maatregel als beschreven in het voorgaande hoofdstuk.

Richtlijnen voor de planning

In principe betreft dit een éénmalige ingreep, met een nazorgperiode van twee jaar. Wanneer in dezelfde beplanting ook (opvolgende) bomen geplant dienen te worden, dan wordt de aanplant gezamenlijk uitgevoerd. Planten van struiken gebeurt bij voorkeur in de maanden november en december, bij geschikte weersomstandigheden.

5.2.7 *Aanleg nieuw gazon*

Doel

Nieuw gazon wordt aangelegd op locaties waar beplanting of verharding wordt is verwijderd. Doel hiervan is om de inrichting van het park beter te laten aansluiten op het oorspronkelijke ontwerp en de behoefte aan open gebruikruimte van de parkbezoekers.

Uitvoering

Gazon wordt aangelegd nadat de voorgaande inrichting (beplanting of verharding) geheel is verwijderd. Gazons worden in het park veelal intensief gebruikt en dienen daarom deugdelijk te worden gerealiseerd. Onder het nieuwe gazon is een laag geschikt substraat van ten minste 30 centimeter noodzakelijk. Hieronder wordt verstaan materiaal dat voldoende voedingsstoffen en organisch materiaal bevat, voldoende waterdoorlatend is en voldoende draagkrachtig is (bestand tegen verdichting door betreding). Indien dit niet aanwezig is, wordt dit materiaal

ingebracht, eventueel nadat de ondergrond is losgemaakt. De oppervlakte van het terrein moet bol worden afgewerkt om te voorkomen dat hemelwater op het maaiveld blijft staan, waarbij rekening moet worden gehouden met het nazakken van bodemmateriaal. Voorafgaand aan het inzaaien wordt de oppervlakte goed afgerold

De locaties worden ingezaaid met graszaad van goede kwaliteit. Voor gazons die als ligweide of voor sportieve doeleinden worden gebruikt, of waarvan verwacht wordt dat bovengemiddelde betreding plaatsvindt wordt een zaadmengsel gebruikt van Engels raaigras en veldbeemdgras of, op meer natte locatie alleen Engels raaigras. Op locaties schaduwrijke locaties kan worden overwogen om meer schaduwverdragende soorten te gebruiken als bosbeemdgras. Op locaties waar gedifferentieerd maaibeheer is voorgeschreven en verwacht kan worden dat betreding daarom minder intensief zal zijn, kan ervoor worden gekozen andere grassoorten en kruiden in het mengsel op te nemen. Na het zaaien wordt het zaad ondergewerkt.

Rondom het ingezaaide terrein wordt middels een tijdelijk raster of bebording gedurende tenminste 6 weken voorkomen dat het terrein wordt betreden. Na deze periode wordt de eerste maaibeurt uitgevoerd, met een hoge maaistand.

Met het oog op de snelheid en beperking van tijdelijk verlies in beeldkwaliteit, kan als alternatief worden overwogen om plaatselijk graszoden te gebruiken.

Richtlijnen voor de planning

Aanleggen van gazon gebeurt in de periode van augustus tot oktober, afhankelijk van de weersomstandigheden. Met het plannen van werkzaamheden in aangrenzende parkdelen moet rekening worden gehouden dat het ingezaaide terrein gedurende een jaar na het inzaaien best niet met onderhoudsmateriaal betreden kunnen worden anders dan maaimachines. In het jaar na de aanleg van het gazon worden zo nodig herstelwerkzaamheden uitgevoerd indien delen van het gazon niet goed zijn opgekomen.

5.2.8 Herstellen gazon

Doel

Op verschillende locaties verkeert het huidige gazon in slechte staat en zal met regulier beheer niet tot herstel komen door overmatige betreding, stagnerend hemelwater en/of grote schaduwdruk. Het herstellen van het gazon op deze locaties heeft tot doel de beeldkwaliteit te verhogen en de oppervlakte gazon voor lig- en speelweide te vergroten.

Uitvoering

Afhankelijk van de situatie wordt gazon hersteld door pleksgewijs door te zaaien of opnieuw in te zaaien (in combinatie met het bewerken van de ondergrond of het gehele gazon in de betreffende afdeling te vernieuwen. Voor de uitvoering van deze maatregel wordt verwezen naar de werkwijze als beschreven in de maatregel aanleg nieuw gazon. Van belang is om vooraf te concluderen wat de reden is dat het gazon hersteld dient te worden. Wanneer dit het gevolg is van intensief gebruik, moet worden overwogen aanvullende maatregelen te treffen om de draagkracht van het gazon te vergroten. Wanneer schaduwdruk hiervan de oorzaak is, moet met het herstel voor een aangepast grasmengsel worden gekozen. Met het oog op de snelheid en beperking van tijdelijk verlies in beeldkwaliteit, kan als alternatief worden overwogen om plaatselijk graszoden te gebruiken.

Rondom de herstellende terreindelen wordt middels een tijdelijk raster of bebording gedurende tenminste 6 weken voorkomen dat het terrein wordt betreden. Na deze periode wordt de eerste maaibeurt uitgevoerd, met een hoge maaistand.

Richtlijnen voor de planning

Voor richtlijnen voor de planning van gazonherstel wordt verwezen naar de richtlijnen bij de maatregel aanleg nieuw gazon.

5.2.9 *Inbrengen bloembollen*

Doel

Doel van deze maatregel is het verder aankleden van het park met voorjaarsbloemen. De bloembollen moeten passen bij de landschapsstijl waarin het park is aangelegd en derhalve een natuurlijke uitstraling hebben.

Uitvoering

In de daarvoor aangewezen terreindelen worden bloembollen aangebracht in de gazons. Bloembollen worden in heterogeen wildverband aangelegd, wat inhoudt dat de dichtheid waarmee de bollen worden ingebracht varieert en de bollen zeker niet systematisch (in rijen of patronen) mogen worden geplant. Van belang is ook dat de dichtheid van de bloembollen afneemt aan de rand van de ingeplante terreindelen en er ook voorbij de op tekening aangegeven randen hier en daar kleine clusters bollen mogen worden ingebracht zodat de ingeplante delen geleidelijk overvloeien in de rest van het gazon.

Er worden bij voorkeur goed verwilderende soorten gebruikt om enerzijds een natuurlijk beeld te creëren en anderzijds de noodzaak tot regelmatige inboet te beperken. Per locatie wordt voor één soort gekozen, waarvan eventueel maximaal 2 of drie kleur(schakering)en worden gecombineerd. Voor de soortkeuze wordt verwezen naar de soortenlijst in bijlage 3. Bij de soortenkeuze moet rekening worden gehouden met de bezonning van de betreffende locatie en de lichtbehoefte van de gewassen.

Planten van bollen dient met geschikt materiaal te gebeuren, een prikstok volstaat daarbij niet omdat hiermee de grond rondom wordt verdicht en er een luchtkamer onder de bol wordt gecreëerd.

Richtlijnen voor de planning

Aanplanten van bloembollen wordt gedaan in de periode van september tot november. Nuanceringen in de plantperiode hangen af van de betreffende soort. Bij vroegbloeiende soorten dient het planten ten minste plaats te vinden voor half oktober. Afhankelijk van het vermogen tot verwilderen is periodieke inboet nodig. In de regel wordt eens per zes jaar, als onderdeel van de reguliere beheerperiode (zie hoofdstuk 7) gecontroleerd of inboet noodzakelijk is. Wanneer inboet veel vaker nodig blijkt te zijn, moet worden overwogen voor een andere soort te kiezen.

5.2.10 *Inbrengen bodembedekkers*

Doel

Bodembedekkers worden primair ingezet in of tegen randen van beplantingsvakken of op open plaatsen in plantvakken voor zover deze in het zicht van bezoekers liggen. Door de inzet van bodembedekkers kunnen, indien goede soorten worden gekozen, mooie en kleurrijke overgangen worden ontwikkeld van gazon naar opgaande beplanting. Ook kan met de inzet van een bodembedekker de rand van een plantvak worden geaccentueerd en kunnen meer open plantvakken worden opgevuld. Voor de soortkeuze wordt verwezen naar bijlage 3.

Uitvoering

Voorafgaand aan het inzetten van bodembedekkers is het van groot belang goed te kijken of een plantvak zich voor deze maatregel leent. Indien op een potentieel geschikte locatie

bijvoorbeeld geen of zeer weinig lichtinval is door omliggende beplanting dan wordt of van het aanplanten afgezien, of er wordt ruimte gecreëerd. Wanneer voor het inbrengen van de bodembedekkers bestaande beplanting wordt afgezet is het van belang dat deze niet opnieuw uitloopt en de ingebrachte planten na verloop van enkele jaren alsnog verstikt.

Bij het aanplanten van bodembedekkers kunnen binnen een plantvak meerdere soorten worden gebruikt. Wanneer wordt besloten om meerdere soorten in een plantvak te plaatsen dan worden alle bodembedekkers van een soort in clusters bijeengezet. Een cluster beslaat minimaal 5 m². Gemiddeld worden daarbij per vierkante meter 5 exemplaren van een soort ingeplant.

Richtlijnen voor de planning

De bodembedekkers worden aangeplant in de maanden september- november. Deze maatregel wordt uitgevoerd nadat andere maatregelen in hetzelfde plantvak zijn uitgevoerd.

5.3 Verwijderen van vegetatie

5.3.1 Verwijderen van bomen

Doel

De inzet van deze maatregel kent meerder doelen. Zo kan een boom bijvoorbeeld worden verwijderd omdat deze in een zichtas groeit of om deze ruimte te maken voor omliggende (of nieuwe) beplanting of gazon. Ook ziekte en instabiliteit van de boom of de aanwezigheid van gevaarlijke takken kunnen en reden zijn om tot vellen over te gaan.

Uitvoering

Voordat kan worden overgegaan tot het verwijderen van een boom is het van belang te controleren of een kapvergunning daarvoor nodig is en zo ja of deze is verleend. Is dit het geval dan kan de betreffende boom worden gekapt. Wanneer de boom is gekapt wordt het vrijkomend hout afgevoerd. Het al dan niet verkleind verwerken van het hout in de plantvakken is niet toegestaan.

Vooraf moet goed worden ingeschat op welke wijze de boom geveld moeten worden. Bij voldoende ruimte kunnen bomen op reguliere wijze worden geveld. Wanneer echter het risico bestaat dat de vallende boom schade veroorzaakt aan de blijvende beplanting, bebouwing of parkfaciliteiten, kan worden besloten bij de werkzaamheden een telekraan in te zetten of de boom klimmend te vellen.

Of na het verwijderen van de boom de boomstobbe moet worden weggefreest is afhankelijk van het doel. Staat de stobbe op een plek waar gazon moet komen dan is het vanzelfsprekend dat deze wordt verwijderd. Ook wanneer de stobbe direct in het zicht staat en daarmee afbreuk doet aan de beeldkwaliteit of wanneer het risico bestaat dat de stobbe opnieuw uitlopers zal vormen, wordt deze weggefreest. Wanneer de stobbe niet in het zicht staat (bijvoorbeeld temidden van een plantvak) of de stobbe door vegetatie snel aan het zicht wordt onttrokken, dan kan de kostbare maatregel stobbenfrezen achterwege worden gelaten.

Richtlijnen voor de planning

Bomen worden bij voorkeur buiten het broedseizoen (15 maart-15 juli) en liefst in de winterperiode verwijderd. Afhankelijk van de situatie moet worden ingeschat of het plaatsen van afzettingen noodzakelijk is

5.3.2 Verwijderen van struiken

Doel

Het verwijderen van struiken kent, net als het verwijderen van bomen, meerdere doelen. Zo kunnen struiken bijvoorbeeld worden verwijderd om: minder concurrentiekrachtige plantsoorten een kans te geven, ruimte te maken voor de aanleg van een nieuwe beplanting of gazon of om een plantvak transparanter te maken en een doorkijk te creëren.

Uitvoering

Het verwijderen van struiken gebeurt buiten het broedseizoen. Afhankelijk van het doel en het vermogen van de struik om weer uit te lopen, worden struiken bij de grond afgezet of worden inclusief wortelkluit uitgestoken of –gegraven. Vrijkomend groenafval wordt afgevoerd en niet binnen de plantvakken verwerkt.

Richtlijnen voor de planning

Afhankelijk van het doel waartoe de struiken worden verwijderd wordt gekozen voor de beste periode van uitvoering. Zo worden struiken welke worden verwijderd om plaats te maken voor een ander beplantingstype niet verwijderd voor het invallen van de winter omdat gedurende de winterperiode niet kan worden geplant. Struiken worden in dit geval verwijderd in het najaar of in het voorjaar waarna aansluitend nog nieuwe planten kunnen worden aangeplant. Wanneer in hetzelfde plantvak ook bomen verwijderd moeten worden, worden beide maatregelen tegelijkertijd uitgevoerd.

5.3.3 Verwijderen van gazon

Doel

Het verwijderen van gazon vindt plaats op plekken waar conform de visie verharding moet komen of waar nieuwe beplanting aangelegd zal worden.

Uitvoering

Hoe de uitvoering moet worden vormgegeven is afhankelijk van het doel waartoe het gazon moet worden verwijderd. Komt op de plek van het gazon een verharding dan kan het noodzakelijk zijn om naast de graszode ook het onderliggend bodempakket af te graven ten behoeve van een cunet. Wanneer op de plaats van het te verwijderen gazon echter een beplanting wordt gerealiseerd volstaat in de meeste gevallen het verwijderen of zelfs alleen frezen van de zode. Het onderliggend bodempakket kan vervolgens worden gespit en beplant.

Richtlijnen voor de planning

Verwijderen van gazon gebeurt direct voordat de nieuwe inrichting op de betreffende locatie zal worden gerealiseerd. Voorkomen moet worden dat langdurig een kale vlakte blijft liggen.

5.4 Aanpassen van de abiotische inrichting

5.4.1 Vervangen muur

Doel

Aan de buitenzijde van afdeling 1a, parallel aan de Rubenslei tot de hoek bij de Quinten Matsijslei, is als afgrenzing een muur opgetrokken van natuursteen. Het deel vanaf de noordelijke punt tot aan de bushalte aan de Quinten Matsijslei is deze muur opgetrokken uit betondelen. De materiaalkeuze en het feit dat het materiaal afwijkt van de rest van de muur geeft een onverzorgd en lelijk beeld. Doel van deze maatregel is het terugbrengen van visuele eenheid door consequent materiaalgebruik binnen het park

Uitvoering

De wijze waarop de muur zal worden hersteld moet worden bepaald in overleg met de uitvoerende dienst of aannemer.

Richtlijnen voor de planning

Voor deze maatregel zijn verder geen voorschriften ten aanzien van de planning.

5.4.2 *Herstellen goot*

Doel

Op verschillende plaatsen zijn de paden aan één of twee zijden voorzien van goten. Deze goten accentueren de grenzen van de paden en voeren hemelwater af naar de kolken. Op een aantal locaties zijn deze goten verdwenen (met als gevolg over het gazon afstromend hemelwater), verzakt of onlogisch aangelegd (met het betreden van plantvakken tot gevolg). Doel van het herstellen ervan is het herstellen van de watervoerende functie, duidelijkheid scheppen in de contour van het pad en achterstallig onderhoud weg te werken.

Uitvoering

De goten worden hersteld of nieuw aangelegd conform de wijze waarop de goten in het hele park zijn vormgegeven. Goten moeten voldoende gefundeerd te worden om nieuwe verzakking te voorkomen en goed aansluiten op de kolken om wateroverlast te voorkomen.

Richtlijnen voor de planning

Deze maatregel kan tijdelijk beperkingen veroorzaken in de begaanbaarheid van paden en wordt derhalve buiten het drukste seizoen uitgevoerd.

5.4.3 *Accentueren contour van de plantvakken*

Doel

Op enkele plaatsen is er geen duidelijke grens tussen de porfierverharding van de paden en de aangrenzende plantvakken. Gevolg hiervan is dat de plantvakken worden betreden en de beplanting steeds verder wegslijt. Deze maatregel heeft tot doel de grens tussen pad en plantvak te accentueren om parkbezoekers te verduidelijken waar betreding wel en niet gewenst is.

Uitvoering

De effectiviteit van deze maatregel neemt toe naarmate het aanliggende plantvak voorzien wordt van nieuwe beplanting. Het accentueren van de contour gebeurt door het aanleggen van een nieuwe goot, conform de wijze waarop deze in het Stadspark zijn vormgegeven. Deze goten hoeven niet op een kolk te worden aangesloten, maar dienen wel voldoende gefundeerd te worden om verzakking te voorkomen.

Richtlijnen voor de planning

Deze maatregel kan tijdelijk beperkingen veroorzaken in de begaanbaarheid van paden en wordt derhalve buiten het drukste seizoen uitgevoerd.

5.4.4 Verwijderen verharding

Doel

Verharding wordt op enkele locaties in het park verwijderd ten behoeve van het aanpassen van plantvakken en gazons. Doorgaans is dit erop gericht de oorspronkelijke contouren van de betreffende afdelingen te herstellen. Het verwijderen van de verharding heeft dan ook tot doel de ondergrond geschikt te maken voor beplanting of gazon.

Uitvoering

Deze maatregel omvat het verwijderen en afvoeren van de verharding, zijnde porfier, asfalt of kasseien, inclusief het daaronder gelegen fundering van zand, puin en of oudere verhardingen. Indien de ondergrond sterk verdicht blijkt, wordt deze aanvullend losgewoeld. Waar de huidige contour van het plantvak of gazon wordt afgetekend door een goot, wordt de goot opnieuw aangelegd op de nieuwe contour van de afdeling. Bij afwezigheid van een goot wordt de nieuwe contour afgetekend door een nette en scherpe scheiding van de verharding. Ter plaatse van de verwijderde verharding en fundering, wordt de ontstane ruimte aangevuld met daarvoor geschikte teelaarde tot een hoogte van 10 centimeter boven het maaiveld. Zo wordt voorkomen dat bij nazakken en inklinken ter plaatse kuilen ontstaan.

In de situatie waarin zich in het terreindeel waarop deze maatregel van toepassing is wortels van bomen of struiken bevinden, worden deze wortels met grote omzichtigheid behandeld. Beschadiging van wortels wordt te allen tijde voorkomen.

In het jaar na uitvoering van deze maatregel wordt de behandelde locatie gecontroleerd. Wanneer hiertoe aanleiding bestaat wordt de locatie opnieuw aangevuld met teelaarde.

Frequentie van uitvoeren

Eenmalige maatregel, inclusief nazorg.

5.4.5 Aanleggen verharding

Doel

Op enkele plaatsen binnen het park is op basis van de visie bepaald dat lokaal de padenstructuur moet worden gewijzigd of aangevuld. Hiertoe is het aanbrengen van nieuwe verharding noodzakelijk. Tevens is op een enkele locatie voorgeschreven dat verharding vervangen moet worden.

Uitvoering

Nieuwe paden worden alleen aangelegd op basis van een goed overwogen ontwerp. Bij het ontwerp wordt qua vormgeving zo veel mogelijk aangesloten bij de stijl van het park. De dimensionering wordt afgestemd op het verwachte gebruik, maar wordt daarbij in de regel tot de minimaal noodzakelijk afmetingen beperkt. Alle nieuw aan te leggen paden in het Stadspark hebben een halfverharding bestaande uit porfier welke qua samenstelling en structuur aansluit op de bestaande paden. Bij de aanleg worden nieuw uitgezette paden in één werkgang aangelegd en afgewerkt om overlast voor parkbezoekers zo veel mogelijk te beperken.

Richtlijnen voor de planning

Deze maatregel kan tijdelijk beperkingen veroorzaken in de begaanbaarheid van paden en wordt derhalve buiten het drukste seizoen uitgevoerd.

5.4.6 *Herstellen verharding*

Doel

Stad Antwerpen streeft ernaar het Stadspark voor iedereen toegankelijk te houden. Het is dan ook van belang dat de in het park aanwezige padenstructuur vrij is van onregelmatigheden zoals gaten en stagnerend hemelwater. Om dit te garanderen worden de paden regelmatig geïnspecteerd en daar waar noodzakelijk hersteld.

Uitvoering

Waargenomen onregelmatigheden in de verharding worden zo snel mogelijk verholpen. Onder onregelmatigheden wordt verstaan gaten of kuilen in de paden, kaalgelopen delen van paden en delen van paden waarop als gevolg van verzakkingen en verdichting hemelwater blijft staan en betreding van paden daardoor wordt belemmerd. Deze onregelmatigheden zorgen er voor dat bezoekers een alternatieve route door het gazon of de beplanting zoeken. Herstel van de verharding gebeurt door versleten en verzakte delen te ontdoen van de top laag, de ondergrond los te frezen om deze weer waterdoorlatend te maken. Vervolgens wordt het pad aangevuld met zand en opnieuw van porfier te voorzien. Wanneer nodig, wordt ook een deel van de ondergrond afgeschraapt om te voorkomen dat het pad door de tijd steeds verder wordt opgehoogd.

Indien gevaarlijke of ernstig hinderlijke situaties ontstaan (denk ook aan fietsers en mensen die slecht ter been zijn) en herstel door omstandigheden enige tijd op zich moet laten wachten, worden waarschuwborden of afzettingen geplaatst. Bij het opnieuw invullen (herstellen) van waargenomen onregelmatigheden wordt steeds gebruik gemaakt van hetzelfde porfier als in de rest van het park.

Speciale aandacht gaat uit naar de kasseiweg die de Rubenslei door het Stadspark verbindt met de Quinten Matsijslei. Naar verwachting zal deze weg schade lijden door de bouw van de nieuwe horecagelegenheid en de huisvesting voor de Groendienst en de daarvoor noodzakelijke transportbewegingen. Na de oplevering van deze bouw en de groene omgeving daarvan wordt de kasseiweg daarom opnieuw aangelegd waar nodig.

Richtlijnen voor de planning

Geconstateerde gebreken aan de padenstructuur worden zo snel als mogelijk verholpen. Deze maatregel kan tijdelijk beperkingen veroorzaken in de begaanbaarheid van paden. Indien geen acute gevaarzetting optreedt wordt de maatregel buiten het drukste seizoen uitgevoerd.

De paden zijn niet afgestemd op zwaardere vervoermiddelen. Wanneer in uitzonderlijke situaties de paden toch betreden worden met zwaardere voertuigen, dan worden eventueel veroorzaakte sporen, verzakkingen of slijtageplekken direct door de veroorzaker hersteld.

5.4.7 *Aanbrengen slijtlaag op asfalt*

Doel

De slijtlaag wordt aangebracht op die plaatsen in het Stadspark waar nu omwille van het stijl talud ,of intensief gebruik zoals bij het plein voor het Monument der gesneuvelden, asfalt is aangebracht. Asfalt heeft in tegenstelling tot porfier de eigenschap dat het bij een regenbui niet wegspoelt en het goed bestand is tegen zeer intensief gebruik. Asfalt past echter niet binnen het in de visie beschreven beeld ten aanzien van de paden. Binnen de in het Stadspark aanwezige padenstructuur wordt namelijk gestreefd naar een visuele eenheid. Om het asfalt visueel toch te laten aansluiten bij de overige gebruikte porfier verharding in het park wordt daarom een op porfier gelijkende slijtlaag over het asfalt aangebracht.

Uitvoering

Alle uit asfalt bestaande delen worden behandeld als een behandel eenheid en tegelijkertijd voorzien van een op porfier gelijkende slijtlaag.

Richtlijnen voor de planning

Het aanbrengen van een slijtlaag is een eenmalig maatregel.

5.4.8 Verplaatsen parkmeubilair

Doel

Nadat wijzigingen aan de inrichting van het park zijn aangebracht, is de locatie van het parkmeubilair (met name parkbankjes en vuilbakken) niet altijd meer logisch en functioneel. In dat geval wordt het meubilair verplaatst.

Uitvoering

Op basis van de nieuwe situatie worden geschikte locaties en aantallen voor vuilbakjes en banken bepaald en worden deze als gevolg daarvan verplaatst, aangevuld of in aantal uitgebreid.

Richtlijnen voor de planning

Deze maatregel wordt direct uitgevoerd na of in combinatie met de inrichtingswerken die aanleiding gaven tot het verplaatsen van het meubilair. Optimalisatie kan ook op plaatsen waar geen directe herinrichting gebeurt.

5.4.9 Plaatsen drinkfontein

Doel

Doel van deze maatregel is om tegemoet te komen aan het verzoek van de parkbezoekers om te voorzien in drinkgelegenheden op enkele plaatsen in het park.

Uitvoering

Op twee locaties in het Stadspark worden drinkfonteintjes geplaatst, te weten nabij de speeltuin en bij het standbeeld van Louis Major. De drinkfonteintjes worden aangesloten op het ter plaatse aanwezige drinkwaternet. Het type drinkfonteintjes dat wordt toegepast is conform de Straatmeubilaris Antwerpen, type SA/DW/01 drinkwaterfontein AWW, zie ook bijlage 17.

Richtlijnen voor de planning

Dit betreft een eenmalige maatregel.

5.4.10 Herstel en onderhoud hangbrug en rotspartijen

Doel

Doel van deze maatregel is het monitoren van de staat waarin de hangbrug en de rotspartijen verkeren, zodat tijdig maatregelen getroffen kunnen worden in het kader van de veiligheid voor bezoekers en de instandhouding van deze beeldbepalende elementen van het Stadspark.

Uitvoering

Zowel de hangbrug als de rotspartijen worden gecontroleerd op de staat van onderhoud waarbij gelet wordt op de visuele kwaliteit als de betrouwbaarheid van de constructie. OP basis van de controle worden conclusies getrokken over de noodzaak tot herstel-, restauratie- of

onderhoudsmaatregelen en over de exacte aard, omvang en planning van de noodzakelijke maatregelen. De betreffende maatregelen worden vervolgens uitgevoerd als voorgeschreven.

Richtlijnen voor de planning

Uitvoering van de controle en eventueel daaruit voortvloeiende maatregelen vormen een apart project. De beheerder bepaalt daarvan het moment van uitvoering.

5.4.11 Verwijderen hekwerk

Doel

De in het park aanwezige hekwerken dragen geen van allen bij aan de belevingswaarde van het park. Enkele van de hekwerken in de omgeving van de rotspartij worden bovendien met grote regelmaat beklommen of omzeild en missen hun doel. Ook verkeren enkele hekwerken in slechte tot vervallen staat. Ter verhoging van de beeldkwaliteit en de beleefbaarheid van het park in het algemeen worden de bestaande hekwerken verwijderd en enkel waar nodig vervangen (zie 5.4.12).

Uitvoering

De hekwerken worden in hun geheel verwijderd, inclusief eventuele fundering. Vooral bij de gaashekwerken in de nabijheid van de rotspartij wordt na het verwijderen goed gemonitord wat de gevolgen hiervan zijn op de betreding van de smalle, steile groenstroken tussen de paden. Indien eventuele toename in betreding leidt tot ongewenste situaties, dan wordt bepaald of het terugplaatsen van een passend hekwerk (met voldoende beeldkwaliteit) nodig is of eventueel het planten van moeilijk doordringbare beplanting mogelijk is. Op direct een enkele locatie wordt een hekwerk teruggeplaatst (zie volgende maatregel).

Richtlijnen voor de planning

Deze maatregel kan tijdelijk beperkingen veroorzaken in de begaanbaarheid van paden en wordt derhalve buiten het drukste seizoen uitgevoerd. Monitoring van de gevolgen van deze maatregel op de mate van betreding wordt gedurende enkele jaren na het verwijderen van de hekwerken periodiek uitgevoerd.

5.4.12 Plaatsen hekwerk

Doel

Het te plaatsen (nieuw) hekwerk heeft tot doel te voorkomen dat de rotspartij wordt beklommen nadat het gaashek is verwijderd. Ook wordt ter hoogte van de speeltuin een alternatieve maar passende afsluiting langs de vijver voorzien. Hiermee wordt voorkomen dat risicosituaties ontstaan voor kleinere kinderen, zowel aan de rotspartij als aan de vijverrand.

Uitvoering

Het hekwerk wordt degelijk, met oog voor esthetische waarde vorm gegeven. De vorm wordt afgestemd op de stijl van het park. Omdat het over een beperkter lengte gaat kan hier meer aandacht aan besteed worden.

Richtlijnen voor de planning

Voor deze maatregel zijn geen verdere richtlijnen van toepassing.

5.4.13 Verplaatsen lantaarnpaal

Doel

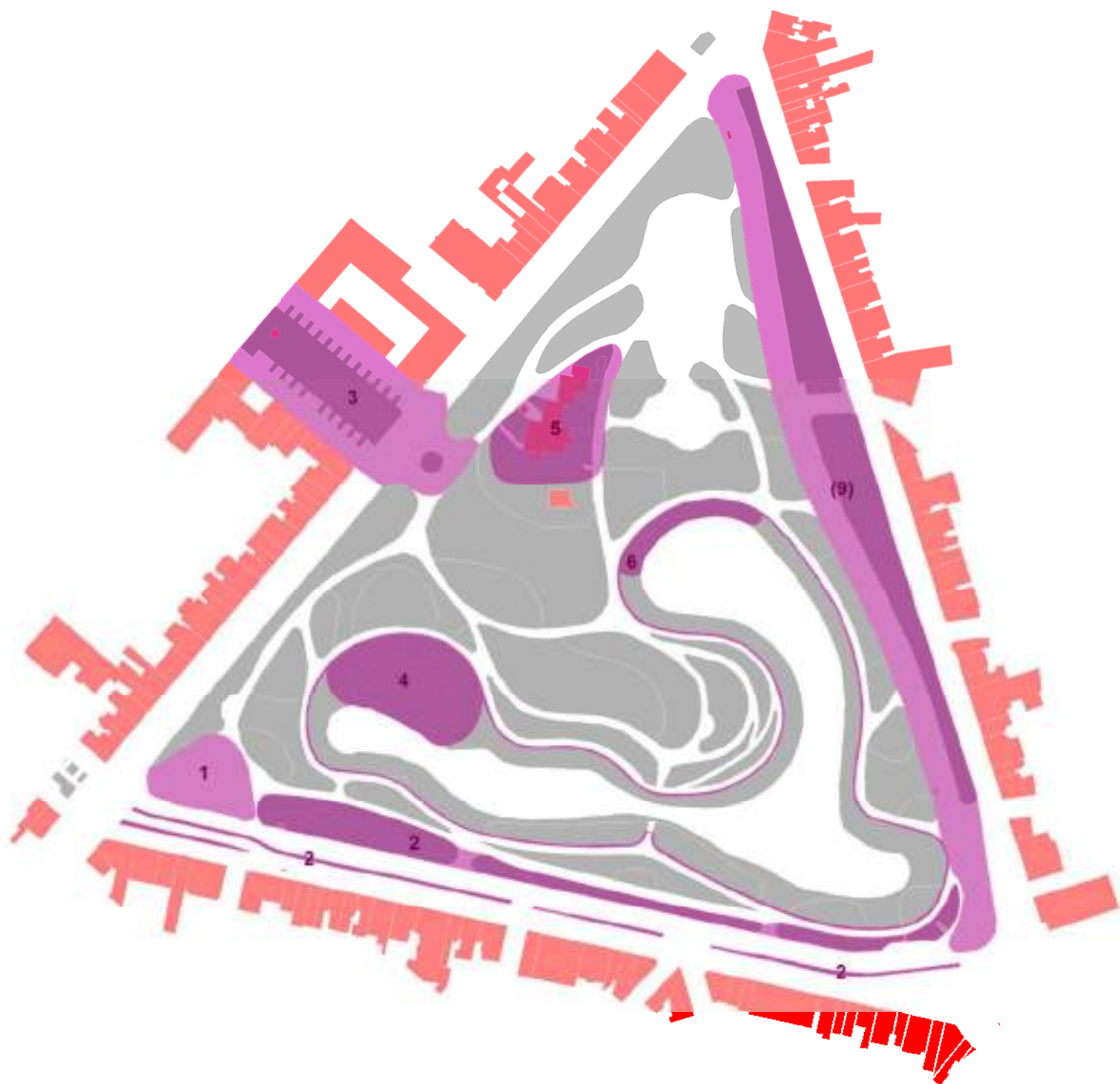
Op een aantal locatie bevinden zich lantaarnpalen op hinderlijke locaties, in zichtlijnen of doorkijkjes. Deze beperken daarmee de belevingswaarde van de zichtlijnen.

Uitvoering

De lantaarnpalen worden verplaatst naar een nabijgelegen locatie buiten de openruimte. Veelal volstaat het verplaatsen naar de andere zijde van het pad .Indien binnen afzienbare tijd wordt besloten de ontwerpogave voor het verlichtingsplan nader uit te werken en ten uitvoer te brengen, wordt deze maatregel overbodig en kan komen te vervallen.

Richtlijnen voor de planning

Op deze matregel zijn geen verdere richtlijnen van toepassing.

Afbeelding 50. Indicatieve begrenzing ontwerpogaven als weergegeven in tabel 3. Ontwerpopgaven 6 t/m 8 gelden integraal voor het hele park en zijn niet op kaart aangegeven.

6. Opgaven en suggesties voor verdere ontwikkeling

6.1 Inleiding

In het Stadspark bevinden zich enkele deelgebieden waarvan de inrichting door de tijd heen sterk is veranderd zonder dat daar een visie of planmatige aanpak aan ten grondslag heeft gelegen waarin de belangen van het park voldoende zijn meegewogen. Ook is de omgeving en het gebruik van het park sterk veranderd, wat aanleiding vormt voor het aanpassen of toevoegen van specifieke elementen in het park als onderdeel van de nieuwe tijdslaag.

Voor deze gebieden en elementen biedt het reguliere beheer als beschreven in het voorgaande hoofdstuk onvoldoende instrumenten. In dit hoofdstuk is daarom per deelgebied of element een ontwerpopgave geformuleerd, waarin ruimte is voor meer maatwerk, afgestemd op de specifieke locatie. Tabel 3 geeft een overzicht weer van de opgaven die in de volgende paragrafen worden beschreven. De globale ruimtelijke aanduiding van de ontwerpopgaven is weergegeven in afbeelding 50.

Bij alle ontwerpopgaven moet rekening gehouden worden met de uitkomst van de inspraakavond die werd gehouden tijdens het proces van planvorming (zie bijlage 16) en rekening houdend met de historische 19de eeuwse vormgeving'.

Tabel 3, ontwerpopgaven en –suggesties voor het Stadspark	
Nr	Omschrijving
1	Omgeving Monument der gesneuvelden
2	Randzone Van Eycklei
3	Louiza-Marialei
4	Vijver en eiland
5	Bouwperceel
6	Waterbeleving
7	Verlichtingsplan
8	Herziening locaties parkmeubilair
(9)	Suggestie voor verdere ontwikkeling: Quinten Matsijlslei en middenberm

6.2 Ontwerpopgaven

6.2.1 Omgeving Monument der gesneuvelden

Het plein in de zuidwestelijke punt van het Stadspark, met als belangrijke blikvanger het monument der gesneuvelden, maakt door de huidige inrichting van het plein en het groen daaromheen geen integraal onderdeel uit van het Stadspark. Het park lijkt achter het monument te beginnen. Het was niet voorzien in het historische ontwerp. De parkingang die door Keilig op deze plaats was voorzien was van secundair belang en vrij onopvallend. Pas na het betreden van het park via deze ingang kreeg de bezoeker zicht op de open ruimte daarbinnen.

In deze tijd echter vervult het plein een belangrijke functie voor onder meer herdenkingen en functioneert zelfs als hoofdingang tot het park. Daarom is het zaak dat een ontwerpopgave wordt geformuleerd voor dit deel van het park. In de ontwerpopgave moet ten minste aandacht zijn voor de volgende zaken:

- Het plein moet haar functionaliteit voor herdenkingen en bijeenkomsten behouden.
- Het plein moet toegankelijk blijven voor materieel, bijvoorbeeld ten behoeve van het opbouwen van podia. Het mag echter geen (tijdelijke) parkeerplaats worden.
- Het plein en de groene omgeving daarvan moeten visueel en functioneel worden betrokken bij het park. Zodra het plein wordt betreden moet de bezoeker de ervaring hebben zich in het park te bevinden.
- Onderdeel van de ontwerpopgave is het herzien van de locatie van en het aantal recreatieve voorzieningen (bankjes, vuilbakken etc). Het type voorzieningen dient aan te sluiten bij de Straatmeubilaris Antwerpen.
- Tussen het plein en de omringende wegen moet een visuele, maar transparante scheiding worden aangebracht, bij voorbeeld door het doortrekken van de groenstrook langs de Van Eycklei en het plaatsen van individuele bomen of een boomgroep aan de zuidwest-punt van het plein. Deze scheiding moet de aandacht afleiden van het omringende verkeer. Het ontwerp van deze scheiding moet aansluiten bij de aard van het park en in het bijzonder bij de nieuw te ontwerpen inrichting voor de randzone aan de Van Eycklei (zie paragraaf 6.2.2).
- Het plein moet vanuit alle richtingen voldoende toegankelijk blijven en kunnen blijven functioneren als belangrijke entree tot het park.
- De inrichting van het plein en de groene omgeving ervan moet naadloos aansluiten bij de inrichting (in landschapsstijl) van het historische park, maar mag tegelijkertijd zichtbaar deel uitmaken van een nieuwe tijdslaag in het parkontwerp.

6.2.2 *Randzone Van Eycklei*

De ontwerpopgave voor de randzone aan de Van Eycklei heeft als voornaamste doel dit deel van het park weer te laten aansluiten op de rest van het park. Hierbij moet de balans worden gezocht tussen enerzijds voldoende visuele scheiding tussen de rust van het park en de drukte van de stad en anderzijds voldoende transparantie (bijvoorbeeld doorkijkjes) om sociale controle en gevoel van veiligheid in dit deel van het park te bevorderen. De wegbeplanting in de middenberk van de Van Eycklei moet ook bij deze opgave worden betrokken. De regelmatige beplanting van bomen van gelijke soort, vorm en afmeting maakt dat er geen relatie wordt gelegd met het park ten noorden daarvan. In de ontwerpopgave moet ten minste aandacht zijn voor de volgende aspecten:

- Een herziening van de toegankelijkheid is noodzakelijk. Historische toegangen zijn plaatselijk verdwenen of qua ontwerp drastisch gewijzigd. Op andere locaties zijn nieuwe doorgangen ontstaan. De huidige doorgangen lijken niet langer aan te sluiten bij de omliggende wegen. De herziening moet rekening houden met de zorgvuldig ontworpen historische situatie, maar ook met de schijnbare behoefte aan toegangsmogelijkheden op bepaalde locaties.
- De vormgeving van de toegangen, de beplantingen en andere vegetaties moet qua ontwerp, inrichting en beheer aansluiten bij en een eenheid vormen met de rest van het park. Vervangen of omvormen van de lijnvormige bomenaanplant maakt daarvan zeker onderdeel uit.
- Strategisch geplaatste beplantingen en doorkijkjes, evenals goed gekozen soorten en groeivormen moeten ervoor zorgen dat er van de Van Eycklei voldoende zicht is op het aangrenzende deel van het Stadspark om het gevoel van veiligheid bij bezoekers te bevorderen.

6.2.3 Louiza-Marialei

De huidige inrichting en het huidige gebruik van de Louiza-Marialei doet geen eer aan de relatie die deze dubbele weg met groene middenberm heeft met het Stadspark en vraagt om een herziening. Hiervoor dient een ontwerpopgave te worden geformuleerd. In deze opgave moet ten minste aandacht zijn voor:

- Versterking van de visuele en functionele relatie tussen de Louiza-Marialei en het Stadspark.
- De rol van de lei als inleiding en uitnodiging tot het Stadspark.
- Toevoegen van de middenberm aan de groene gebruiksruijtte voor de Antwerpenaren.
- Behoud van parkeergelegenheid (voor auto's en fietsen) voor omwonenden.
- De verkeerssituatie bij de kruising van de Louiza-Marialei en de Rubenslei en de visuele barrière die de Rubenslei momenteel vormt tussen de Louiza-Marialei en het Stadspark.

Bij aanpassingen aan de kruising Louiza-Marialei – Rubenslei moet rekening worden gehouden met de gevolgen van eventuele aanpassingen aan de verkeerscirculatie in relatie tot de suggestie als gedaan voor de Quinten Matsijslei in paragraaf 6.3.

6.2.4 Eiland en vijver

Voor het gebied rondom het voormalige eiland dient een ontwerpopgave uitgeschreven te worden met als doel het eiland terug te brengen, opnieuw te omringen met water. Onderdeel van de ontwerpopgave is een onderzoek naar de mogelijkheden en haalbaarheid van deze opgave en op basis daarvan het bepalen van de juiste maatregelen. Ten minste de volgende randvoorwaarden worden hierin opgenomen:

- Het eiland moet kunnen functioneren als broedplaats voor watervogels.
- De breedte van het oppervlaktewater tussen het eiland en de vijveroever is van voldoende breedte en diepte om betreding van het eiland door bezoekers tegen te gaan.
- De breedte van het oppervlaktewater tussen het eiland en de vijveroever is van voldoende breedte en diepte om verlanding als gevolg van natuurlijke successie tegen te gaan.
- De vormgeving (lees inrichting en profilering) van de oevers moet aansluiten bij de (landschaps)stijl waarin het park is ontworpen. Verschillen in vormgeving met de rest van de oeverzone moet worden voorkomen.
- Vorm en inrichting van het eiland moeten aansluiten bij het oorspronkelijke ontwerp van het park.
- Voorafgaand aan het ontwikkelen en uitwerken van een ontwerp moet onderzoek uitwijzen of uitdiepen en/of herprofilen van het verlandde deel tussen vijver en oever leidt tot het gewenste resultaat. Indien uit onderzoek blijkt dat dit niet het geval is, wordt tevens onderzocht of met aanvullende technische oplossingen het gewenste resultaat wel bereikt kan worden.
- Een pomp en overstort worden in de vijver geplaatst om fluctuaties in het waterpeil te kunnen nivelleren. De locatie en capaciteit van deze voorzieningen worden bepaald op basis van een studie naar de hydrologische situatie. In deze studie wordt tevens onderzocht of en hoe het mogelijk is de overstort los te koppelen van het rioolstelsel. Tot slot wordt onderzocht of een watercirculatie, teweeggebracht door de pomp en overstort, een bijdrage kan leveren aan het handhaven van een goede waterkwaliteit van de vijver.
- In het dichtgelegde deel van de vijver bevinden zich vele kievitsbloemen. Bij het aanpassen van de inrichting ter plaatse moet worden getracht deze bollen vooraf te rooien en op een geschikte locatie te herplanten.

6.2.5 *Bouwperceel*

Voor het bouwperceel is parallel aan dit landschapsbeheerplan een prijsvraag uitgeschreven voor een volledige herinrichting. Aanvullend aan het programma van eisen dat aan de basis staat van deze prijsvraag gelden de volgende richtlijnen:

- Naast de bebouwing moet ook de groene omgeving daarvan in de ontwerpopgave worden betrokken.
- De relatie tussen horeca en de speelplaats moet zowel visueel als functioneel sterk worden neergezet zonder dat dit ten koste gaat van de groene inkleding van de speelplaats.
- De beplanting ten zuiden van het bouwblok, (afdeling 5d, zie hoofdstuk 7), moet een zo groot mogelijke masse behouden/krijgen in verband met de beeldkwaliteit vanaf de ingang bij de Louiza-Marialei.
- Ontwerp van de beplanting op en om het bouwblok moet een verbindende factor vormen tussen de bebouwing en de beplanting in de rest van het park. Tuinachtige inrichtingen worden geweerd.
- Ook de locatie van de te verplaatsen stelplaats in afdeling 8a wordt in deze ontwerpopgave betrokken. Na het uitplaatsen van de stelplaats wordt een passend beplantingsplan opgesteld.

6.2.6 *Waterbeleving*

Deze ontwerpopgave bestaat uit twee onderdelen. Ten eerste is dit de verwijdering van het hekwerk rondom de vijver en ten tweede is dit de realisatie van een voorziening waarmee parkbezoekers dicht bij het water kunnen komen.

Wat betreft het hekwerk worden, zoals in de visie is omschreven, de hekken rond de vijver geheel verwijderd. Het beperken van de betreding van de vijverrand wordt gereguleerd door de toepassing van een aangepast maaibeheer waarbij plaatselijk hogere vegetaties moeten leiden tot ontmoediging van het betreden. Het bepalen van deze locaties maakt onderdeel uit van deze ontwerpopgave. Na een periode van 6 jaar wordt geëvalueerd wat de ervaringen zijn met deze ingreep.

Aanvullend aan deze maatregel wordt onderzocht of het wenselijk is een voorziening te treffen waarmee parkbezoekers de gelegenheid wordt geboden om het water dicht te naderen. Hierbij kan worden gedacht aan een vlonderconstructie of een luie trap die tot aan het waterniveau reikt.

6.2.7 *Verlichtingsplan*

Een nieuw verlichtingsplan is absoluut noodzakelijk voor het park. De huidige verlichting bestaat uit lantaarnpalen van verschillende uitvoeringen die in slechte staat verkeren en waarvan de locatie geen recht doet aan het park. Niet zelden staan de palen juist in een zichttas of doorkijk en doen daar afbreuk aan de beeldkwaliteit. De volgende richtlijnen worden gehanteerd bij de uitwerking van het lichtplan:

- Voorafgaand aan de ontwerpopgave wordt vastgesteld of zich in het Stadspark, meer specifiek in de bunkers, vleermuizen bevinden die mogelijk hinder ondervinden van bepaalde type verlichting. Indien dit het geval is, wordt het type verlichting hierop aangepast. In de regel zal dan in de directe omgeving van de bunkers een duistere situatie gecreëerd moeten worden.
- De locatie van verlichtingsarmaturen wordt zo gekozen dat deze niet storend zijn voor de parkbeleving, dus niet in of in het directe verlengde van zichtassen of doorkijkjes.

- De hoofdingangen van het park, waaronder ten minste die bij de Louiza- Marialei en het plein bij het monument der gesneuvelden worden goed verlicht
- Met het oog op de vleermuizen en andere nachtdieren wordt in de ontwerpopgave de toepassingsmogelijkheden van amberkleurige (LED)verlichting verkend
- De toepassingsmogelijkheden van licht- en bewegingssensoren worden verkend om het park slechts te verlichten wanneer het betreden wordt
- De verlichting concentreert zich vooral in de periferie van het park, zodat de kern van het park relatief duister kan blijven.
- De verlichting en de loop van het joggingparcours worden op elkaar afgestemd zodat het joggingparcours ook in het donker bruikbaar is. Hiervoor is het mogelijk om voor de avonduren een alternatieve routing van het joggingparcours te kiezen in relatie tot de overige voorwaarden van deze ontwerpopgave.
- Vormgeving van de verlichting mag deel uitmaken van de zogenaamd nieuwe tijdslaag die aan het park wordt toegevoegd.

6.2.8 *Herziening locatie parkmeubilair na herinrichting beplantingsvakken*

Onderdeel van het beheerplan is het aanpassen van de contouren van plantvakken, het (gedeeltelijk) verwijderen van plantvakken en het plaatsen van nieuwe plantvakken. Als gevolg hiervan is de locatie van onder meer bankjes en vuilbakken niet altijd meer logisch, of geheel komen te vervallen. Het is derhalve wenselijk om de locaties van parkmeubilair te herzien. De volgende uitgangspunten zijn van belang:

- Parkbanken bieden zo mogelijk uitzicht op de mooiste delen van het park. Ze zijn gesitueerd aan het begin van een zichtas of doorkijk of langs de vijver, of parkbanken zijn gericht op elementen als de speelplaatsen of monumenten.
- Parkbanken zijn zo gesitueerd dat ze vanaf andere posities in het park geen storend element vormen.
- Vuilbakken zijn geplaatst op die locaties waar veel mensen passeren of zich ophouden.
- Vuilbakken zijn goed zichtbaar en bereikbaar, maar nemen geen prominente plaats in in het zicht op het park.

6.3 **Suggesties voor verdere ontwikkeling**

Aanvullend op de bovenvermelde ontwerpopgaven verdient het aanbeveling de mogelijkheden te onderzoeken om de middenberm van de Quinten Matsijlslei weer bij het park te betrekken. Vanuit het perspectief van het park is dit zeer wenselijk en levert een waardevolle aanvulling van de beleefbare buitenruimte van de Antwerpenaar (circa 1,5 hectare). Omdat deze opgave zich niet beperkt tot het Stadspark alleen, maar ook implicaties heeft voor de verkeerssituatie direct rond het park en mogelijk ook verder daar vanaf, zal deze studie niet in het kader van dit landschapsbeheerplan worden uitgevoerd. Bij deze verkenning is het raadzaam de volgende zaken in overweging te nemen:

- In het oorspronkelijke ontwerp van het park is voorzien in een brede promenade waar nu de noord-zuid gerichte rijbaan van de Quinten Matsijlslei loopt. Terugbrengen van deze promenade in enige vorm dient overwogen te worden.
- De nieuwe bestemming en inrichting van deze zone betreft geen reconstructie van de oorspronkelijke situatie, maar wordt ingevuld als onderdeel van de nieuwe tijdslaag, met respect voor de stijlkenmerken van het park.
- Wanneer deze zone integraal wordt herzien is het raadzaam verder te kijken dan uitsluitend een nieuwe inrichting van vrijgekomen ruimte. Het inpassen van andere functies als parkeren, fietsvoorzieningen, (kleinschalig) evenemententerrein enzovoorts.

6.4 Onderlinge samenhang ontwerpogave

De deelgebieden waarvoor een ontwerpogave is voorgeschreven grenzen in veel gevallen aan elkaar. Ontwerpen voor een (gedeeltelijk) nieuwe inrichting houden dan ook verband met elkaar. Het verdient dan ook aanbeveling om verschillende ontwerpogaven gecombineerd uit te schrijven door ze in dezelfde periode of zelfs aan dezelfde ontwerper toe te wijzen.

7. Programma van uitvoering

7.1 Inleiding

In hoofdstuk 4 en 5 zijn de beheer- en inrichtingsmaatregelen beschreven die gezamenlijk de gereedschapskist vormen voor de beheerder van het park. In onderstaande paragrafen wordt uiteengezet waar de beschreven maatregelen toegepast moeten worden en hoe deze in de tijd geplaatst moeten worden.

De doelen en ambities die in het hoofdstuk visie zijn beschreven zijn vertaald naar concrete ingrepen in het park. Een belangrijke ambitie is om het park te herstellen naar het oorspronkelijke ontwerp van Keilig. Na de aanlegfase hebben zich verschillende ruimtelijke en maatschappelijke ontwikkelingen voorgedaan. Daardoor bleek het niet mogelijk of wenselijk om het oorspronkelijk ontwerp exact te reconstrueren. Zo zijn in de loop der tijd extra plantvakken aangelegd die ten koste gaan van de oorspronkelijke open binnenruimte van het park. Hoewel het terugbrengen van deze openheid een doel is, zijn enkele van deze beplantingen aangebracht om de later bunkers te camoufleren en kunnen dus niet zonder meer worden verwijderd. Ook de werking van de zichtassen en doorkijkjes is veranderd door de veranderende stad rondom het park en kunnen dus niet in oorspronkelijke staat worden teruggebracht.

Op basis van de huidige situatie zijn daarom keuzes gemaakt voor beheer en inrichting die een zo goed mogelijk gevolg geven aan de doelstellingen, binnen de kaders van het mogelijk en de randvoorwaarden én met inachtneming van de wensen en aanwijzingen die tijdens het proces van planvorming door de betrokken Antwerpenaren zijn aangereikt. Hieruit voortvloeiend is een streefbeeld gevormd voor het toekomstig beheer van het Stadspark. Dit streefbeeld is weergegeven in bijlage 4. De veranderingen aan het park als voorgesteld in de ontwerpopgaven en suggesties (hoofdstuk 6) zijn hierin nog niet verwerkt.

7.2 Maatregelen per afdeling

7.2.1 Vakken en afdelingen

Om maatregelen toe te kunnen wijzen aan specifieke onderdelen van het park, is het park ingedeeld in vakken en afdelingen. De kaart in bijlage 5 toont de verdeling van vakken en afdelingen in het park

7.2.2 Maatregelen

Per afdeling is op locatie bepaald welke maatregelenter plaatse uitgevoerd moeten worden om het streefbeeld te realiseren. Dit zijn zowel maatregelen met betrekking tot de groene inrichting zoals het verwijderen en aanbrengen van beplanting, als maatregelen die gericht zijn op onderhoud en herstel van de abiotische inrichting, waaronder onder meer de verharding en het parkmeubilair valt. Bij het toekennen van de maatregelen is onderscheid gemaakt tussen maatregelen die eenmalig uitgevoerd moeten worden, inrichtingsmaatregelen genoemd en maatregelen die periodiek uitgevoerd dienen te worden, zogeheten beheermaatregelen.

De maatregelen zijn opgenomen in de beheertabellen voor inrichtings- en beheermaatregelen die aan dit plan zijn toegevoegd als respectievelijk bijlage 6 en bijlage 7. De kaarten in bijlage 8 tot en met 13 geven per categorie aan waar de maatregelen uitgevoerd dienen te worden. In een aantal gevallen zijn voor de uitvoering van maatregelen zoekgebieden weergegeven omdat

het in de huidige situatie niet mogelijk nauwkeurig de locaties weer te geven. Dit betreft bijvoorbeeld het planten van opvolgende bomen. Veelal is het pas mogelijk om exacte plantlocaties te bepalen nadat een dunning is uitgevoerd of is ingegrepen in de struiklaag. Voor deze maatregelen geldt dat deze vooraf door een deskundige in het terrein moeten worden uitgezet.

7.3 Organisatie van het beheer

7.3.1 Werkblokken

De uitvoering van inrichtings- en beheermaatregelen kunnen tijdelijk voor overlast zorgen bij de parkbezoekers. Het is daarom zaak de werkzaamheden zo efficiënt en effectief mogelijk uit te voeren. Clusteren en combineren van werkzaamheden is geboden. Het park is om deze reden ingedeeld in werkblokken. Voor veel periodieke maatregelen wordt een beheercyclus van zes jaar aangehouden. Er zijn daarom ook zes werkblokken onderscheiden. Een zevende werkblok wordt ingenomen door de vijver, die een andere cyclus vraagt. De verdeling van werkblokken is op kaart weergegeven in bijlage 14.

Elk jaar wordt één werkblok onder handen genomen. Alle periodieke werkzaamheden die in het betreffende werkblok gevraagd worden, worden in dat jaar uitgevoerd. De overige werkblokken worden in dat jaar ongemoeid gelaten. Zo wordt overlast en verstoring beperkt tot een klein deel van het park.

7.3.2 Maatregelenplanning

De tabel maatregelenplanning in bijlage 15 geeft weer hoe de werkzaamheden in de verschillende afdelingen zijn verdeeld in de tijd. Om te bepalen welke werkzaamheden in te betreffende jaar uitgevoerd dienen te worden, wordt in deze tabel vastgesteld welk werkblok in dat jaar aan de beurt is. Per afdeling is daarbij aangegeven of er dat jaar maatregelen uitgevoerd moeten worden. In de beheertabellen van bijlagen 6 en 7 kan per afdeling worden afgelezen welke maatregelen dit zijn en welke aanwijzingen hiervoor worden gegeven. De uitvoering van de maatregelen is meer gedetailleerd beschreven in de hoofdstukken 4 en 5 van dit beheerplan.

Het streven is om in de eerste beheercyclus van zes jaar alle inrichtingsmaatregelen uit te voeren. Van 2013 tot en met 2018 zijn in de betreffende werkblokken daarom ook de inrichtingsmaatregelen ingeroosterd. Afhankelijk van de effectiviteit van de maatregelen kan in de daarop volgende beheercycli worden volstaan met reguliere beheermaatregelen

Enkele maatregelen kennen een afwijkende beheercyclus. De uitvoering daarvan valt buiten de bovenbeschreven systematiek. Zo is bijvoorbeeld het maaien van gras en het verwijderen van zwerfvuil elk jaar, meerder malen per jaar nodig. Het uitvoeren van een visuele boomcontrole kent een frequentie van eens per twee jaar, terwijl jeugdbegeleidingssnoei in de regel elke drie jaar wordt herhaald, tot het moment dat de boom op beeld is. Ook deze maatregelen zijn in de tabel weergegeven.

7.4 Randvoorwaarden en aandachtspunten voor het beheer

Bij de uitvoering van het beheer, waaronder begrepen wordt alle in dit beheerplan genoemde beheer- en inrichtingsmaatregelen én alle onvoorziene maatregelen die binnen of buiten het kader van dit beheerplan in het park worden uitgevoerd, dienen tot slot een aantal randvoorwaarden in acht genomen te worden:

- Bij de uitvoering van meer ingrijpende maatregelen wordt tijdig actie ondernomen om omwonenden te informeren over de plannen, het doel en de uitvoering, middels publicaties in huis aan huisbladen en het verstrekken van informatie in het park zelf.
- Wanneer in het kader van onderhoud of veiligheid bomen geveld dienen te worden, wordt rekening gehouden met het kapvergunningstelsel van Antwerpen.
- Bij de uitvoering van werkzaamheden in het park wordt bij de wijze van uitvoering, de planning en, wanneer mogelijk de locatie, zo goed als redelijkerwijs mogelijk rekening gehouden met de bezoekers door overlast tot een minimum te beperken.
- Bij de uitvoering van werkzaamheden wordt schade aan parkelementen zo goed mogelijk voorkomen en zo nodig direct hersteld.
- Bij beheer en onderhoud van het park wordt rekening gehouden met aanwezige flora en fauna in het algemeen (zorgplicht) en in het bijzonder met beschermde soorten.
- Werkzaamheden in het kader van dit beheerplan worden vooraf in het veld uitgezet door een beheermedewerker met voldoende zicht op de visie en de beheerdoelen en met een goede kennis van het historisch parkontwerp.

8. Kostenraming

Aan beheer van een park zijn vanzelfsprekend kosten verbonden. De kosten kunnen worden uitgesplitst naar periodiek terugkerende kosten en incidentele kosten. In dit hoofdstuk worden beide categorieën toegelicht.

8.1 Periodiek terugkerende kosten

Periodiek terugkerende kosten zijn de kosten die voortvloeien uit reguliere beheermaatregelen die ten minste eens per beheercyclus uitgevoerd moeten worden, maar veelal ook jaarlijks of meerdere malen per jaar terugkeren. Deze kosten zijn weergegeven in tabel 4.

Kosten van werkzaamheden die jaarlijks of vaker worden uitgevoerd, zijn berekend op basis van de oppervlakte (respectievelijk aantallen of andere eenheden) waarop de werkzaamheden worden uitgevoerd, vermenigvuldigd met een eenheidsprijs. Bij werkzaamheden die weliswaar periodiek terugkeren, maar minder dan één maal per jaar worden uitgevoerd, zijn de totale kosten van deze werkzaamheden berekend binnen één beheercyclus van 6 jaar en vervolgens gedeeld door 6 om tot een gemiddelde prijs te komen per jaar.

8.2 Incidentele kosten

Onder incidentele kosten worden die kosten verstaan die voortvloeien uit werkzaamheden die eenmalig uitgevoerd dienen te worden om tot de gewenste inrichting van het park te komen. Deze werkzaamheden zijn in dit plan beschreven onder hoofdstuk 5, inrichtingsmaatregelen. Bij de berekening van deze kosten is aangenomen dat de betreffende werkzaamheden slechts één maal uitgevoerd hoeven te worden gedurende de looptijd van het beheerplan. In tabel 5 zijn de kosten weergegeven van de werkzaamheden die in dit plan zijn voorzien.

Voorgenomen wordt dat de voorgestelde inrichtingsmaatregelen uitgevoerd worden in de komende 6 jaar, de eerste beheercyclus na het inwerking treden van dit landschapsbeheerplan. Derhalve worden de kosten voor de inrichtingsmaatregelen ook volledig toegerekend aan de eerste 6 jaar. In tabel 5 zijn de kosten per maatregel berekend, door de hoeveelheid te vermenigvuldigen met een norm per eenheid. Deze kosten zijn vervolgens teruggerekend naar een gemiddeld bedrag per jaar. Het totaal van deze gemiddelden geeft inzicht in het budget dat jaarlijks gereserveerd moet worden voor de uitvoering van de voorgenomen inrichtingswerken.

Met het oog op de lange looptijd van het plan (27 jaar) is het aannemelijk dat zich in de loop der tijd feiten voordoen die aanleiding geven tot nieuwe inrichtingsmaatregelen of herhaling van reeds uitgevoerde maatregelen die in dit plan niet zijn voorzien. Het verdient dan ook aanbeveling om aan het einde van elke beheercyclus van 6 jaar een nieuwe geactualiseerde kostenraming samen te stellen.

Tabel 4. Kosten beheermaatregelen										
Maatregel	Hoeveelheid	Eenheid	Prijzen per eenheid		Normkosten €/behandeling	Uitvoering per beheercyclus		Beheerkosten		Toelichting
			€/eenheid			€/beheercyclus	€/jaar			
Opgaande vegetatie										
selectief dunnen kroonlaag	31.060 m ²		stelpost		400,00	6	2.400,00	400,00	Eenheidsprijs op basis van jaarlijks 1/2 dag inzet	
	31.060 m ²		stelpost		8.000,00	6	48.000,00	8.000,00	Normkosten gebaseerd op reguliere uitvoering. Vallen middels uitklommen of mbv kraan, moet als meerwerk worden gerekend.	
selectief beheer struiklaag	34.260 m ²		stelpost		400,00	6	2.400,00	400,00	Eenheidsprijs op basis van jaarlijks 1/2 dag inzet.	
	34.260 m ²		stelpost		5.000,00	6	30.000,00	5.000,00	Kosten gebaseerd op verwijderen van 10% van begroeiing per cyclus	
beheer zichtblokkerende struiken	114 st		14,00		1.596,00	6	9.576,00	1.596,00		
visuele boomcontrole	828 st		1.50		1.242,00	4	4.347,00	724,50		
visuele boomcontrole attentiebomen	45 st		2,00		90,00	6	540,00	90,00	Aantal gebaseerd op VTA 2012.	
jeugdbegeleidingssnoei	20 st		12,00		240,00	2	480,00	80,00	Aantal gebaseerd op nieuwe solitaire bomen.	
onderhoudssnoei	1 keer		stelpost		9.500,00	6	57.000,00	9.500,00	Kosten obv 7 dagen/jaar met 2 pers, hoogwerker en versnipperaar.	
maatregelen tbv risicobomen	82 st		100,00		8.200,00	1	8.200,00	1.366,67	Aantal gebaseerd op VTA 2012.	
Korte vegetatie										
regulier maai-beheer gazon	19.200 m ²		0,05		960,00	96	92.160,00	15.360,00	Gemiddeld 16 maaibeurten per jaar	
gedifferentieerd maai-beheer van gazon	17.850 m ²		0,07		1.249,50	12	14.994,00	2.499,00	Gemiddeld 2 maaibeurten per jaar.	
Abiotische inrichting										
regulier beheer paden	1 keer		1.500,00		1.500,00	12	18.000,00	3.000,00	Gerekend met 2maal/jaar kleinschalige herstelwerken.	
beheer parkmeubilair	1 keer		2.500,00		2.500,00	6	15.000,00	2.500,00		
onderhoud hekwerk	1 keer		stelpost		700,00	6	4.200,00	700,00		
onderhoud monumenten	1 keer		stelpost		1.000,00	6	6.000,00	1.000,00	Betreft regulier onderhoud, geen herstel/restauratie.	
onderhoud hangbrug en rotsparthij	1 keer		stelpost		1.000,00	6	6.000,00	1.000,00	Betreft complex van hangbrug en drie rotsparthijen.	
onderhoud beschoeiing	1.170 m ¹		stelpost		400,00	6	2.400,00	400,00	Beschoeiing is relatief nieuw: alleen jaarlijks kleine reparaties.	
Overig beheer										
verwijderen blad en vruchthval			stelpost		3.200,00	12	38.400,00	6.400,00		
beheer populatie ongewenste soorten			stelpost		1.000,00	6	6.000,00	1.000,00		
leggen vuilbakken	44 st		19,00		836,00	726	606.936,00	101.156,00	Gemiddeld om de drie dagen, variabel per seizoen.	
verwijderen zwerfvuil	1 keer		stelpost		600,00	312	187.200,00	31.200,00	Gemiddeld één keer per week	
onvoorziene kosten			stelpost		5.000,00	6	30.000,00	5.000,00	Reservebudget voor ad hoc beheermaatregelen	
Subtotaal beheermaatregelen							1.190.233,00	198.372,17		

Tabel 5. Kosten inrichtingsmaatregelen										
Maatregel	Hoeveelheid		Eenheid	Prijs per eenheid		Normkosten €/behandeling	Uitvoering per beheercyclus	Beheerkosten		Toelichting
				€/eenheid				€/beheercyclus	€/jaar	
Aanbrengen /herstellen vegetatie										
planten opvolgende bomen	200	st		70,00	14.000,00	1	14.000,00	2.333,33	Betreft planten in nieuwe en bestaande beplanting.	
planten solitaire bomen	11	st		370,00	4.070,00	1	4.070,00	678,33		
planten zichtblokkerende struiken	425	st		30,00	12.750,00	1	12.750,00	2.125,00		
planten struiken in best. beplanting	200	st		150,00	30.000,00	1	30.000,00	5.000,00	Betreft planten in nieuwe en bestaande beplanting.	
aanleg gazon	1.070	m²		6,00	6.420,00	1	6.420,00	1.070,00		
	9.600	m²		1,00	9.600,00	1	9.600,00	1.600,00	Aangenomen dat ca 10% van opp. met zoden wordt gerealiseerd.	
herstellen gazon	1.070	m²		3,00	3.210,00	1	3.210,00	535,00	Herstellen d.m.v. doorzaaien of kleinschalig nieuw zaaien	
inbrengen bloembollen	5.000	m²		50,00	250.000,00	1	250.000,00	41.666,67		
inbrengen bodembedekkers	5.000	m²		50,00	250.000,00	1	250.000,00	41.666,67		
Verwijderen vegetatie										
verwijderen van bomen	60	st		30,00	1.800,00	1	1.800,00	300,00		
verwijderen van struiken	3.820	m²		5,00	19.100,00	1	19.100,00	3.183,33		
Abiotische inrichting aanpassen										
vervangen muur	25	m¹		250,00	6.250,00	1	6.250,00	1.041,67		
herstellen goot	110	m¹		100,00	11.000,00	1	11.000,00	1.833,33		
accentueren contour van de plantvakken	75	m¹		150,00	11.250,00	1	11.250,00	1.875,00		
verwijderen verharding	1.840	m²		3,00	5.520,00	1	5.520,00	920,00	Betreft 1.770 m² porfier en 70 m² kasseien.	
aanleggen verharding	460	m²		10,00	4.600,00	1	4.600,00	766,67	Betreft verharding van porfier.	
herstellen verharding	19.202	m²		2,00	38.404,00	1	38.404,00	6.400,67		
aanbrengen slijflaag op asfalt	3.100	m¹		6,00	18.600,00	1	18.600,00	3.100,00		
verplaatsen parkmeubilair	10	st		447,00	4.470,00	1	4.470,00	745,00	Hoeveelheid is gebaseerd op aanname.	
plaatsen drinkfontein	2	st		4.000,00	8.000,00	1	8.000,00	1.333,33		
onderhoud hangbrug/rotspartijen	1	st		stelpost	pm	1	pm	pm		
verwijderen hekwerk	1.570	m¹		8,00	12.560,00	1	12.560,00	2.093,33	Betreft 120m gaashek en 1.450m hekwerk rond vijver.	
plaatsen hekwerk	10	m¹		stelpost	10.000,00	1	10.000,00	1.666,67		
verplaatsen lantaarnpaal	0	st		stelpost	0,00	1	0,00	0,00	Kosten vallen onder ontwerpogpave verlichtingsplan.	
Overige inrichtingswerken										
ontwerppogaven				stelpost	pm	1	pm	pm		
				stelpost	pm	1	pm	pm		
				stelpost	5.000,00	6	30.000,00	5.000,00	Reservebudget voor onvoorziene herstel- en inrichtingswerken	
Subtotaal inrichtingsmaatregelen							761.604,00	126.934,00		

9. Bronnen

Bij de totstandkoming van voorliggend beheerplan is gebruik gemaakt van de volgende bronnen:

Literatuur

- Amelinckx, F. (1939). "De openbare parken der stad Antwerpen. Het Stadspark." *Natuur- en Stedenschoon* **18** (3): 35-40.
- Diriken, P. en G. Van de Genachte (2000). *De Landschapskenmerkenkaart Antwerpen*, Uitgave GEORETO, AEOLUS. 18pp.
- Hebbelinck, K. (2009). "Friedrich Eduard Keilig en het stadspark van Antwerpen." *M & L* **28** (2): 46-70.
- Jacobs, P., S. Louwye, et al. (2001). *Quartaargeologische kaart van België, Vlaams Gewest, Verklarende tekst bij het Kaartblad 15 Antwerpen (1:50:000)*. Universiteit Gent, in samenwerking met Haecon. 52pp.
- Jacobs, P., T. Polfliet, et al. (2010). *Toelichtingen bij de geologische kaart van België Vlaams Gewest. Kaartblad 15 Antwerpen*. Brussel, Departement Leefmilieu, Natuur en Energie. Belgische Geologische Dienst. 60pp.
- Lombaerde, P. (1989). "Eduard Keilig und der landschaftliche Park in Belgien." *Die Gartenkunst* **1**(2): 299-312.
- MIRA (2007). *Milieurapport Vlaanderen. Achtergronddocument Thema Stedelijk milieu* H. Degans, A. van Herzele, E. De Clercq, T. Wiedemann en L. De Bruyn, Vlaamse Milieumaatschappij.
- Moens, J. (1983). "Geschiedenis van het Stadspark van Antwerpen (1)." *Groenkontakt* **9**(6): 174-178.
- Moens, J. (1984). "Geschiedenis van het Stadspark van Antwerpen (2)." *Groenkontakt* **10**(1): 17-20.
- Moens, J. (1984). "Geschiedenis van het Stadspark van Antwerpen (3)." *Groenkontakt* **10**(4): 100-107.
- IPC Groene Ruimte (2008). *Beheerplan Stadspark Antwerpen*, IPC Groene Ruimte BV Advies. 21pp.
- van Keer, K., H. Vanuytven, et al. (2010). "More than one third of the Belgian spider fauna (Araneae) found within the city of Antwerp: faunistics and some reflections on urban ecology." *Nieuwsbrief van de Belgische Arachnologische Vereniging* **25** (2): 160-180.
- Vroom, M. J. (2010). *Landschapsstijl. Lexicon van de tuin- en landschapsarchitectuur*, Uitgeverij Blauwdruk. p204-209.

Geraadpleegde websites

[Straatmeubilaris Antwerpen:](http://www.antwerpen.be/docs/Stad/Bedrijven/Stadsontwikkeling/SW_OpDomein/Straatmeubilaris.pdf)

http://www.antwerpen.be/docs/Stad/Bedrijven/Stadsontwikkeling/SW_OpDomein/Straatmeubilaris.pdf

